

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASINA (1926-1928)
GÖRE MAARİF MESELELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Emircan TOPKARA

Sivas
Mart 2022

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASINA (1926-1928)
GÖRE MAARİF MESELELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Emircan TOPKARA

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ayşe YANARDAĞ

Sivas
Mart 2022

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Emircan TOPKARA

ÖZET

Bu çalışmada 1926-1928 yıllarında Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası tetkik edilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sistemini kurma faaliyetleri incelenmiştir. Tez giriş ve dört bölümden oluşturulmuştur. Giriş bölümünde Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi incelenmiş, erken Cumhuriyet Dönemi ile ilgili yazılmış eserlere değinilmiştir. Birinci bölümde; Osmanlı Devleti'nden erken Cumhuriyet dönemine eğitim alanında miras kalan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik yapılan faaliyetler incelenmiştir. İkinci bölümde; Tebliğler Mecmuası'nın teknik özellikleri ve içeriği gösterilmiştir. Üçüncü bölümde; Tebliğler Mecmuası'na göre Milli Eğitim sisteminin oluşturulması ve Maarif Vekâleti'nin merkez ve taşra teşkilatı incelenmiştir. Dördüncü bölümde; ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinin düzenlenmesi incelenmiş, öğretmen yetiştirme politikası ve öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Tebliğler Mecmuası, Maarif Vekâleti

ABSTRACT

In this study, the activities of establishing the education system of the Republic of Turkey were examined by examining the Journal of Education, which was published by the Ministry of Education in 1926-1928. The thesis consists of an introduction and four parts. In the introduction, the education system of the Ottoman Empire was examined and the works written about the early Republican Period were mentioned. In the first part; The problems inherited from the Ottoman Empire to the early Republican period in the field of education and the activities to solve these problems were examined. In the second part; The technical features and content of the Journal of Announcements are shown. In the third part; According to the Journal of Notifications, the formation of the National Education system and the central and provincial organization of the Ministry of Education were examined. In the fourth chapter; The organization of primary and secondary education levels is examined, teacher training policy and teacher training institutions are included.

Keywords: Education, Announcements Magazine, Ministry of Education

ÖNSÖZ

Tebliğler Mecmuası, Maarif Vekâleti'nin çıkardığı yazılı emirlerin, yönetmeliklerin ve eğitime ilişkin düzenlemelerin yer aldığı bir yayın olma özelliği taşımıştır. Bu çalışma kapsamında Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası tüm sayıları transkript edilip incelenmiştir. Derginin içeriğinden hareketle eğitim alanında yapılan çalışmalar, değişimler ve bunların sonuçları incelenmiştir.

2019 yılından itibaren transkript çalışmaları ile başladığım bu araştırma, dünyayı ve Türkiye'yi olumsuz etkileyen Covid-19 salgını sebebiyle hedeflenen bitiş zamanını aşarak tamamlanmıştır. YÖK aldığı kararla lisansüstü öğrencilerine bir dönem uzatma hakkı vererek bu salgından olumsuz etkilenen lisansüstü öğrencilerine kolaylık sağlamıştır. Bu konuda ilgili makama teşekkür etmek gereklidir. Çalışmam süresince bana yol gösteren kıymetli Doç. Dr. Ayşe YANARDAĞ başta olmak üzere tüm Cumhuriyet Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerine saygılarımı sunarım.

Emircan TOPKARA

Sivas 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. OSMANLIDAN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE GEÇERKEN EĞİTİM (1920-1926)	6
1.1. Maarif Vekâleti'nin Kurulması	6
1.1.1. Maarif Vekâleti Merkez ve Taşra Teşkilatı	7
1.2. Öğretmenlere İlişkin Meseleler	10
1.2.1. Öğretmenlerin Maaş Sorunu.....	11
1.2.2. Öğretmenlerin Özlük Hakları	14
1.2.3. Öğretmenlerin Mesleki ve Sayısal Yeterliliği	16
1.3. Okulların ve Eğitimin Durumu.....	17
1.3.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	20
1.3.2. İlköğretim ve Ortaöğretim Programları.....	22
2. MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASI	26
2.1. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nın Teknik Özellikleri.....	27
2.2. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nın İçeriği.....	27
2.2.1 Kanunlar	28
2.2.2. Talimatnameler.....	31
2.2.3. Müdürler Encümeni Kararları	34
2.2.4. Tamimler	35
2.2.5. Vekâlet İnzibat Komisyonu Kararları.....	35
2.2.6. Tayin, Taltif, Cezalar ve Devlet Hizmetinden Âdem-i İstihdam Edilenler	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
3. MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASINA GÖRE MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI (1926-1928)	38
3.1. Maarif Teşkilatına Dair Kanun.....	39
3. 1. 1. Kanunun TBMM'de Müzakeresi	39
3.1.2. Kanunda Yapılan Değişiklikler	42
3.2. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı	43
3.2.1. Maarif Müsteşarlığı	44
3.2.3. Tedrisat Daireleri.....	45
3.2.4. Türk Dili Heyeti	45

3.2.5. Milli Talim ve Terbiye Dairesi.....	46
3.2.6. Sicil ve Memurin Dairesi.....	47
3.2.7. İhsaiyyat Dairesi.....	48
3.2.8. Mektep Müzesi Dairesi.....	48
3.2.9. Mektep Hıfzıssıhha Dairesi	51
3.2.10. Teftiş Heyeti.....	56
3.3. Maarif Vekâleti Taşra Teşkilatı.....	59
3.3.1. Maarif Eminlikleri	60
3.2.1.1. Maarif Eminliği Talimatnamesi ve Maarif Mıntıkları	61
3.2.1.2. Maarif Eminleri Toplantısı	63
3.2.1.3. Maarif Eminliklerinin Kaldırılması	66
3.4. MAARİF VEKÂLETİNİN DİSİPLİN UYGULAMALARI	67
3.4.1. Maarif Vekâleti Mensuplarına ve Öğrencilere Verilen Cezalar	67
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	70
4. MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASINA GÖRE ÖĞRETİM	
KADEMELERİNİN DÜZENLENMESİ	70
4.1. İlkokullar	70
4.1.1. İlkokullar Talimatnamesi.....	74
4.1.2. İlkokulların Sayısal Yeterlilikleri	75
4.1.3. Yatı Mektepleri.....	77
4.1.4. Halk Dershane ve Konferansları	83
4.2. Ortaöğretim	85
4.2.1. Liseler ve Ortaokullar.....	85
4.2.1.1. Lise ve Ortaokulların Sayısal Yeterlilikleri.....	92
4.2.2. Mesleki Eğitim	93
4.2.2.1. Mesleki Eğitim Veren Okulların Sayısal Yeterlilikleri	96
4.2.3. Ortaöğretim Okullarında Askeri Eğitim.....	96
4.3. Öğretmen Yetiştirme ve Öğretmen Okulları	99
4.3.1. İlk Öğretmen Okulları	101
4.3.2. Köy Öğretmen Okulları.....	102
4.3.3. A ve B Kursları.....	106
4.3.4. Pedagoji Sınıfları	108
4.3.5. Muallim Muavinliği.....	110
4.3.6. Orta Öğretmen Okulu	112
4.3.7. Yüksek Öğretmen Okulu.....	113
SONUÇ.....	115

KAYNAKÇA	118
EKLER.....	129
ÖZ GEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo Listesi

Tablo 1. Maarif Vekâleti Tarafından Verilen Ceza Örnekleri	Sayfa 67-68
Tablo 2. İlk Mekteplerin Haftalık Ders Dağılım Cetveli	Sayfa 71-72
Tablo 3. 1926-1927 Ders Senesi Maarif Mıntıklarındaki İlkokul Sayıları	Sayfa 76
Tablo 4. 1926-1927 Ders Senesi Şehir Yatı Mektepleri	Sayfa 81-82
Tablo 5. Liselerin Birinci ve İkinci Devreleri Haftalık Ders Dağılımı	Sayfa 86-88
Tablo 6. 1926 Köy Mektebi Haftalık Tevzii Dürus Cetveli	Sayfa 103-104
Tablo 7. 1927 Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı	Sayfa 104-105
Tablo 8. İki Senelik Pedagoji Sınıfları Haftalık Ders Programı	Sayfa 109-110

KISALTMALAR

age: Adı geçen eser.

agm: Adı geçen makale.

BCA: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi.

C: Cilt.

S: Sayı.

ed.: Editör.

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı.

TTK: Türk Tarih Kurumu.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde çağdaşları gibi eğitim devletin görevi olarak görülmemiştir.¹ Sadece ihtiyacı olan devlet adamlarını yetiştirmiştir.² Bununla birlikte Müslüman Türk halkının eğitim ihtiyacını karşılayan medrese³ ve sıbyan⁴ mektepleri devlet tarafından desteklenmiştir. Osmanlı eğitim sisteminin temelini oluşturan bu okullar başlangıçtan sonuna kadar kısmen Şeyhülislamlığa bağlı olarak ezberci şekilde dinsel eğitim vermişlerdir.

Osmanlı'nın mevcut eğitim sistemi Avrupa'da ortaya çıkan reform, Rönesans, aydınlanma gibi gelişmeler karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır. Bilim ve teknik alanda gelişen Avrupa karşısında Osmanlı aldığı yenilgilerle gerilemeye başlamıştır. Bu yenilgiler karşısında çare arayan Osmanlı başlangıçta askeri alanda yenilikler yapmıştır⁵ fakat askeri alanda yapılan yenilikler yetersiz kalınca siyasi, idari, ekonomik, hukuki ve kültürel birçok alanda yenilik yapma ihtiyacı hissetmiştir. Dağılmaya başlayan devletini kurtarmak için 19. Yüzyılda özellikle Tanzimat Fermanı'ndan sonra hemen her alanda yenilik yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda sivil eğitim alanında da yenilik yapılmıştır. Mektep adı verdiği okulları açmaya başlamıştır.

Bir yandan yeni okullar açarken diğer yandan eski medreseler varlıklarını devam ettirmişlerdir. Osmanlı yeni kurduğu okulları medrese eğitim sistemi ve anlayışı dışında tutmaya çalışmıştır. Bu nedenle yeni okullarda farklı bir ders müfredatı ve anlayışı uygulanmaya başlamıştır. Bu yeni uygulamalara usul-u cedid denilmiştir.⁶ Usul-u cedid uygulanan okullar idari bakımdan da medrese sisteminin dışında tutulmaya çalışılmıştır. Medreselerin geleneksel olarak bağlı oldukları şeyhülislamlık kurumuna bağlanmamıştır. Yeni okullar 19 Yüzyılın merkezileşme anlayışının⁷ da bir yansıması olarak ortaya çıkan Maarif Nezareti'ne bağlamıştır. Bunun dışında açtığı çeşitli meslek okullarını örneğin Ziraat Mektebi'ni⁸ ilgili nazırlığa bağlamıştır ancak yeni açılan okullardan yetişenler ile medreselerden yetişenler arasında dünya görüşü bakımından ortaya farklılıklar çıkmıştır.

¹ Ayşe Yanardağ, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Medreselerin Islahı Tartışmasından Eğitim Birliğine", *Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 5, 2016, s. 518.

² Mehmet İpşirli, "Enderun Mektebi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1995, s. 185.

³ Mehmet İpşirli, "Medrese", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2003, s. 327.

⁴ Cahit Baltacı, "Mektep", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, s. 6-7.

⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1999'a*, 7 Baskı, İstanbul 1999, s. 124.

⁶ Taha AKYOL, "Cedidcilik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, s. 211-213.

⁷ Ali Akyıldız, "Maarif-i Umumiye Nezareti", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2003, s. 274.

⁸ Muammer Demirel, Fatma Kaya Doğanay, "Osmanlı'da Ziraat Eğitimi: Halkalı Ziraat Mektebi, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 12, 2011, s. 189.

Mektepli medreseli çatışmasının devlete zararını gören aydın veya düşünürler zamanla Tevhid-i Tedrisat ya da vahdet-i tedrisat yönünde fikirler ortaya koymuşlardır⁹. Bu fikirler Osmanlı'nın son döneminde çıkan gazete ve mecmualarda hararetle savunulmuştur.

Osmanlı Devleti eğitim sistemini devlet kontrolüne almak için bazı adımlar atmıştır. Marifetler, bilim, bilgi ve kültür¹⁰ anlamları bulunan maarif kavramı Tanzimat Dönemi'nde Fransızcadaki öğretim, adam yetiştirmek kavramına karşılık olarak kullanılmış, Maarif-i Umumiye kavramıyla da kamusal eğitim ifade edilmiştir.¹¹ Eğitim, devletin kurtuluşunu sağlayacak alanlardan biri olarak düşünülmüş ve bunun da devlet eliyle sağlanması gerekli görülmüştür. 1857'de Maarif Nezareti oluşturulmuş, eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmek ve örgütlemek amacıyla çeşitli kanunlar, irade-i seniyyeler ve nizamnameler çıkarılmıştır. Bunların en kapsamlısı 1 Eylül 1869 yılında yürürlüğe konulan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'dir¹². Maarif Nezareti'nin teşkilat yapısında değişiklikler getiren çeşitli nizamnameler de çıkarılmıştır¹³. Bu nizamnamelerle birlikte Maarif Nezareti'nin merkez ve taşra teşkilatında düzenlemeler yapılmıştır.

Müslüman Türklerin gittiği okullar dışında Osmanlı'da başlangıçtan beri azınlıkların kendilerine özgü okulları ile yabancı devletlerin misyoner okulları 19. Yüzyılda faaliyetlerine devam etmiştir. Osmanlı'nın güçlü olduğu dönemde tehlikeli olmayan azınlık okulları ve yabancı devletlerin misyoner okulları bu yüzyılda devletin varlığını tehdit etmeye başlamışlardır¹⁴. Çünkü çağın eşitlik, özgürlük ve milliyetçilik gibi kavramları kendi kültürel benliğini koruyan azınlıkların isyanlarına sebep olmuştur. Bu tür fikirler ve faaliyetler azınlık ve yabancı devlet okullarında işlenmiş ve bu okullar isyanların azınlık merkezleri olmuştur. Osmanlı bu okulları denetim altına almaya çalışmıştır. Bu yönde 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi bir adım sayılır¹⁵. Fakat kültürel ve hukuki kapitülasyonlar nedeniyle bu tür okulları Osmanlı denetleyememiştir. Bunlar devletin yıkılışına kadar yıkıcı faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

---

⁹ Ayşe Yanardağ, *agm*, s. 524-532.

¹⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 19284, s. 666.

¹¹ Necdet Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Ankara 1948, s. 100.

¹² Teyfur Erdoğan, "Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı I.", *Anakara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, 1996 s. 206.

¹³ Reşat Özalp, *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat*, İstanbul 1982, s. 494 ve 530.

¹⁴ Mustafa Serhan Yücel, "Türkiye'de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)", Doktora Tezi, Bilecik 2016, s. 13-15.

¹⁵ Reşat Özalp, *age*, s. 184-185.

Bilindiği üzere Osmanlı çok uluslu bir devlet idi. Ancak 19. yüzyıl milli ve merkezi devletlerin ortaya çıktığı bu bağlamda Osmanlı'nın dağılmaya başladığı bir dönemdir. Çok uluslu olan Osmanlı milli bir devlet anlayışına yönelmemekle birlikte çağın merkezileşme akımından etkilenerek yaptığı yeniliklerle genel anlamda her alanda, özel anlamda ise eğitimde merkezileşmeye çalışmıştır. Ancak eğitimdeki bu merkezileşmeyi tam anlamıyla denetleyememiştir. Bununla birlikte bu dönemdeki fikirler, uygulamalar, mektepler, medreseler, azınlık ve yabancı devlet okullarında yaşananlar cumhuriyet döneminde ders çıkarılması gereken bilgi birikimini oluşturmuştur.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden eğitim kurumları şeyhülislamlağa bağlı medreseler, nezaretlere bağlı yeni okullar, azınlık ve yabancı devlet okulları olarak sınıflanabilir. Bunların her biri farklı amaçlar güttü için Osmanlı'nın yıkılış sebepleri arasında yer almışlardır. Osmanlı'nın yaptığı yenilikler onun yıkılışını engelleyememiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı müttefikleri ile birlikte yenilmiş ve işgal edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan Türk Millî Mücadelesi zaferle sonuçlanmıştır. Bu zafer neticesinde saltanat kaldırılmış, Cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni Türk Devleti kurulmuştur.

Yukarıda anlatılan farklı yerlere bağlı farklı amaçlar güden okullar Türk Devleti'ne miras kalmıştır. Bunun dışında Türk eğitim tarihinde doğrudan eğitimi konu alan *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası* (1909), *Yeni Fikir* (H:1911/1912), *Muallim Mecmuası* (1916), gibi yayınlarda savunulan tevhid-i tedrisat gibi fikirler de yeni Türk devletine intikal etmiştir.¹⁶ Osmanlı Devleti'nin enkazından çıkan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşananlardan gerekli dersleri çıkarmış ve Misak-ı Milli içerisinde eğitim dâhil olmak üzere önemli inkılaplara başlamıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde denilebilecek bir dönemde Osmanlı'daki gibi eğitimle ilgili yayın faaliyetleri devam etmiştir. Bu bağlamda *Muallimler Mecmuası* (1922), *Muallimler Birliği Mecmuası* (1925), *Maarif Vekâleti Mecmuası* (1925) gibi yayınlar çıkarılmıştır. Bu çalışmanın konusu tam bu noktada ortaya çıkmıştır. Çalışmanın konusunu oluşturan mecmua 1926-1928 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Her ne kadar mecmua 1926-1928 yıllarını içerse de çalışmanın birinci bölümünde TBMM'nin açılışından 1926 yılına kadar olan gelişmeler konuda bütünlük sağlamak amacıyla ele alınmıştır. İkinci bölümde *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nın* teknik özellikleri tanıtılmıştır. Mecmua içinde yer

---

¹⁶ Savaş Karagöz, Tayyip Duman, "1908-1928 Yılları Arası Süreli Yayınlarla Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Öneriler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:7 S: 35, 2014, s. 578-579.

alan hukuki, idari düzenleme, emir ve talimatlar tasnif edilerek sayısal bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde mecmuanın merkez ve taşra maarif teşkilatını içeren belgeleri tasnif edilerek Maarif Vekâleti'nin örgütlenmesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölüm okullar ile ilgili olup mecmuaya göre okullar hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç kısmında elde edilen bilgi ve belgeler ışığında değerlendirme yapılmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'ni ilgilendiren çalışma şüphesiz bu tez değildir. Bunun dışında konuyla ilgili çalışmalar şöyledir; Yahya Akyüz'e ait Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)¹⁷ isimli eseri Türk eğitim tarihi araştırmalarında başvurulacak önemli eserlerden biridir. Yazar eserinde Türk eğitim tarihini bir bütünlük içerisinde, İslamiyet Öncesi dönemden itibaren başlayıp yakın döneme kadar açıklamıştır. Yazar her dönemin kendine has özelliklerini belirtmiş, ilgili dönemde eğitim alanında yaşanan gelişmeleri aktarmıştır. Osman Nuri Ergin Türk Eğitim Tarihi¹⁸, Necdet Sakaoğlu'nun Osmanlı'dan Günümüze Türk Eğitim Tarihi¹⁹, adlı eserler Türk eğitim tarihi hakkında kapsamlı bir çalışma bir çalışma özelliği taşır. Cemil Öztürk, Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası adlı eserinde Osmanlı Devleti'nden itibaren öğretmen yetiştirme faaliyetleri gösterilmiştir. Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve yükseköğretim kademelerindeki öğretmen yetiştiren okullar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Reşat Özalp, Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)²⁰ adlı eserinde Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemi'nde kadar eğitimle ilgili çıkarılmış kanun, nizamname ve talimatnamelere yer verilmiştir. Faik Reşit Unat, Maarif Düsturu²¹ adlı eserde Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nde 1926 yılına kadar eğitimle ilgili olan mevzuata yer verilmiştir. Kanun, nizamname, talimatname, tamim ve müfredat programları eserde ayrı bölümler halinde gösterilmiştir. Mustafa Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi adlı eser 1920 yılından 1938 yılına kadar olan dönemdeki eğitim oluşumlarını, eğitim alanındaki yenilikleri ele almıştır. Cavit Binbaşıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi²² adlı eserde yönetici ya da eğitimciler hakkında genel bilgiler verilmiş, okuma parçaları ve belgeler üzerinden okuyuculara değerlendirme ve irdeleme yaptırmak amaçlanmıştır. Bu metot üzerinden Türk eğitim tarihi Orta Çağ, Yeni Çağ, Tanzimat Dönemi, Birinci Meşrutiyet, Mutlakiyet Dönemi, İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'ne ayrılarak incelenmiştir. Mustafa Eski,

---

¹⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)* 7. Baskı, Alfa Yayın Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 1999.

¹⁸ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, C. I-II, III-IV, İstanbul 1977.

¹⁹ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

²⁰ Reşat Özalp, *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982.

²¹ Reşat Unat, *Maarif Düsturu*, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

²² Cavit Binbaşıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara 2014.

Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Devlet Adamı²³ ve Tülay Alim, Baran Mustafa Necati'nin Söyledikleri²⁴ adlı eserler bu çalışmanın incelendiği döneme denk gelen Mustafa Necati Bey'in vekilliği dönemi ile ilgili önemli kaynaklardır.

Erken Cumhuriyet Dönemi ile ilgili görüldüğü üzere birçok çalışma yapılmış ve bazılarında Tebliğler Mecmuası'nın bazı verileri kullanılmıştır. Ancak bu tez yukarıda vurgulandığı gibi milli eğitim sisteminin oluşması sürecine Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'na göre açıklamaya çalışmıştır.

---

²³ Mustafa Eski, *Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

²⁴ Tülay Alim Baran, *Mustafa Necati'nin Söyledikleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLIDAN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE GEÇERKEN EĞİTİM (1920-1926)

1918’de Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra Türklerin çoğunlukta olduğu Anadolu toprakları İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlamıştır. Bilinen kongreler sürecinden sonra son Osmanlı Mebuslar Meclisi İstanbul’un resmen işgaliyle kapanmıştır. Fakat Millî Mücadele devam etmiş ve 23 Nisan 1920’de TBMM açılmıştır. Millî Mücadele Dönemi’nde TBMM’nin açılmasının ardından Mustafa Kemal Paşa’nın 24 Nisan 1920 tarihli önergesinde bir hükümet kurulması gerekliliği dile getirilmiş, yapılan müzakerelerin ardından 2 Mayıs 1920’de İcra Vekilleri Heyeti (hükümet) kurulmuştur²⁵. Hükümetin bir üyesi olan Maarif Vekâleti (Eğitim Bakanlığı), TBMM’nin hâkimiyet sahasında yeni bir vekâlet teşkilatı oluşturmak, ülke genelinde öğretmenlerin yaşadığı maaş, özlük hakları sorunları, öğretmenlerin mesleki yeterlilikleri, ülkede öğretmen eksikliğinin giderilmesi, mevcut okulların maliye ve bina sorunları meseleleri üzerinde yoğunlaşmıştır. 1923’ten itibaren ise Cumhuriyet prensiplerine göre müfredat programlarının düzenlenmesi, milli devlet anlayışına uygun olarak milli eğitim sisteminin şekillendirilmesi, eğitim-öğretimde birliğin sağlanması ve karma eğitim konusunda adımlar atılmıştır.

1.1. Maarif Vekâleti’nin Kurulması

TBMM hükümetinin kurulması ile birlikte diğer hükümet işleri gibi ülke genelinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için kurulacak komisyonlara yönelik müzakere yapılmıştır. Bu konuyla alakalı Bursa Mebusu Muhiddin Baha ve Yozgat Mebusu Mehmet Hulusi Efendilerin öncülüğünde iki farklı teklif verilmiştir. İlk teklife göre Maarif Encümeni’nin oluşturulması, ikinci teklifte “Umuru Şer’iye Evkaf ve bilumum maarife ait tedrisat maarif idaresince programı tanzim kılındıktan sonra tasdik eylemek ve tedrisatı murakabe etmek hakkını haiz olmak”²⁶ şeklinde ifade edilerek eğitim işlerinin Şer’iye ve Evkaf Encümeni tarafından yürütülmesi önerilmiştir. İki teklif arasındaki temel fark maarif işlerinin hangi encümen tarafından yürütüleceğine dair olmuştur. Erzurum Mebusu Necati Bey ikinci teklife eğitim ve öğretim meselesinin halledilmesinin hayati olduğunu eğitimin amacının yalnızca okuma yazma değil aynı zamanda bireyi topluma yararlı **halme** getirmek

²⁵ Muhammed Sarı, “Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Vekâleti”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 54, 2013, s. 171.

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İçtima 4, s. 74-75, 26 Nisan 1920.

olduğunu söylemiş, “...meseleyi umuru şer ‘iyenin tasdikine muallak tutmak terbiyeyi esaslı surette sektedar etmek demektir. Çünkü bu başka bir meseledir.”²⁷ sözleriyle karşı çıkmıştır. Esasen mesele hükümet kurmak ve kurulacak bakanlıkların nasıl teşkilatlanacağını ve çalışacağını belirlemek iken tartışmalar dini ve dünyevi meselelerin ayrılıp ayrılmaması meselesine dönüşmüştür²⁸.

TBMM'nin ilk hükümetinde Maarif Vekili olarak Rıza Nur Bey yer almıştır. Rıza Nur Bey tarafından okunan hükümet programında eğitime ilişkin hedefler; Çocukların dini ve milli eğitim temelinde onların üretici fikir ve şuurlarını geliştirerek derecelerini yükseltmek, mektep programlarını çağın şartlarına göre tanzim ve ıslah etmek. Ders kitaplarını toplumun geleneklerine ve tarihine uygun ve coğrafi şartlara göre meydana getirmek şeklinde belirtilmiştir. Türk dili sözlüğünü oluşturmak, Batı ve Doğu eserlerinden çeviriler yapmak ve mevcut okulların iyi şekilde yönetilmesini sağlamak hedeflenmiştir²⁹.

Hükümet programının okunmasının ardından maarife ilişkin çeşitli eleştiri ve görüşler belirtilmiştir. Programda medreselerden bahsedilmediği dile getirilmiştir. Ziya Hurşit Bey özellikle maarif memurları ve öğretmenlerine ilişkin bir ifade olmadığını ve öğretmenlerin maaşlarını alamadıklarını ve aldıkları maaşın da yetersiz olduğunu belirtmiştir³⁰. Rıza Nur Bey bu eleştirilerin bir kısmına hak vermiş, öğretmenlere iyi maaş verilmesi gerektiğini, bunun için gerekli ıslahatın yapılacağını söylemiştir³¹. Hükümet programı, üzerinde yapılan müzakereler sonucunda, kabul edilmiştir.

1.1.1. Maarif Vekâleti Merkez ve Taşra Teşkilatı

1920-1922 yıllarında, işgal sebebiyle Maarif Vekâleti Misak-ı Milli sınırları içindeki okullara ve öğretmenlere tamamen hâkim olamamıştır. İşgal altında olmayan yerlerde Maarif Vekâleti örgütlenmeye çalışmıştır. Diğer taraftan Maarif-i Umumiye Nezareti ve Yunan işgali altında bulunan yerlerde Anadolu Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur³². Millî Mücadeleye karşı çıkan az sayıda öğretmen olmakla birlikte bu dönemde öğretmenler çeşitli yerlerde öğretmen cemiyetleri kurmuştur ve bunlar TBMM'den yana tavır almış, Maarif Vekâleti ile iş

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 4, s. 75, 26 Nisan 1920.

²⁸ Ayşe Yanardağ, “Millî Mücadelede Millî Eğitim Sistemi Kurma Tartışmaları ve Tevhid-i Tedrisat'a Gidiş”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 20 (Yayın Yılı 10), s. 266.

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 13, s. 241, 9 Mayıs 1920.

³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 13, s. 243, 9 Mayıs 1920.

³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 13, s. 243, 9 Mayıs 1920.

³² Mustafa Ergün, *Atatürk Dönemi Türk Eğitimi*, Ankara 1982, s. 15-16.

birliği yapmışlardır³³. Hamdullah Suphi Bey'in vekilliği döneminde, Maarif Vekâleti 1921 yılında yayınladığı tamimle öğretmen ve memurlarının atama ve sicil işlerinin Vekâlet tarafından tasdik edileceğini ve yeni atamaların Maarif Vekâleti tarafından yapılacağını bildirerek bu konularda yetki sahibi olduğunu göstermiştir³⁴. Vehbi Bey Dönemi'nde Maarif Vekâleti'nin taşra örgütlenmesi konusunda yayınlanan bir tamimde, Vekâletin liva ve kasabalarda temsilcilerinin vali ve mutasarrıflar olduğu, maarif müdürlerinin livalardaki maarif iş ve denetimlerinden sorumlu oldukları, maarif müdürü olmayan yerlerde maarif memurlarının maarif müdürü yetkisine sahip olacakları belirtilmiştir³⁵.

İsmail Safa Bey kendinden önceki vekillere göre daha somut ve güçlü adımlar atmıştır. Maarif Vekâleti merkez teşkilatının oluşturulması İsmail Safa Bey ile birlikte ivme kazanmıştır. Bu döneme kadar Maarif Vekâleti merkez teşkilatında İlk ve Orta Tedrisat müdürlükleri, Türk Eski Eserler (Asar-ı Atika) Müdüriyeti ve Telif ve Tercüme heyeti yer almıştır³⁶. İsmail Safa Bey Dönemi'nde İspanya ve Fransa maarif teşkilatı örneklerinden hareketle Maarif Vekâleti yeniden yapılandırılmıştır. Merkez teşkilatı ilmi ve idari teşkilat olarak iki kola ayrılmıştır.

1923 itibariyle Maarif Vekâleti'nin merkez örgütlenmesi aşığıdaki gibi yapılandırılmıştır³⁷:

Yüksek Tedrisat Dairesi – 1 müdür, 2 mümeyyiz, 1 tedrisat mümeyyizi, muamelat mümeyyizi, 1 mukayyit, 2 mübeyyiz, 1 dosya kâtibi.

Orta Tedrisat Dairesi, 1 müdür, 2 mümeyyiz, tedrisat ve muamelat için 1 mukayyit, 2 mübeyyiz, 1 dosya kâtibi.

İlk Tedrisat Dairesi- 1 müdür, 2 mümeyyiz, 1 tedrisat ve 1 muamelat mümeyyizi, 1 mukayyit, 2 mübeyyiz, 1 dosya kâtibi.

Teftişat Dairesi – 1 heyet-i teftişıye müdürü, 1 mümeyyiz, 1 mukayyit, 2 kâtip, 1 mübeyyiz, 10 müfettiş.

³³ Ayşe Yanardağ, *Milli Eğitim Sistemi Kurma Arayışlarında Türkiye Muallimler/Öğretmenler Birliği'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Ankara 2019, s. 30-45.

³⁴ Mustafa Ergün, *age*, s. 19.

³⁵ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, "Maarif Vekâlet'inden Bir Tamim", 5.12.1921

³⁶ Mustafa Ergün, *age* s. 25; Necdet Ayas, *age*, s. 122-123.

³⁷ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "Maarif Vekâleti'nin 39 senesi bütçesi", 2.2.1923.

İhsaiyyat Dairesi – 1 müdür, 1 mümeyyiz, 1 mukayyit, 2 kâtip, 1 harita memuru, 1 dosya kâtibi.

Sicil ve Memurin Dairesi – 1 müdür, 1 sicil mümeyyizi, 1 memurin mümeyyizi, 3 kâtip, 1 mukayyit, 1 dosya kâtibi.

Hars ve Sanayi- Nefise Dairesi, 1 müdür, 1 hars mümeyyizi, 1 sanayi-i nefise mümeyyizi, 1 ressam, 1 mimar, 2 kâtip, 2 mukayyit, 1 dosya kâtibi.

Tahrirat ve Evrak Müdüriyeti (kalem-i mahsus) – 1 müdür, 2 tahrirat mümeyyizi, 1 evrak mümeyyizi, 2 mukayyit, 2 müdür refiki, 1 dosya kâtibi, 2 mübeyyiz.

Telif ve Tercüme Heyeti – 1 reis, 7 azadan oluşmuştur.

Merkez teşkilatının idari kısmı yukarıdaki daire ve müdürlüklerden meydana gelmiştir. İlmî kısımda ise 40 üyeden oluşan Heyet-i İlmiye yer almıştır. 1923 yılı temmuz ve ağustos aylarında toplandığı bilinen Heyet-i İlmiye çeşitli komisyonlar aracılığıyla, ilk tedarisat, lise, Maarif Vekâleti'ne okulların devredilmesi, eğitimin birleştirilmesi, ilk tedarisat öğretmenleri, öğretmenlerin askerlik vazifeleri, terbiye-i bedeniye ve köy okulları gibi konulara ilişkin kararlar alınmıştır³⁸.

Vasıf Bey'in Maarif Vekilliği döneminde genel bir maarif kanunu oluşturmak için komisyon kurulmuş komisyon başkanı İsmail Hakkı Bey, komisyonun çalışmalarını; ilk tedarisat, orta tedarisat, müzeler, Sanayi-i Nefise Mektebi, konservatuar, Türkiyat Enstitüsü ve maarif mıntıkaları konuları üzerinde yürüttüğünü belirtmiştir³⁹, Toplam elli dokuz maddeyi barındıran tasarıya göre⁴⁰;

1. Merkezi teşkilata mesleki tedarisat genel müdüriyeti, hıfzıssıhha ve inşaat müdüriyetleri eklenecektir.

2. Taşra teşkilatında maarif mıntıkaları oluşturulacak ve mıntıkların başında maarif eminleri bulunacaktır.

3. Maarif müdüriyetleri kaldırılıp vilayetlerde ilköğretimle alakadar ilköğretim müdürü bulunacaktır.

³⁸ Engin Deniz Tanır, Cengiz Aslan, "Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, Sayı 1, 2019, s. 253-269; Mustafa Ergün, *age*, s. 26-30.

³⁹ Cumhuriyet Gazetesi, "Maarif-i Umumiye Komisyonu Ne Yapıyor?", 13.8.1924.

⁴⁰ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "Maarif-i Umumiye Kanunu", 26.9.1924.

4. Yetmiş kişiden oluşan Heyet-i İlmiye kurulacaktır.
5. İlköğretim okulları; anaokulları, beş yıllık ilkokullar, yetim okulları ve ikmal okulları olarak belirlenecektir.
6. İlköğretimde görev alan müdür, öğretmen ve müfettişlerin maaşları muvazene-i umumiyeden karşılanacaktır.
8. İlköğretim okullarına ait her türlü masraf idare-i hususiye bütçelerinden karşılanacaktır.
9. Lise ve öğretmen okulları hariç ortaokulların masrafları idare-i hususiyeden ödenecektir.
10. Ortaokullar, liseler, ilk öğretmen okulları, ziraat, ticaret ve sanayi okullarından ibaret olacaktır.
11. Öğretmen okullarından mezun olanlar on sene mecburi hizmete tabii tutulacak, bu hizmeti yerine getirmeyenler Maarif Vekâleti tarafından verilecek emirle kolluk güçleri vasıtasıyla göreve cebren gönderilecektir.
12. Köyler için öğretmenler hesabına köy arazisinden toprak verilecek ve topraklar köylüler tarafından işlenecektir.

Vasıf Bey döneminde hazırlanan bu tasarı mecliste gündeme gelmemiş ve kanunlaşması mümkün olmamıştır. Buna karşın tasarıdaki bazı ilkeler Mustafa Necati Bey döneminde çıkarılan Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun'da yer almıştır. Maarif mıntıklarının kurulması, ilk ve ortaöğretim okullarının esaslarının belirlenmesi, öğretmen okulları mezunlarının zorunlu hizmete tabi tutulması Mustafa Necati Bey döneminde çıkarılan teşkilat kanunda yer almıştır.

1.2. Öğretmenlere İlişkin Meseleler

Erken dönemde eğitimin en büyük sorunu öğretmen mevcudunun yetersizliği, görevde olan öğretmenlerin mesleki yetersizlikleri ve mevcut öğretmenlerin maaşlarını almakta çektiği güçlükler olmuştur. Osmanlı Devleti Dönemi'nde İdare-i Umumiye-i Vilayat Muvakkat Kanunu'na göre öğretmenlerin maaşları ve okul masrafları vilayet bütçesinden

karşılanmıştır⁴¹. Bu sistemin uygulanmasındaki istikrarsızlık savaş döneminde daha da artmış ve öğretmenlerin uzun süre maaşsız kalmalarına sebep olmuştur⁴². 1913 yılında yürürlüğe giren Geçici İlk Öğretim Kanunu (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati) ile öğretmenlerin maaşları, açılacak okulların masrafları gibi giderlerin halk tarafından karşılanmasına karar verilmiştir ancak bu sistem de sağlıklı bir şekilde yürümemiştir⁴³.

1.2.1. Öğretmenlerin Maaş Sorunu

Osmanlı Devleti tarafından yapılan düzenlemeler Millî Mücadele Dönemi'nde de uygulanmaya devam etmiştir. Bu uygulamalardan kaynaklı öğretmenlerin maaş meselesi Millî Mücadele Dönemi'nde sorun oluşturmuştur. TBMM'nin kurulmasından itibaren öğretmenlerin maaş sorunu müzakerelerde gündeme getirilmiştir. Siverek Mebusu Lütfi Bey ve Elaziz Mebusu Hüseyin Bey'in öğretmenlerin maaşlarını alamamalarına yönelik eleştirilerine, Maarif Vekili Rıza Nur Bey'in verdiği cevaplarda; bu durumun yalnız iki bölge için geçerli olmadığını tüm Türkiye'de bu sorunun olduğunu belirtmiştir. Maaş meselesinin ciddiyetini "...Bendeniz Maarif Umurunu rüyete başladığım günden beri birtakım mühim meseleler karşısında bulundum ve bu mühim meseleler ve mudil meseleler arasında da muallimlerin maaş alamaması meselesini çok mühim buluyorum. Hakikaten bu husus maarif için fevkalâde haizi ehemmiyettir. Çünkü muallimler maaş alamazlarsa memlekette umuru maarif layıkıyla tedvir edilemez..." sözleriyle dile getirmiştir⁴⁴. Maarif Vekili, Canik'te öğretmenlerin beş aydan beri maaş almadıklarını ve bazı öğretmenlerin görevlerini terk ettiğini söylemiştir. Rize'de öğretmenlerin bir seneden beri maaş alamadıklarını, Afyon'da yedi aydır maaşların ödenmediği ve Isparta'da diğer memurların aksine öğretmenlerin maaşlarını alamadıklarını belirten telgraf ve mektuplar aldıklarını dile getirmiştir⁴⁵. Maarif Vekili Rıza Nur Bey öğretmenlerden bazılarının bu duruma dayanamamaya meslek değiştirdiklerini kâtip, jandarma, polis olduklarını ya da dükkân açtıklarını söylemiştir⁴⁶.

Maarif Vekili Rıza Nur, idare-i hususiyeden öğretmenlerin maaşlarını alamamalarının sebeplerini; idare-i hususiye gelirlerinin yetersiz olması, bazı yerlerde maliye memurlarının kasten maaş ödemesi yapmaması olduğunu söylemiş, devamında bazı yerlerde maarife ayrılan hissenin başka yerlerde kullanılmasına ve son olarak maarife düşen hissenin tahsil

⁴¹ Sadık Fatih Torun, "1913 Tarihli İdare-i Hususiye-i Vilayat Talimatnamesine Göre Vilayet Bütçelerinin Yasalaşması", *DTCF Dergisi*, Cilt 58, Sayı 1, 2018, s. 69.

⁴² Mustafa Ergün, *age*, s. 13-14.

⁴³ Ayşe Yanardağ, *agm* s. 267-268.

⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 343, 17.7.1920.

⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 343, 17.7.1920.

⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 344, 17.7.1920.

edilememesine dayandırmıştır⁴⁷. Maarif Vekili Rıza Nur açıklamalarıyla idare-i hususiye bütçesinden öğretmenlere maaş uygulamasının başarısızlığını ortaya koymuştur. Maarif Vekili çözüm olarak okul giderlerinin idare-i hususiye yerine muvazene-i umumiye bütçesinden karşılanması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için sekiz maddelik bir kanun teklifi verdiğini belirtmiştir. Teklife göre; iptidaiye mektepleri hariç diğer mekteplerin muvazene-i umumiyeden giderlerini karşılaması, ilkokul öğretmenlerinin diğer devlet memurları gibi zam ve maaş almaları hedeflenmiştir⁴⁸. Maarif Vekil'inin bu teklifinin kanunlaştırılması yerine İcra Vekilleri Heyeti, öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi için evkaf varidatından yardım yapılmasına karar verilmiştir⁴⁹. Rıza Nur Bey kanun teklifinde ilkokullardaki öğretmenlerin merkezi bütçeden maaş almalarını amaçlamış ancak amacına ulaşamamıştır. Maarif Vekili Rıza Nur Bey öğretmenlere bazı yerlerde para yerine buğday ve benzeri gibi aynı şekilde maaş verildiğini bazı yerlerde bunun bile verilmediğini dile getirmiştir⁵⁰. İdare-i hususiye uygulaması öğretmenlerin maaş ödemesi sorununun yaşanmasına neden olmuştur.

Sonraki günlerde Aralık 1920'de TBMM'de gerçekleşen bir oturumda Kütahya Mebusu Cevdet Bey tarafından Maarif Vekili Rıza Nur Bey'e maaş sorunları ve Ankara'da öğretmenlerin grevde olmasının sebebi sorulmuştur. Rıza Nur Bey yaptığı uzun açıklamada ülkenin çeşitli yerlerinde öğretmenlerin idare-i hususiyeden dokuz ay kadar maaş alamadıklarını bu sebeple bazı yerlerde okulların kapatıldığını, bazı öğretmenlerin mesleği bırakıp başka işlere yöneldiğini, maaş sorununu çözmek için sürekli Maliye Vekâleti ile yazışmalar yaptığını ve gerekli emirlerin yazıldığını belirtmiştir. Ankara'da yaşanan grevin aynı sorundan kaynaklandığını ve bununla alakalı yaptığı girişimlerden bir sonuç alamadığını belirtmiştir. Bu konuda Maarif Vekili ile mebuslar arasında yoğun tartışma yaşanmış, Maarif Vekili bu sorunun kanun ile çözülebileceğini tekrar dile getirmiştir⁵¹.

Hamdullah Suphi Bey'in vekilliği döneminde de öğretmenlerin maaş meselesi temel sorun olmuştur. Maarif Vekili, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yer alan röportajında idare-i hususiye sisteminin başarısızlığına vurgu yaparak, öğretmenlerin maaşsız kaldıklarını, okulların kapanmak zorunda kaldığını belirtmiş, sorunun çözümü için Meclis'te gerekli

⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 344, 17.7.1920

⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 345, 17.7.1920.

⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 345, 17.7.1920.

⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 346, 17.7.1920.

⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 108, s. 202-203, 4.12.1920.

girişimlerin yapılacağını “...ucuz muallim, ucuz müdür nihayet bir ucuz insan yetiştiriyor.”⁵² sözleri ile eğitimin kalitesini yükseltmede ekonominin önemine vurgu yapmıştır. Yine bu dönemde bütçe meselesinin çözülememesi sebebiyle Ankara’daki Darülmuallimin ve Darülmuallimat gibi öğretmen yetiştiren okullar kapatılmıştır⁵³.

Hamdullah Suphi Bey’in istifa etmesinin ardından Maarif Vekili seçilen Mehmet Vehbi Bey gazetecilere verdiği röportajında, ülkedeki mevcut öğretmen sayısının yetersiz olduğunu belirtmiş, maarifin 600 erkek ve 250 kadın öğretmene ihtiyaç duyduğunu ancak mevcut öğretmen okullarının yeterli sayıda öğretmen yetiştiremediğini belirtmiştir. Vehbi Bey, güçlü ve inançlı bir öğretmen ordusuna ihtiyaç duyulduğunu ancak bunun olmadığını, bütçenin verdiği imkanlar dahilinde öğretmen okullarına önem verilmesi gerektiğini söylemiştir. Maarif Vekili kapatılan Darülmuallimin ve Darülmuallimat’ın tekrar açılacağını, öğretmenlerin askerlik görevinden tecili meselesini gündeme getireceğini söylemiştir⁵⁴.

12 Kasım 1921’de Maarif Vekilliği görevine Vehbi Bey getirilmiştir. Vehbi Bey; maarif konusunda en büyük sorunun öğretmen yetersizliği olduğunu belirtmiştir ve Darülmuallimlerin finansmanı konusuna özellikle değinmiştir⁵⁵. 1913 yılında çıkarılan Geçici İlk Öğretim Kanunu’nun 15. maddesi ile ilgili TBMM’de erteleme ve kaldırılma gibi teklifler gündeme getirilmiş ancak Maarif Vekili bu maddenin kaldırılmasının okulların kapanmasına yol açacağını belirtmiş, ilkokulların giderlerinin orta ve yükseköğretim kademesindeki okullar gibi genel bütçeden karşılanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir⁵⁶.

6 Kasım 1922’de Maarif Vekilliği görevine gelen İsmail Safa Bey döneminde öğretmenlerin yetiştirilmesi ve maaş sorunları üzerinde durulmuştur. Maarif Vekili İsmail Safa (Özer) öncülüğünde toplanan Birinci Heyet-i İlmiye’de öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi ve iyileştirilmesi konusunda çalışma yapmak üzere bir komisyon oluşturulmuş⁵⁷, ilke olarak ilköğretimdeki öğretmen maaşlarının genel bütçeden ödenmesi esası kabul edilmiştir⁵⁸.

⁵² “Maarif Vekili Hamdullah Suphi ile Mülakat”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 10.3.1921.

⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 2, İçtima 105, s. 67-69, 5.11.1921.

⁵⁴ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, “Vehbi Bey’in Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine verdiği demeç”, 5.12.1921.

⁵⁵ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 5.12.1921.

⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 23, İçtima Senesi 2, İçtima 107, s. 158, 5.23.9.1921; Işıl Çakan, “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 2, 2013, s. 90-91.

⁵⁷ Engin Deniz Tanır, Cengiz Aslan, *agm*, s. 262.

⁵⁸ *Agm*, s. 267; Mustafa Ergün, *age*, s. 63.

8 Nisan 1923'te çıkarılan İdare-i Vilayat Kanunuyla Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesinin Tadiline Dair kanunu hakkında Meclis müzakerelerinde İsmail Safa Bey idare-i hususiye gelirlerinin zorunlu masraflara ayrıldığını ancak köy, kasaba ve şehirlerden alınan mektep vergisinin kaldırılmasının okulların kapanmasına yol açacağını belirtmiştir⁵⁹. Yapılan değişiklikle Geçici İlk Öğretim Kanunu'nun 15. maddesi değiştirilmiştir. Buna göre; beş yüz haneden az olan yerlerdeki ilkokulların maaş ve inşaat masraflarının yüzde otuz beşinin, beş yüz ile bin beş yüz hane olan yerlerde yüzde ellisinin, bin beş yüz haneden fazla olan yerlerde ise yüzde altmış beşinin vergi olarak alınmasına karar verilmiştir. Öğretmen yetiştiren Darülmuallimin ve Darülmuallimat'ın tüm masrafları Maarif Vekâleti bütçesinden karşılanmasına karar verilmiştir. Darülmuallimin, Darülmuallimat, ilkokullar ve ortaokullar geçici olarak Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte ilköğretimde çalışan öğretmenlerin maaşları altı yüz kuruştan başlayacak ve iki senede bir yüz kuruş zam yapılacak şekilde belirlenmesine karar verilmiştir⁶⁰.

Öğretmenlerin maaş meselesi sonraki günlerde tekrar gündeme gelmiştir İlköğretim öğretmenlerin maaşlarının 1000 kuruştan başlayarak üç senede 250 kuruş zamlanması tartışılmış ve maaşların genel bütçeden ödenmesi konusunda ilkesel karar alınmıştır. Tedrisat-ı iptidaiye vergisi konusundaki yapılan düzenlemeler zorlukları azaltsa da özellikle mükellefiyetlerin dağılımındaki adaletsizliklerden dolayı bu konudaki şikâyetlerin devam ettiği ifade edilmiştir⁶¹. Yüksek gelirli kimselerle düşük gelirli kimselerin ödedikleri vergilerin yakın olması şikâyetlerin temel sebebi olarak görülmüştür. 28 Şubat 1924 tarihinde çıkarılan kanun ile birlikte önceki kanunda değişiklik yapılmış ve iki bin hane nüfusa kadar olan yerlerde yüzde otuz beş, iki bin ile beş bin haneli yerlerde yüzde elli, beş bin hane üzeri yerlerde yüzde altmış beş olarak düzeltilmiştir⁶².

1.2.2. Öğretmenlerin Özlük Hakları

Öğretmenliğin bir meslek statüsüne getirileceği 1923'teki hükümet programında yer almıştır⁶³ ve İsmail Safa Bey döneminde öğretmenlere yönelik Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Her ne kadar Meclis'te görüşmelerine başlansa da kanunlaşması Vasıf Bey döneminde tamamlanmıştır. Maarif Vekili İsmail Safa Bey, ülkede öğretmenliğin bir meslek olarak tanımlanmadığını, okullardan mezun olanların rastgele

⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, İçtimaa Senesi 4, İçtimaa 12, s. 220-221, 28.3.1923.

⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, İçtimaa Senesi 4, İçtimaa 20, s. 516, 8.8.1923.

⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 6, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 114, s. 485, 28.2.1924.

⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 6, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 114, s. 491, 28.2.1924.

⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 14, s. 421, 5.9.1923.

öğretmen yapıldıklarını veya öğretmenlerin başka mesleklere geçtiklerini söyleyerek kanunun gerekçesini açıklamıştır. Ülkenin maddi manevi gelişmesi için çaba gösteren öğretmenlerin en alt memur konumundan çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir⁶⁴. Bu kanun ile birlikte ortaöğretim okullarında görev yapacak öğretmenlerin mesleğine ilişkin önemli hükümler yürürlüğe girmiştir, bunlar⁶⁵;

1. Öğretmenlik, devletin talim ve terbiye görevini yürüten bir meslek olarak tanımlanmıştır.

2. Öğretmenlik mesleği yükseköğretim, ortaöğretim ve ilköğretim olarak üç kısma ayrılmıştır.

3. Darülmuallimin ve Darülmuallimat mezunlarının bir yıl süre ile muallim muavini sıfatıyla staj yapmalarına karar verilmiştir.

4. Öğretmenlik için yaş ölçütü belirlenmiş ve azami yirmi asgari kırk yaş şartı getirilmiştir.

5. Öğretmen okullarından mezun olmayıp öğretmen olmak için ehliyetnameye sahip olmaları esası getirilmiştir.

6. Öğretmenler vazifelerine göre sürekli ve geçici olarak da iki kısma ayrılmıştır.

7. Sabit öğretmenlerin stajları bitmesiyle birlikte bin yedi yüz kuruş, geçici öğretmenlerin bin iki yüz kuruş başlangıç maaşı belirlenmiştir.

8. Öğretmenlere verilecek cezalar; ihtar, gündelikten kesinti, yerini değiştirme, sınıfını indirme, istifa etmiş sayılma, azledilme ve meslekten çıkarılma ve hangi fiillerde bu cezaların verileceği, yine aynı kanunla takdir ve mükâfat esasları belirlenmiştir.

9. Öğretmenlerin devlet protokolündeki yeri belirlenmiş, emekliliklerinde ve ölümlerinde sahip olacakları haklar karara bağlanmıştır.

Bu kanun ile birlikte öğretmenlik mesleği tanımlanmış ve öğretmenlik mesleği öğretim kademelerine göre sınıflandırılmıştır. Öğretmen okullarından mezun olan yeni öğretmenlere, bir yıl süre ile staj yaptırılarak mesleki tecrübe kazanmaları amaçlanmıştır.

⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 3, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 59, s. 650, 29.11.1923.

⁶⁵ 13 Mart 1924 Tarih ve 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu.

Öğretmen ihtiyacı öğretmen okullarından sağlanamadığı için öğretmen okulu mezunu olmayanların ehliyetname ile öğretmenlik yapabilmelerine imkân verilmiştir.

1.2.3. Öğretmenlerin Mesleki ve Sayısal Yeterliliği

Osmanlı Devleti'nden beri süregelen öğretmen yetersizliği meselesi bu dönem de devam etmiştir. Özellikle ilkokullarda ders verecek öğretmen ihtiyacı, mevcut öğretmen okulları tarafından karşılanamamıştır. Osmanlı Devleti öğretmen açığını kapatmak amacıyla öğretmen okulları dışından olanları da bu alanda istihdam etmiştir. Öğretmen okulları mezunları şahadetname alarak öğretmenlik mesleğini icra ederken, meslek dışından istihdam edilen kişilere öğretmenlik yapabilmeleri için itimatname ve ehliyetname verilmiştir⁶⁶.

Maarif Vekâleti, önceliğin ilköğretimin yaygınlaştırılması olduğu için, ilkokullara öğretmen yetiştirme üzerine yoğunlaşmıştır. Öğretmen okulları savaş şartları ve maddi sebeplerden dolayı zor durumdadır ve 1921 yılı itibarıyla TBMM kontrolünde yalnız toplam 900 öğrencisi olan ve binaları başka amaçlar için de kullanılan 14 öğretmen okulu vardır⁶⁷. Mevcut öğretmen okullarının masrafları karşılanmakta güçlükler yaşanmış, bazıları kapatılmıştır⁶⁸ ve çözüm olarak giderlerin muvazene-i umumiyeden karşılanmasına karar verilmiştir⁶⁹.

Eğitim-öğretim alanında atılacak adımların sahadaki uygulayıcısı öğretmenler olmuştur. 1921 yılında Maarif Vekili Mehmet Vehbi Bey'in belirttiğine göre 2627 erkek 689 kadın öğretmen olmak üzere 3316 öğretmen bulunmaktadır. 1923-1924 eğitim – öğretim döneminde istatistiklere göre ilkokullarda; 1217'si kadın 9021'i erkek olmak üzere toplam 10238, ortaokullarda 796, liselerde 513, öğretmen okullarında 325, meslek okullarında 81'i kadın 177'si erkek olmak üzere 258, yükseköğretim hariç toplamda 12210 öğretmen yer almıştır⁷⁰. 1924- 1925 eğitim öğretim döneminde ise genel olarak öğretmen mevcudu dört bin civarında artmış ve 16420'ye ulaşmıştır. 1925-1926 ders senesinde ilkokullarda 14309, liselerde 671, ortaokullarda 760, öğretmen okullarında 358, meslek okullarında 262 öğretmen mevcudu oluşmuştur⁷¹. Sayılara bakıldığında öğretmenler ağırlıklı olarak ilkokullarda görev

⁶⁶ Ayşe Yanardağ, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemine Miras Kalan Bir İlköğretim Meselesi; Muallim Muavinleri", *Türk Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, 2020, s. 515-523.

⁶⁷ Cemil ÖZTÜRK, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara 1996, s. 40.

⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İçtima Senesi 1, İçtima 105, s. 68, 5.11.1921.

⁶⁹ Muhammed Sarı, *agm*, s. 176.

⁷⁰ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1923-32 İstatistikleri*, İstanbul 1933, s. 3.

⁷¹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 3.

almıştır. 1925-1926 ders senesinde 17089 öğretmenin yaklaşık %20'si civarını kadın öğretmenler oluşturmuştur. Bu oran 1923-1924 senesine göre iki kat artmıştır.

1.3. Okulların ve Eğitimin Durumu

Millî Mücadele Dönemi'nde öğretmenlerin yaşadığı maddi sıkıntılara benzer şekilde okullar da kötü durumda kalmıştır. Savaşın getirdiği şartlardan dolayı ortaya çıkan ekonomik koşullar okulların yerel idareler tarafından kapatılmasına sebep olmuştur⁷². Maarif Vekili Rıza Nur Bey okulların idare-i hususiye yerine muvazene-i umumiye bütçesine bağlanması konusunda çalışma yürütüldüğünü Meclis'te belirtmiştir⁷³. Bu konuda söz alan Siverek Mebusu Mustafa Lütfi Bey, bu duruma örnek olarak Siverek'te ödenek olmadığından dolayı okulların üç ay kadar kapalı kaldığını, sorunun çözümü için idare-i hususiye teşkilatının lağvedilmesini gerektiğini dile getirmiştir⁷⁴. TBMM'de okulların durumunun yerel halkın kararına bırakılması gündeme gelse de bu görüş Rıza Nur Bey tarafından uygun görülmemiştir⁷⁵. Rıza Nur Bey'in vekilliği döneminde okullarla ilgili en temel sorunlardan biri okulların kapatılmasıdır. Bunun sebebi ise idare-i hususiye bütçelerinin yetersiz kalmasıdır. Bu dönemde ayrıca Osmanlı Devleti'nden kalan sultanilerin lağvedilerek idadilere dönüştürülme süreci başlatılmıştır⁷⁶.

Hamdullah Suphi Bey 1920 sonunda Maarif Vekilliği görevine geldikten sonra Hâkimiyet-i Milliye gazetesine verdiği röportaja okullarda izlenecek eğitim politikası hakkında görüşlerini belirtmiştir. Maarif Vekili, öğrencilerin “ameli” tarzda yetişerek üretimde istihdam edilmelerini sağlayacaklarını söylemiştir. Okullardaki programların yerel koşullara göre hazırlanacağını, Trabzon'da deniz ticareti yoğun olduğu için ticari eğitime önem verilmesi gerektiğini dile getirmiştir⁷⁷. Yine aynı röportajda ilkokulların kanunen zorunlu olması yönünde uğraşacağını belirtmiştir.

Hamdullah Suphi Bey ülkedeki mevcut azınlık okullarına yönelik izlenecek politikayı şu şekilde açıklamıştır. Bu okullar sebebiyle ülkede çok acı olaylar yaşandığını ve bunların “siyasi propaganda merkezi hizmetini” görmekte olduklarını ifade etmiştir. Azınlık okullarının şüphesiz Osmanlı'nın yıkılışındaki zararlı faaliyetlerden ders çıkarılması

⁷² Muhammed Sarı, *agm*, s. 174.

⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 345, 17.7.1920.

⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 36, s. 346, 17.7.1920.

⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 4, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 78, s. 541, 4.10.1920.

⁷⁶ Mustafa Ergün, *age*, s. 15.

⁷⁷ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, “*Maarif Vekili Hamdullah Suphi ile Mülakat*”, 10.3.1921.

gerektiğini vurgulayan Hamdullah Suphi Bey milli devletin ve onun milli eğitim politikasının mesajlarını vermiştir⁷⁸.

İlköğretim ve ortaöğretime yönelik Maarif Vekâleti'nin hazırladığı yasa tasarısına göre ilkokulların altı yıl olan eğitim süresi dört senesi zorunlu olmak üzere beş yıl, ortaokulların eğitim süresinin dört sene olması ve bir senesinin mesleki eğitime göre düzenlenmesi düşünülmüştür. İlk ve ortaokul eğitiminin devamında getirilen bir senelik eğitim ile çocukların çevre ve meslek hayatlarına hazır hale getirilmeleri amaçlanmıştır. Köylerde ise işçi okulları kurulması hedeflenmiştir⁷⁹. Yükseköğretime yönelik atılan ilk adım ise “Âli Dersler” programının başlatılması olmuştur⁸⁰.

Hamdullah Suphi Bey döneminde Millî Mücadele'nin zorlu zamanında toplanan Maarif Kongresi'nde eğitim sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Kongrenin açılışında konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, özellikle mevcut programların yetersizliğine değinmiş ve yeni programların yabancı etkisinden uzak ve “seciye-i milliyemizle mütenasip” karakterde olacağını belirtmiştir⁸¹. Savaş şartları sebebiyle 5 gün süren kongrede; ilköğretimin beş yıla çıkarılması, ortaöğretimde programların sadeleştirilmesi yönünde karar alınmıştır⁸². Maarif Kongresi'nde genel olarak ilk ve ortaöğretim programlarına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. İçinde bulunan zor şartlara rağmen böyle bir toplantının yapılabilmesi önemli olmuştur⁸³.

Mehmet Vehbi Bey döneminde faaliyetleri durmuş olan Telif ve Tercüme Heyeti yeniden yapılandırılarak ilmi ve fenni alanda çalışması hedeflenmiştir⁸⁴. Mehmet Vehbi Bey okullarda takip edilecek programlarla ilgili şahsi kararlar almak yerine Vekâlet bünyesinde komisyonlar kurmuştur⁸⁵ ancak bu komisyonların üyeleri Hamdullah Suphi Bey'in girişimlerini ortadan kaldıracak şekilde programlar düzenlese de bunlar uygulanmamıştır⁸⁶. Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu'nun değiştirilmesi ile ilgili Meclis'te yapılan müzakereler sırasında Vehbi Bey, ülke genelinde ilkokul açmanın mümkün olmayacağını bunun temel

⁷⁸ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, *agm*, 10.3.1921.

⁷⁹ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, “*Halk Mektepleri*”, 7.7.1921.

⁸⁰ Mustafa Ergün, *age*, s. 19.

⁸¹ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, “*Maarif Kongresi*”, 17.7.1921.

⁸² Osman Kubilay GÜL, “*Maarif Kongresi, Heyet-i İlmîyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme*”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 19, 2018, s. 513.

⁸³ Erol Kapluhan, “*1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi*”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 8, 2014, s. 129-130.

⁸⁴ Muhammed Sarı, *agm* s. 179-180.

⁸⁵ Mustafa Ergün, *age*, s. 21.

⁸⁶ Ahmet Edip, “*Maarifte İstikamet*”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 20.12.1922.

sebebinin öğretmen eksikliği olduğunu belirtmiştir. Okulların gelir düzeyi iyi olan yerlerde, okul masraflarının halka pay ettirilerek açılabilceğini söylemiştir⁸⁷. Yükseköğretimde başlatılan Âli Dersler uygulamasında ikinci yıla geçilmiş, hukuk, maliye, Türkiyat, terbiye ve tarih derslerinin yanına sosyoloji, psikoloji ve sağlık dersleri eklenmiştir⁸⁸.

Kasım 1922’de Maarif Vekili olan İsmail Safa Bey döneminde, Millî Mücadele’nin silahlı safhasının da sona ermesiyle birlikte daha kapsamlı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan tamiminde yeni dönemde eğitim alanında yapılacak işleri sıralamıştır. Buna göre⁸⁹;

1. Tüm maarif mensuplarının azami faaliyette bulunması.
2. Mevcut kurumları amaca hizmet etmesi için azami şekilde yöneltmek.
3. Halkı maariife karşı rağbet ve fedakârlık içinde olmasını sağlamak.
4. Halk ile okul ve öğretmenleri bir araya getirmek.
5. Zorunlu eğitimi her yaş ve sınıfa uygulamak ve bunun için gerekli teşkilatı oluşturmak.
6. Halkın tetkik ve araştırma heveslerini uyandırmak için kütüphaneler meydana getirmek.
7. Yerel yayınlara önem vermek.
8. Öğretmenler ve halk ile birlikte çeşitli konularda konferanslar düzenlemek.
9. İzcilik uygulamalarıyla okul öğrenci arasındaki bağı güçlendirmek hedeflenmiştir.

Maarif Vekili Vasıf Bey’in yoğunlaştığı konulardan biri ilkokulların masraflarının idare-i hususiye bütçesinden karşılanması olmuştur. Önceki maarif vekillerinin de değinmiş olduğu bu sorun hakkında Vasıf Bey, ilköğretim bütçesinin yaklaşık yüzde altmışının halk tarafından karşılandığı, idare-i hususiye sisteminin yürümediğini, demokratik bir hükümetin ilköğretimi ücretsiz vermesi gerektiğini, ilköğretimi idare-i hususiyeden muvazene-i umumiyyeye almak için hükümet nezdinde de uğraştığını bunu başaramazsa istifa edeceğini

⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 15, İctimaa Senesi 1, İctimaa 122, s. 31, 5.12.1921.

⁸⁸ Muhammed Sarı, *agm*, s. 181-182.

⁸⁹ “Maarifin Bir Tamimi”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 28.11.1922.

belirtmiştir⁹⁰. Vasıf Bey devletlerin ilköğretimdeki çocukları yetiştirmesi konusunda sorumlu olduğunu dile getirmiştir⁹¹. İlköğretim devresinde hiçbir meslek ve fikri dâhil etmeme esasını kabul ettiklerini söylemiştir. Yükseköğretime öğrenci hazırlayacak mesleki ortaöğretim okullarının olmadığını, liselerden mezun olanların yükseköğretime devam ettiği Vekil tarafından ifade edilmiştir⁹².

1.3.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Osmanlı'dan beri tartışılan⁹³ farklı yerlere bağlı ve farklı amaçlar güden okulların tek bir merkeze bağlanmasına yani tevhid-i tedrisata dair düşünceler Millî Mücadele yıllarında tartışılmaya devam etmiştir⁹⁴. Millî Mücadelenin kazanılmasından sonra bu konuya el atılmıştır. Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve elli mebusun imzasıyla meclise sunulan⁹⁵ kanunun gerekçesinde milletin siyasi fikir ve duyguları itibariyle birliğini sağlamak için tevhid-i tedrisatın bilimsel ve çağdaş bir uygulama olacağı vurgulanmıştır⁹⁶. Kanunun kabulü halinde ülke içindeki bütün eğitim kurumlarının Maarif Vekâleti'ne bağlanacağı belirtilmiştir. Kanunun müzakereleri sırasında önemli bir muhalefet görülmemiş ve kabul edilmiştir⁹⁷. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte bütün eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanmış, din uzmanı yetiştirmek amacıyla İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasına karar verilmiş, ortaöğretimde din görevlisi yetiştirmek için İmam ve Hatip Okulları'nın açılması kararlaştırılmıştır⁹⁸.

Maarif Vekili Vasıf Bey Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin kendisine Meclis'te yöneltilen sorulara verdiği cevabında önemli noktalara değinmiştir. 11 Mart 1924'te emrini verdiği⁹⁹ medreselerin kapatılması konusunda yöneltilen sorulara karşılık olarak, medreselerin yarattığı kötü tahribatı Osmanlı Dönemi ulemalarının da itiraf ettiğini söylemiş, ülke genelinde bulunan medreselerin harap durumda olduğunu, medreselerde yeteri kadar öğretmen bulunmadığını ve bu durumun kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir. Medreseler hakkında verdiği istatistikî bilgilerde ülkede medreselerde on sekiz bin talebe

⁹⁰ Cavit Binbaşıoğlu, *age*, 454-457.

⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 40, s. 819-820, 17.4.1924

⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 40, s. 821, 17.4.1924

⁹³ Yahya Akyüz, *age*, s. 285.

⁹⁴ Ayşe Yanardağ, *Millî Mücadele Eğitim Sistemi Kurma Çabaları ve Tevhid-i Tedrisat'a Gidiş*, "Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 20, 2018, s. 276-277.

⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 2, s. 17, 3.3.1924

⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 2, s. 25, 3.3.1924

⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 2, s. 27, 3.3.1924

⁹⁸ Ayşe Yanardağ, *agm*, s. 279.

⁹⁹ Mustafa Ergün, *age*, s. 51.

gözükse de sadece altı bin civarında talebenin devam ettiğini geri kalanının sadece kayıtlı görünerek başka işlerle meşgul olduğunu belirtmiştir¹⁰⁰. Kapatılan medreselerin yerine henüz yeni okulların açılmaması sebebiyle birçok şikâyet mebuslar tarafından dile getirilmiştir¹⁰¹. Kapatılan medreselerin yerlerine yeni okulların açıldığını, istisna olarak açılmayan yerlerde yatılı okulların açılması için bütçeye ödenek koydurduğunu belirtmiştir¹⁰². Vasıf Bey dünyada olduğu gibi ilköğretimde meslek eğitimi düşüncesinde olamayacaklarını ve ülkedeki bütün çocukların devletin kendi okullarında eğitim göreceğini ifade etmiştir¹⁰³. Tevhid-i Tedrisat Kanununun gereği olarak, ortaöğretim seviyesinde Darülhıfaze mekteplerinin, imam ve hatip okullarına dönüştürdüklerini, hazırlık sınıflarını kapattıklarını vurgulamıştır. Süleymaniye Medresesi'nin de öğrencileriyle birlikte İlahiyat Fakültesi'ne nakledildiğini söylemiştir¹⁰⁴.

Tevhid-i tedrisatın bir başka boyutu kız ve erkek çocukların ayrılmadan ortak eğitimden geçirilmesi meselesidir. Maarif Vekili Vasıf Bey, kız ve erkek öğrencilerin Maarif Vekâleti açısından farklı görülmediklerini, kız ve erkeklerin aynı sistem içinde, aynı öğretimi alabileceklerini söylemiştir. Kız ve erkek liselerinin programlarının aynı hale getirileceğini de ifade etmiştir¹⁰⁵. Başvekil İsmet Paşa da kendilerine yöneltilen ithamlara karşı çıkmış ve tüm gelişmiş milletlerin, öğretim birliği esasını benimsediğini ve Türk Milleti'nin de bu yolu izleyeceğini dile getirmiştir¹⁰⁶. Tevhid-i Tedrisat milli eğitim sistemi kurma yolunda önemli bir aşamadır. Bunun bir diğer boyutu Osmanlı'dan devredilen yabancı devlet ve azınlık okulları meselesidir. Bu okullarda Maarif Vekâleti'ne bağlanmış ve ülke için yıkıcı faaliyetlerinin önüne geçilmek istenmiştir. Türkiye'nin izlediği politikalara karşı çıkan yabancı ülkeler olsa da bu konuda sıkı bir duruş sergilenmiş, yabancı ve azınlık okullarının Maarif Vekâleti'nin tam denetimi altına alınması sağlanmıştır. Maarif Vekâleti'nin talimat ve öğretim programlarına uymayan uyarılmıştır. Hatta Bursa'da Amerikan Koleji'nde iki Müslüman öğrencinin Hristiyan olması üzerine okul Maarif Vekâleti tarafından kapatılmıştır¹⁰⁷.

¹⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 40, s. 821, 17.4.1924.

¹⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 40, s. 819-833, 17.4.1924.

¹⁰² Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "Maarif Vekili Vasıf Beyle Mülakat", 18.3.1924.

¹⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 40, s. 821, 17.4.1924.

¹⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 40, s. 821-822, 17.4.1924.

¹⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtimaa Senesi 2, İçtimaa 40, s. 826, 17.4.1924.

¹⁰⁶ Nevzad Ayaz, *age*, s. 131-132.

¹⁰⁷ Mustafa Ergün, *age*, s.55-61.

1.3.2. İlköğretim ve Ortaöğretim Programları

İsmail Safa Bey döneminde okullarda okutulacak dersler ve uygulanacak programlarla ilgili TBMM bünyesinde çalışacak bir program encümeni kurulmuştur. Komisyonun çalışmalarına göre; eğitim süresi üç devre olmak üzere on iki yıl olarak belirlenmiştir. Bunun zorunlu olarak dört senesi ilkökul, beş senesi lise ve üç senesi teorik eğitim verecek ve “yeni medrese” ismini alacak yüksekokul olarak tasarlanmıştır. İlkokul ve ortaöğretim kademelerinde öğrencilerin “ameli” eğitim almaları hedeflenmiştir¹⁰⁸. Program encümeninin çalışmalarından hareketle maarif tedrisat ve teşkilatına ilişkin bir kanun tasarısı da hazırlanmıştır. Tasarıya göre okullarla ilgili aşağıdakilerin yapılması hedeflenmiştir. Buna göre¹⁰⁹;

1. İlkokullar dört senelik ve ücretsizdir.
2. Liseler kız ve erkekler için beş senedir.
3. Sultaniler gece okulu olup, yatılı öğrencilerin yüzde onu ücretsiz okuyacak ve üç sınıftır.
4. Sultani bütçesinden tasarrufla, erkek ve kız öğretmen okulu, erkek ve kız numune lisesi ve iki idare-i beytiye ve el işi yurdu kurulacaktır.
5. İlkokul ve liselerin masrafları özel bütçelerden karşılanacaktır.

Maarif Vekili İsmail Safa Bey tarafından yayınlanan ve Misak-ı Maarif¹¹⁰ olarak nitelendirilen tamimde ise eğitim-öğretimin temel amaçları belirlenmiştir¹¹¹. Buna göre;

1. Gençleri ekonomik, hukuksal ve düşünsel olarak geleceğe hazırlamak.
2. Kendi kararlarını verebilecek sorumlulukta olmalarını sağlamak.
3. Milli varlığa aykırı olmadan her görüşe saygılı nesiller yetiştirmek.
4. Gençleri, çalışma ve üretme düşünceleri ile birlikte ülkenin ekonomik bağımsızlığını koruyacak şekilde eğitmek.
5. Tüm tehlikelere karşı güçlü ve kararlı olmayı eğitimde egemen kılmak.

¹⁰⁸ H.T., “*Maarifte İnkılap*”, Anadolu Terbiye Mecmuası, Sayı 1, Ankara 1922, s.23.

¹⁰⁹ H.T., “*Maarifte İnkılap*”, Anadolu Terbiye Mecmuası, Sayı 2, Ankara 1922, s.62-63.

¹¹⁰ Cavit Binbaşıoğlu, *age*, s. 430-439.

¹¹¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 1, 1925, s. 48-58.

6. Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi bilgiyi başarılı ve pratik olmak için kullanmak.
7. Toplumdaki sınıfsal farklılıkları gidermek.
8. İlk ve ortaöğretimde öğrencileri mesleklere hazır hale getirmek.
9. Ortaöğretimi öğrencileri hayata hazırlayacak şekilde programlamak, bunun için de sınıfların yanında iş atölyeleri vb. bulundurmak.
10. Öğretimi öğrencilerin kendi kendilerine yetmesini sağlayacak şekilde düzenlemek.
11. Mesleki alanlarda uzmanlaşmayı sağlamak hedeflenmiştir.

1923 yılında yeni kurulan hükümetin programında eğitim-öğretim ve okullarla ilgili hedefler belirlenmiştir. Özellikle eğitimde birlik ve mesleki eğitime önem verilmesi, eğitimin kalitesini arttırmak için ders aletlerinin ıslah edilmesi, halk eğitimi için çırak ve gece okullarının açılması, ders aletleri için mektep müzesi oluşturulması planlanmıştır. Okullarda beden eğitimi için Terbiye-i Bedeniye-i Darülmualimin'in açılması, ilköğretimden itibaren öğrencilere meslek eğitimi verilmesi ve yükseköğretime gitmeyen öğrencilerin meslek eğitimi verecek ikmal mekteplerine devam etmesi, kadınların eğitimi için çeşitli merkezlerde kız liseleri ve kız öğretmen okullarının açılması hedeflenmiştir. Programa göre millî kültürün gelişimi için Hars Müdüriyeti'nin kurulması ve Maarif Vekâleti'nin yapacağı yeniliklerin ve işlerin esaslarını belirlemek için Heyet-i İlmiye teşkilatının kurulması planlanmıştır¹¹².

Hükümet programında da belirtildiği gibi eğitimde izlenecek yol ve yapılacak işler için Maarif Vekâleti bünyesinde bir Heyet-i İlmiye kurulmuştur. Bu heyet eğitimin ilk, orta ve yüksek kademeleri ile ilgili çeşitli kararlar almış ve daha sonra kurulacak Talim ve Terbiye Heyeti'nin vazifesini yürütmüştür. Altı komisyon ve kırk üyeden oluşan heyet, yirmi altı konuyu görüşmek üzere 15 Temmuz 1923- 15 Ağustos 1923 tarihlerinde toplanmıştır. Birinci Heyet-i İlmiye komisyonlarından önemli kararlar çıkmıştır.

İlköğretime ilişkin, Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesi'nin değiştirilmesi, ilkokulların zorunlu ve parasız olmak üzere altı yıl olmasına karar verilmiştir¹¹³. Öğretmen okulları ve ortaöğretime ilişkin daha çok mevzuat düzenlemeleri üzerinde durulmuştur. Sultanilerin isimlerinin Lise olarak değiştirilmesi, liselerin on bir yıl eğitim süresine sahip olması, beden eğitimi konusunda öğretmen yetiştirilmesi ve müfettişlik sisteminin ikmal edilmesi, izcilik

¹¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 1, İçtimaa Senesi 1, İçtimaa 14, s. 423-424, 29.5.1923

¹¹³ Engin Deniz Tanır, Cengiz Aslan, *agm*, s. 262.

teşkilatının oluşturulması yönünde kararlar alınmıştır¹¹⁴. Eğitim öğretim araçları ve okul binaları, eğitimin birleştirilmesi, okul müzeleri gibi konular da görüşülmüştür.

3 Mart 1924'te TBMM'de kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında Maarif Vekâleti, öğretim kademelerinin yeniden düzenlenmesine yönelmiştir. Öğretim kademelerinin yeni rejime göre düzenlenmesi amacıyla Maarif Vekâleti nezdinde 23 Nisan 1924'te İkinci Heyet-i İlmiye toplanmıştır. Heyetin toplanma amacını Maarif Vekili Vasıf Bey "... yeni nesilleri kuvvetli bir iman, hakiki bir seciye ile yetiştirmek için terbiye ve maarif sistemimizde değişiklik yapmak lazımdı..." sözleriyle belirtmiştir¹¹⁵. Burada alınan karar gereği zorunlu ilköğretimin süresi altı yıldan beş yıla indirilmiş, haftalık ders saatinin yirmi altı olmasına karar verilmiştir¹¹⁶. İlk Mektepler Müfredat Programı'na göre ilkokullar beş sınıf olarak düzenlenmiştir. Program kız ve erkek öğrenciler için ortak hazırlanmıştır ancak programda dikiş nakış ve el işleri dersleri kız öğrencilere ayrı olarak verilmiştir¹¹⁷. 1924 İlk Mektepler Programı'nda ilkokullardaki çocuklara fen bilimleri ile birlikte toplumsal değerlerin de öğretilmesi amaçlanmıştır. Vatandaşlık Bilgisi, Ahlak, Tarih, Coğrafya ve Türkçe dersleri programda yer almıştır.¹¹⁸ 1924 müfredat programında ders içerikleri Cumhuriyet rejiminin prensiplerine uygun hale getirilmiştir¹¹⁹.

İkinci Heyeti İlmiye toplantısında ortaöğretim kademesindeki okullara yönelik kararlar alınmıştır. Özellikle ortaokullar ve liselerde okutulacak müfredat programları tartışılmış, liselerin eğitim süresi altı yıl olarak kabul edilmiş, iki devre olan bu sürenin ilk üç yılı ilk kısım (kısım-ı evvel) olarak adlandırılmıştır. İkinci devre (kısım-ı sani) ise lisenin dokuz, on ve on birinci sınıfları olarak belirlenmiştir¹²⁰. Liselerde kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim alması esası kabul edilmiş, ancak bazı derslerin kız ve erkekler için ayrı verilmesi kabul edilmiştir. 1924 yılında Maarif Vekâleti yaptığı çalışmaları tamamlayarak liselerde uygulanacak müfredat programını yayınlamıştır. Liselerin birinci devresi haftalık 28 ders saat, ikinci devresi haftalık 30 ders saati olarak düzenlenmiştir¹²¹.

---

¹¹⁴ Mustafa Ergün, *age*, s. 29-30.

¹¹⁵ Mustafa Ergün, *age*, s. 62.

¹¹⁶ Erdal Arslan, "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı", *İlk Öğretim Online*, Cilt 10, Sayı 2, 2011 s. 721.

¹¹⁷ Erdal Arslan, *agm*, s. 724.

¹¹⁸ Erdal Arslan, *agm*, s. 732.

¹¹⁹ Lütfi Budak, Çiğdem Budak, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nde ilkokul Programları", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 3, 2014, s. 385-386.

¹²⁰ Mustafa Ergün, *age*, s. 62.

¹²¹ Maarif Vekâleti, *Liselerin İlk Devre Müfredat Programı*, İstanbul 1340 s. 3; Maarif Vekâleti, *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı*, İstanbul 1340, s. 3.

Tüm bu faaliyetlerin yanı sıra 1923-1924 ders yılında ise ülke genelinde; 4894 ilkokul, 72 ortaokul, 23 lise, 20 öğretmen okulu, 44 meslek okulu ve 9 yüksekokul bulunmaktadır. Bu okullara devam eden, ilkokullarda 341941, ortaokullarda 5905, liselerde 1241, öğretmen okullarında 2528, meslek okullarında 4019, yüksekokullarda öğrenci sayısı 2914 olmuştur¹²².

Maarif Vekili Vasıf Bey, İsmail Safa Bey'in yayınladığı tamimle bağlantılı olarak 8 Eylül 1924'te yayınladığı başka bir tamimle eğitim – öğretimde takip edilecek temel amaçları belirtmiştir. Buna göre; Milli ve Batılı bir eğitim sisteminin benimsenmesi, öğrencilerin Cumhuriyet için fedakâr olmaları amaçlanmıştır. Okulların, öğrencileri sosyal hayatta sorumluluk bilincine sahip olacak şekilde yetiştirmesi, öğretimin uygulamalı ve pratik nitelikte olması, okullar tarafından halka sağlık eğitimi verilmesi, beden eğitiminin dengeli şekilde verilmesi, okulların toplum ve ailenin ihtiyaçlarını dikkate alması, öğrencilerin ders saatleri dışında kitap okuma alışkanlığının kazandırılması gibi amaçlar sıralanmıştır¹²³.

---

¹²² Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 2-3.

¹²³ Yahya Akyüz, *age*, s. 286; Cavit Binbaşoğlu, *age*, 449-452.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASI

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in 23 Ocak 1926 tarihinde yayınladığı tamimde, eğitim kurumlarına yapılan tebliğlerin iyi şekilde korunmasını sağlamak için her ayın on beşinde Tebliğler Mecmuası'nın çıkarılacağını bildirmiştir. Bunun için her ay gönderilen tamimlerin, tayin ve azillerin ihşaiyyat müdürlüğüne gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹²⁴.

Tebliğler Mecmuası, Maarif Vekâleti tarafından 1926 Şubat ayından itibaren çıkarılan ve vekâletin aldığı kararların, verdiği emirlerin ve eğitim öğretim alanında yaptığı iş ve işlemlerin yer aldığı bir dergidir. Vekâlete bağlı tüm alt birimlerin, maarife ilişkin tüm bilgi ve işlemlerden haberdar edilmesi, emirlerin sorumlulara tebliğ edilmesi Tebliğler Mecmuasının önemli işlevlerinden olmuştur. Maarif Vekâleti çıkardığı Tebliğler Mecmuası Talimatnamesi¹²⁵ ile derginin çıkarılmasındaki esaslar aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Her ayın on beşinde çıkarılacaktır.
2. Derginin içeriğinde bir önceki aya ait: maarife ait kanunlar, talimatnameler, müdürler encümeni kararları, maarife mensup şahıslara ait iş ve işlemler, talimat mahiyetindeki tamimler yer alacaktır.
3. Evrakların Neşriyat Müdüriyeti 'ne verilmiş usulleri belirlenecektir.
4. Evraklar muhafaza edilecektir.
5. Dergi nüshalarının gönderilen makama ait olması, muhafaza edilmesi, alakadarlara tevzi ve tevdi edilecektir.

Resmi evrak niteliğinde olan mecmua ile Maarif Vekâleti'nin yaptığı çeşitli düzenlemelerin toplu bir şekilde merkez ve taşra bütün teşkilatlarına bildirilmesi sağlanmıştır. Maarif Vekâleti tarafından Tebliğler Mecmuasının İlk tedrisat müfettişlikleri ve kaza maarif memurluklarının oluşturulmasından sonra bu makamlara da gönderilmesine karar verilmiştir¹²⁶.

¹²⁴ Maarif Vekâleti. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası, Sayı 1, İstanbul 1926, s. 9.

¹²⁵ Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 37-38.

¹²⁶ Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası, Sayı 16, İstanbul 1927, s. 9.

Tebliğler Mecmuası, 1926-1928: 1-28 sayılar Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası; 1939-1945: 1-310 sayılar T.C. Maarif Vekâleti Tebliğler Dergisi; 1945-1952: 311-726 sayılar T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi; 1952-1959: 727-1089 sayılar T.C. Millî Eğitim Vekâleti Tebliğler Dergisi adıyla yayınlanmıştır. Son olarak 1960'ta Milli Birlik Komitesi'nin aldığı karar ile birlikte Vekâlet yerine Bakanlık isminin kullanılmasına karar verilmiştir¹²⁷. Bu tarihten günümüze kadar T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi adlı ile yayınlanmaya devam etmiştir. Tebliğler Mecmuası 1928-1939 döneminde yayınlanmamıştır.

2.1. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nın Teknik Özellikleri

Çalışmaya konu olan 1926-1928 dönemindeki Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası 28 sayıdan oluşmuştur. Derginin talimatnamesinde her ayın on beşinde bir önceki aya ilişkin içeriğin neşredilmesi planlansa da bazı sayıları toplu şekilde çıkarılmıştır. 21-24. sayılar, 25-26. sayılar ve 27-28. sayılar tek seferde çıkarılmıştır.

Tebliğler Mecmuası 1-17. sayıları Millî Matbaa tarafından basımı yapılırken daha sonra alınan karar gereği¹²⁸ matbaanın ismi “Devlet Matbaası” şeklinde değiştirilmiş ve 18-28. sayılar bu şekilde basılmaya devam etmiştir. Tebliğler Mecmuası sırasıyla İhsaiyyat Müdüriyeti (1-8. sayılar) ve Millî Talim ve Terbiye Heyeti Neşriyat Şubesi tarafından hazırlanmıştır. (9-28. sayılar)

Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası 1926-1928 döneminde Arap harfleri ve rakamları ile neşredilmiştir. Ancak 1928 Ocak ayından itibaren çıkan sayılarında Arap rakamları yerine, uluslararası rakamlar kullanılmaya başlamıştır. Nitekim kısa bir süre sonra uluslararası rakamların kabulüne dair kanun ile fiili durum resmileştirilmiştir¹²⁹. Osmanlı'nın son döneminde bugün kullanılan uluslararası rakamlar zaten çeşitli yayın faaliyetlerinde kullanıldığından bu rakamlara öteden beri alışkanlık vardır.

2.2. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nın İçeriği

Tebliğler Mecmuası genel olarak maarife ilişkin her türlü belge suretlerini bünyesinde bulundurmıştır. İcra Vekilleri Heyeti kararları, TBMM tarafından kabul edilen kanunlar, maarife ilişkin talimatnameler, programlar, okullarda okutulacak kitap listeleri, Müdürler Encümeni Kararları, Tamimler, Vekâlet İnzibat Komisyonu kararları, devlet hizmetinden

¹²⁷ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, Sayı 1108, Ankara: 1960, s. 71.

¹²⁸ ¹²⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 17, İstanbul: Devlet Matbaası, 1926, s. 33.

¹²⁹ 20 Mayıs 1928 Tarih ve 1288 Sayılı Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun

âdem-i istihdam edilenler, tayinler, tecziye ve taltifler Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasının çeşitli sayılarında yer almış ve tamamı transkript edilmiştir. Tüm bu belgelerden mezkûr dönemde Maarif Vekâleti'nin eğitim-öğretim politikaları, uygulamaları, merkez ve taşra teşkilatı hakkında bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur.

2.2.1 Kanunlar

Osmanlı Dönemi'nde maarifle alakalı kanun ve padişah emri¹³⁰ irade-i seniyyeler çıkarılmıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM'nin açılması ve daha sonra yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile eğitim-öğretime ilişkin yasama faaliyetleri yürütülmüştür. TBMM'nin bu alanda çıkardığı ilk kanun İdare-i Vilayat Kanunu ile Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin Tadiline Dair Kanun'dur¹³¹. Tebliğler Mecmuasının çıkarılmaya başlandığı 1926 yılına kadar TBMM tarafından çıkarılmış önemli kanunlar arasında, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu, Mektep Vergisi Kanunu, Memurin Kanunu yer almıştır. TBMM'nin çıkardığı kanunlar eğitimle alakadar mevzuatın en üst noktasında yer almıştır. Kanunlarla birlikte kanun tefsirleri, kararname suretleri ve İcra Vekilleri Heyeti Kararları dergi içeriğinde bulunmuştur. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında yer alan kanunlar aşağıda gösterilmiştir:

1. Günün Yirmi Dört Saati Taksimine Dair Kanun. (Sayı: 1 Sayfa: 5)
2. Takvimde Tarih-i Mebdenin Tebdili Hakkında Kanun. (Sayı: 1 Sayfa: 6)
3. İki Senelik Darülmuallimin Mezunları Hakkında Kanun. (Sayı: 3 Sayfa: 7-8)
4. Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun. (Sayı: 5 Sayfa: 4)
5. Lise ve Orta Mektepler Talebesinden Nehari Ücreti Alınması Hakkında Kanun. (Sayı: 5 Sayfa: 5-6)
6. Mektep Kitaplarının Maarif Vekâletince Tabı Hakkında Kanunun. (Sayı: 5 Sayfa: 6)
7. Maarif Teşkilatına Dair 22 Mart 1926 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun. (Sayı: 5 Sayfa: 6-7)
8. İlk Mektep ve Muallim ve Muallim Muavinlerine Ait 842 Numaralı ve 20 Mayıs 1926 Tarihli Kanun ve İzahnamesi. (Sayı: 6 Sayfa: 3-6)

¹³⁰ Mübahat Kütükoğlu, "İrade-i Seniyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C: 22, İstanbul: 2000, 391-392.

¹³¹ Faik Reşit Unat, *age*, s. 37-39.

9. Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 22 Nisan 926 Tarih ve 819 numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun. (Sayı: 6 Sayfa: 7)

10. Kazanç Vergisi Hakkındaki 7 Şubat 926 Tarihli Kanunun İkinci Maddesine Bazı Fıkra Tezyiline Dair Kanun. (Sayı: 6 Sayfa: 8)

11. 26 Teşrinisani 339 Tarihli Posta Kanunun On İkinci Maddesi Zeylinin Tadiline Dair Kanun. (Sayı: 6 Sayfa: 9)

12. Tekâüt Maaşıyla Muallim ve Müderrislik, Doktor, Eczacı, Baytar, Mühendis ve Kondüktörlük Maaşlarının Bir Zat Uhdesinde İçtima Edebileceğine Dair Kanun. (Sayı: 6 Sayfa: 10)

13. Umumi Nüfus Tahriri İcrası Hakkında Kanun. (Sayı: 6 Sayfa: 11-12)

14. Lise ve Orta Mekteplere Alınacak Leyli ve Meccani Talebe Hakkında Kanun. (Sayı: 6 Sayfa: 13)

15. Öksüz Yurtları Teşkilatı Hakkında 2 Nisan 1333 Tarihli Kanunun İlgasına ve Öksüz Yurtları Hesabatının Tasfiyesine Dair Kanun. (Sayı: 12 Sayfa: 53)

16. Küçük Zabitan Maaşatı Hakkında Kanun. (Sayı:11 Sayfa 51)

17. Milli Matbaa Tahsisatımın Mütedavil Sermaye Halinde İstimaline Dair Kanun. (Sayı: 13 Sayfa 3)

18. Jandarma Efradı ve Küçük Zabitanın Mektep Vergisinden Muafiyetine Dair Kanun. (Sayı: 13 Sayfa 4)

19. Müfettiş ve Müfettiş Muavinlerinin Yevmiye ve Harcırahlarına Dair Kanun. (Sayı: 16 Sayfa: 3)

20. Muvazzaf Tabiplerden Mekatib-i Umumiye Tababetlerini İfa Edenlere Verilecek Ücret Hakkında Kanun. (Sayı: 17 Sayfa: 3)

21. Mektep Pansiyonlarının İdaresi Hakkında Kanun. (Sayı: 17 Sayfa: 3-4)

22. Kamplara İştirak Edecek Talebe ve Muallimlerin İaşesi Hakkında Kanun. (Sayı: 17 Sayfa: 4)

23. Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 22 Nisan 1926 Tarih ve 819 Numaralı Kanuna Müzeyyel 20 Mayıs 1926 tarih ve 843 Numaralı Kanunun İkinci Maddesine İlâve Olunacak Fıkra Hakkında Kanun. (Sayı: 13 Sayfa: 3)

24. Meslek Mektepleri Hakkında Kanun. (Sayı: 18 Sayfa: 4)

25. Muhasebe-i Umumiye Kanunu. (Sayı: 18 Sayfa: 5-32)

26. İstanbul Darülfünunu 1927 Senesi Bütçe Kanunu. (Sayı: 18 Sayfa: 110)

27. Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin Suret-i İdaresi Hakkında Kanun. (Sayı: 18 Sayfa: 111)

28. Maarif Vekâleti Bütçesine Mevzu Bazı Tahsisatın Mütedavil Sermaye Olarak İstimali Hakkında Kanun. (Sayı: 18 Sayfa: 112)

29. Maaş Kanunu. (Sayı: 18 Sayfa: 112-116)

30. Kefalet Kanunu. (Sayı: 19 Sayfa: 3-5)

31. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu. (Sayı: 19 Sayfa: 8-11)

32. İlk Mektep Muallim ve Muallim Muavinlerine Ait 20 Mayıs 1926 Tarihli Kanunun İkinci Maddesine Bir Fıkra İlavesi Hakkında Kanun. (Sayı: 19 Sayfa: 13)

33. Maarif Teşkilatına Dair Kanununun On Altıncı Maddesini Muadil Kanun. (Sayı: 19 Sayfa: 14)

34. Maarif Vergisi Hakkında Kanunun Üçüncü Maddesini Muadil Kanun. (Sayı: 19 Sayfa: 14-15)

35. Maarif Teşkilâtına Dair Olan 22 Mart 1926 Tarih ve 789 Numaralı Kanununun On Altıncı Maddesini Muadil 22 Haziran 1927 Tarih ve 1125 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun. (Sayı: 21-24 Sayfa: 4)

36. 927 Sene-i Maliyesi Muvazene-i Umumiye Kanununun Dokuzuncu Maddesine Müzeyyel Kanun. (Sayı: 25-26 Sayfa: 3)

37. Maarif Teşkilatına Dair Olan 22 Mart 1926 Tarih ve 789 Numaralı Kanununun On Altıncı Maddesini Muadil 22 Haziran 1927 Tarih ve 115 Numaralı Kanununa Müzeyyel Kanun. (Sayı: 27-28 Sayfa: 3)

38. Tababet ve Şuabati Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun. (Sayı: 27-28 Sayfa: 3-16)

2.2.2. Talimatnameler

Osmanlı Devleti'nde talimatnameler 19. Yüzyılın ortalarından itibaren çıkarılmaya başlamıştır¹³². Yine bu dönemde eğitime ilişkin de talimatnameler hazırlanmıştır¹³³. Talimatnameler Cumhuriyet Dönemi'nde kullanılmaya devam etmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan talimatnameler arasında İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi örnek gösterilebilir¹³⁴. Tebliğler Mecmuasında kanunların uygulanması, açılacak yeni eğitim kurumlarının işleyişleri, oluşturulan yeni idari birimler ve uyulması gereken kurallar, açılacak kursların tatbik usulleri gibi hususlarda yol gösterici nitelikte olan talimatnamelere yer verilmiştir. Talimatnameler Maarif Vekâleti tarafından hazırlanıp İcra Vekilleri Heyeti onayladıktan yürürlüğe girmiştir. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında yer alan talimatnameler aşağıda gösterilmiştir:

1. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı Talimatnamesi. (Sayı: 1 Sayfa: 37-39)
2. Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesinde Bazı Mevadının Tebdiline Dair Talimat. (Sayı: 1 Sayfa: 40)
3. On Dakika Nefes Alma Temrinleri Hakkında Talimat. (Sayı: 1 Sayfa: 42)
4. Kütüphaneler Talimatnamesi. (Sayı: 4 Sayfa: 20-21)
5. Sanayi Nefise Encümeni Talimatnamesi. (Sayı: 5 Sayfa: 12-14)
6. Yüksek Muallim Mektebi Talebesine Eyyam- 1 Tatiliyede Tatbik Olunacak Talimat. (Sayı: 5 Sayfa: 17)
7. İlk Tedrisat Muallimleri İçin Meslek Kursları Talimatnamesi. (Sayı: 6 Sayfa: 15-18)
8. Mektep Talebesinin Resmi Selamı Ne Suretle İfa Edeceğine Dair Talimatname. (Sayı: 6 Sayfa: 21)
9. Stajyer Muallim Muavinlerinin Hizmetleri Hakkında Talimatname. (Sayı: 8 Sayfa: 3-6)

---

¹³² a.g.e, s. 672-675.

¹³³ Reşat Özalp, *age*, s.672-753.

¹³⁴ Faik Reşit UNAT, *Maarif Düsturu*, İstanbul 1927, s. 188-197.

10. Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Dairesi Talimatnamesi. (Sayı: 8 Sayfa: 7-8)
11. Maarif Şûrası Hakkında Talimatname. (Sayı: 9 Sayfa: 4-5)
12. Mektep Kitaplarının Maarif Vekâletinde Tabı Hakkındaki Kanun Suver-i Tatbikiyesini Muayyen Talimatname. (Sayı: 9 Sayfa: 6-7)
13. Maarif Eminlikleri Talimatnamesi. (Sayı: 9 Sayfa: 9-16)
14. Terbiye-i Bedeniye Kursları Talimatnamesi. (Sayı: 9 Sayfa: 17-18)
15. İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programı Hakkında Talimat. (Sayı: 10 Sayfa: 7-10)
16. Orta Tedrisat Muallimlerinin Kanuni Maaş Zamları Hakkında Talimatname. (Sayı: 10 Sayfa: 12-13)
17. Talebe Pansiyonu Talimatnamesi. (Sayı: 10 Sayfa: 14-15)
18. Sanayi Nefise Sergileri Talimatnamesi. (Sayı: 10 Sayfa: 16-21)
19. Talebe ve İstirahat ve Tedavi Yurdu Talimatnamesi. (Sayı: 10 Sayfa: 30-31)
20. Sanat Yurdu Talimatnamesi. (Sayı: 10 Sayfa: 31-33)
21. Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi. (Sayı: 10 Sayfa: 33-35)
22. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası Talimatnamesi. (Sayı: 10 Sayfa: 37-38)
23. Ankara İzci Karargâhı Talimatnamesi. (Sayı: 10 Sayfa: 38-39)
24. Maarif Vekâleti Müfettişlerinin Hukuk ve Salahiyet Vazifelerine Dair Talimatname. (Sayı: 11 Sayfa 11-19)
25. Lise ve Orta Mektepler ile Muallim Mekteplerine Mahsus Yeni Talimatnamenin İmtihanlara Ait Ahkâmı. (Sayı: 11 Sayfa 22-27)
26. Maarif Müdür ve Memurları Talimatnamesi. (Sayı: 11 Sayfa 28-36)
27. İdare-i Beytiyye Kursu Talimatnamesi. (Sayı: 11 Sayfa 36-37)
28. Halk Okutma Mektepleri Talimatnamesi. (Sayı: 12 Sayfa: 11-12)
29. Orta Muallim Mektebi Muvakkit Talimatnamesi. (Sayı: 12 Sayfa: 14-15)

30. İkmal Mektepleri Talimatnamesi. (Sayı: 12 Sayfa: 15-16)
31. Maarif Vekâleti Mektep Müzesinden Ne Suretle İstifade Edileceğini Muayyen Talimatname. (Sayı: 13 Sayfa 5-6)
32. İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi. (Sayı: 13 Sayfa 6-14)
33. İlk Yatı Mektepleri Talimatnamesi. (Sayı: 13 Sayfa 15-40)
34. Milli Matbaa Tahsisatının Mütedavil Sermaye İstimaline Dair Kanunun Suret-i Tatbikini Mübeyyen Talimatname. (Sayı: 14 Sayfa: 4-5)
35. Talebe Bayramı Hakkında Talimatname. (Sayı: 14 Sayfa: 5-6)
36. Maarif Vekâleti Hesabına Memalik-i Ecnebiyeye Sanayi-i Nefise Tahsili İçin Gönderilecek Talebenin Suret-i İntihap ve Murakabesine Ait Talimatname. (Sayı: 18 Sayfa: 132-133)
37. Yüksek Muallim Mektebi Lisan ve Mezuniyet İmtihanları Hakkında Talimatname. (Sayı: 18 Sayfa: 133-134)
38. Türk Tarihi Encümeni Talimatnamesi. (Sayı: 19 Sayfa: 17-20)
39. Maarif Eminlikleri Talimatnamesi. (Sayı: 20 Sayfa: 63)
40. 22 Haziran 1927 Tarihli ve 1130 Numaralı Maarif Vergisi Hakkındaki Kanunun Sur-ı Tatbikiyesini Mübeyyen Talimatname. (Sayı: 20 Sayfa: 64-67)
41. Maarif Vekâleti Bütçesine Mevzu İlmi ve Mesleki Kitap ve Mecmualar Neşri Mütedavil Sermayenin İstimali Hakkında Talimatname. (Sayı: 20 Sayfa: 67-72)
42. Ticaret Kursları Talimatnamesi. (Sayı: 20 Sayfa: 73-74)
43. Maarif Vekâleti Tarafından Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Talimatnamesi. (Sayı: 20 Sayfa: 74-80)
44. Pansiyon Talimatnamesi. (Sayı: 21-24 Sayfa: 8-10)
45. İlmi Tiyatro Mektebi Talimatnamesi. (Sayı: 21-24 Sayfa: 10-11)
46. 11 Haziran 1927 Tarihli Kefalet Kanununun Sekizinci Maddesinde Muharrer Teftiş ve Murakabenin Suret-i İcrasına Dair Talimatname. (Sayı: 21-24 Sayfa: 18-24)

47. Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi. (Sayı: 21-24 Sayfa: 24-64)

48. İlk Ticaret Mektepleri Talimatnamesi. (Sayı: 21-24 Sayfa: 64-72)

49. Meslek Mektepleri Talimatnamesi. (Sayı: 21-24 Sayfa: 72-73)

50. Maarif Vekâleti Bütçesine Mevzu Sanat ve Ticaret Müesseselerine Ait Mütedavil Sermaye Tahsisatının Suret-i İstimal ve Kaydına Dair Talimatname. (Sayı: 25-26 Sayfa: 10-20)

51. Maarif Vekâleti İstanbul Validebağ – Prevantoryumu Talimatnamesi. (Sayı: 25-26 Sayfa: 23-38)

52. Validebağ Prevantoryumunda Necati Bey Pavyonu Talimatnamesi. (Sayı: 27-28 Sayfa: 21-23)

53. Darülfünun Talim Taburunun Vazifeleri, Tedris ve Talim Mesai ve Faaliyeti Hakkında Talimat. (Sayı: 27-28 Sayfa: 25-28)

Tebliğler Mecmuasında yer alan talimatnamelerden söz konusu dönemde Maarif Vekâleti'nin faaliyetlerinin hangi alanlarda olduğu anlaşılmaktadır. Vekâletin merkez ve taşra teşkilatı; ilköğretim, ortaöğretim, öğretmen okulları ve liseler; öğretmenlerin mesleki gelişimi ve öğrenciler için açılacak kurslar; eğitime ilişkin kurumların işleyişleri, kültür, sağlık, sanat, halkın irfanını arttırma gibi konularda çok sayıda talimatname çıkarmıştır.

2.2.3. Müdürler Encümeni Kararları

Maarif Vekâleti'nin ilgili başlıkta anlatılacak olan merkez teşkilatında Müdürler Encümeni oluşturulmuştur. Bu encümenin kararları Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasının tüm sayılarında Müdürler Encümeni Kararları, Encümen Mukarreratı ya da Encümen Kararları şeklinde yer almıştır.

Müdürler Encümeni kararlarına şekil olarak bakıldığında belgede bir karar numarası, konunun görüşülmesi için gönderilen yazının hangi daireden geldiği, konunun özeti ve son olarak encümen tarafından verilen karar yer almıştır¹³⁵.

Tebliğler Mecmuası'nda 209 adet Müdürler Encümeni kararı yer almıştır. Söz konusu karar suretleri üzerinde yer alan numaralar incelendiğinde 1926 yılında en az 534 karar, 1927

¹³⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1926, s. 60.

yılında en az 114 kararın alındığı görülmüştür. 1928 yılında dergi tüm sene boyunca çıkmadığı için sağlıklı bir veriye ulaşmak mümkün olmamıştır. Müdürler Encümeni'nde talimatname layihalarının onayı ya da tadilleri görüşülmüş, yabancı, hususi ve ekalliyet mekteplerinin kapatılıp açılmasına ve ilk, orta ve yüksek tedrisatın idari ve terbiye işlerine dair kararlar verilmiştir. Maarif mensubu memur ve öğretmenlerin özlük, ceza ve taltif işlerine ait kararlar da burada alınmıştır.

2.2.4. Tamimler

Genelge anlamına gelen¹³⁶ tâ'mim Maarif Vekâleti'nin kendisine bağlı birimlere gönderdiği emir ve görüş niteliğindeki belgedir. Tamimler Tebliğler Mecmuası içerisinde en fazla yer alan belge türünü oluşturmuştur. Tamimin tarihi, hangi genel müdürlüğe ilişkin olduğu, tamimin özeti, genel ve özel belge numarası, hangi makama gönderildiği ve son olarak hangi makam tarafından imzalanıp yayınlandığı mutlaka tamimin içerisinde yer almaktadır. Tamimler özellikle Vekâlet'in işleyişiyle alakalı son derece kıymetli belge niteliği taşımaktadırlar. Söz konusu dönemde vekâletin uygulamalarını takip etme açısından tamimler önemlidir¹³⁷.

Tebliğler Mecmuasında toplam 741 tamim sureti bulunmaktadır. Mecmuadaki tamimlerin çoğu o dönem ağırlık verilen ilkokulların yaygınlaştırılması ve öğretmen yetiştirme faaliyetleri ile ilgilidir. Bunlardan başka hıfzıssıhha, Vekâlet'in teşkilatlanması, maarif eminlikleri, hars ve istatistik meseleleri ile ilgili tamimler Vekâlet tarafından çıkarılmıştır.

2.2.5. Vekâlet İnzibat Komisyonu Kararları

Yolunda olma, emniyeti yolunda olması¹³⁸ gibi anlamları olan inzibat komisyonu/meclisi, Maarif Vekâleti'nin bir diğer karar merciidir. Mart 1926'da çıkarılan yasa ile birlikte her vekâlete olduğu gibi Maarif Vekâlet'inde de vekâlet ve vilayet inzibat komisyonları kurulmuştur. Vekâletin memur ve öğretmenlerinden tayin hakları merkeze ait olanlar hakkında vekâlet; vilayete ait bulunanlar hakkında Vilayet İnzibat Komisyonları 3'te 2 çoğunlukla karar vermiştir¹³⁹. Daha sonra çıkarılan yeni bir kanun ile üçüncü olarak Kaza İnzibat Komisyonları kurulmuştur¹⁴⁰. Vekâlet İnzibat komisyonlarında; ihtar, tevbih, maaş

¹³⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1984, s. 1223.

¹³⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 137-138.

¹³⁸ Ferit Devellioğlu, *age*, s. 531.

¹³⁹ 18 Mart 1926 Tarih ve 788 Sayılı Memurin Kanunu.

¹⁴⁰ 22 Haziran 1927 Tarih ve 1129 Sayılı Memurin Kanununun 52'inci Maddesini Muadil Kanun.

kesintisi, kıdem tenzili, sınıf tenzili ve memuriyetten ihraç gibi inzibati cezalar verilmiş ve vilayetlerin verdiği kararlara yapılan itirazlar burada karara bağlanmıştır. Vekâlet İnzibat Komisyonu'nun doğal başkanı Maarif Vekili'idir. Maarif Vekili olmadığı zaman komisyon müsteşarın başkanlığında toplanmıştır. Vekâlet İnzibat Komisyonu'nun diğer üyeleri¹⁴¹;

1- Teftiş heyeti başkanı.

2- İlk, orta, yüksek ve mesleki öğretim genel müdürleri.

3 – Zat işleri müdüründen oluşturulmuştur.

Maarif Vekâleti, Maarif Eminlikleri Talimatnamesi ile Eminlik İnzibat Komisyonlarına, Vekâlet İnzibat Komisyonu yetkisi verse de bu durum Memurin Kanunu'na aykırı olduğu gerekçesi ile kaldırılmıştır¹⁴². Tebliğler Mecmuası'nın 13'üncü ve 24'üncü sayıları arasında toplamda 197 adet karar sureti yer almıştır. Komisyonunda sadece ceza değil ödül konusunda da kararlar verilmiştir. Komisyonunda ayrıca öğrencilere verilen cezalar da karara bağlanmıştır. Kararlarda ilgili kişi ve kurumlar açıkça belirtilmekte iken daha sonra kişi ve kurum isimlerinin sadece baş harfleri verilmiştir. Tüm Maarif Vekâleti mensuplarının okuması amaçlanan bu dergide şahısların isimlerinin gizlenmesinin kişilerin rencide ve ifşa olmalarının önüne geçme amacı taşıdığı tahmin edilmektedir. Örneğin sarık takmakta ısrar eden bir öğretmen hakkında meslekten ihraç edilmesine karar verilmiştir¹⁴³.

2.2.6 Tayin, Taltif, Cezalar ve Devlet Hizmetinden Âdem-i İstihdam Edilenler

Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasının sayılarında Maarif Vekâleti mensuplarına yönelik tayin, ödül ve ceza muamelelerine ilişkin bölümler yer almaktadır. Ödül ve cezalara ilişkin bölümler ilk sayılarda (1-4 sayılar) verilmiş daha sonra Vekâlet İnzibat Komisyonu Kararları ve Müdürler Encümeni Kararları bölümlerinde yer almıştır. Özellikle işlenen suç ve verilen cezalar açıkça bu bölümlerde gösterilmiştir. İlerideki bölümlerde bunlara ilişkin detaylara yer verilecektir.

Maarif Vekâleti tarafından gerçekleştirilen tayinler dergide cetvel içerisinde gösterilmiştir. Söz konusu cetvellerde tayin olan kişinin tayin belgeleri de mutlaka gösterilmiştir. Bu tayinler müceddeden, açıktan, naklen, terfian, cezaen ve ilaveten olarak gerçekleşmiştir. Tayinlerin hangi zaman zarfında gerçekleştiği, kişinin tayin edildiği kurum,

¹⁴¹ Maarif Vekâleti, Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası, Sayı 14, İstanbul 1927, s. 8-9.

¹⁴² 21 Haziran 1930 Tarih ve 1702 Sayılı İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun.

¹⁴³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1927, s. 70.

tayin edilen kişinin aldığı maaş ve unvan, varsa önceki vazifesi mutlaka tayin cetvellerinde gösterilmiştir.

İcra Vekilleri Heyeti tarafından; müsteşar, genel müdür, maarif emini, maarif müdürü, maarif müfettişi gibi görevlere ait tayinler yapılmıştır¹⁴⁴. Maarif Vekâleti tarafından okul müdürü, müdür yardımcısı, başöğretmen, öğretmen, öğretmen yardımcısı (muallim muavini), okul kâtip ve hesap memuru, debboy¹⁴⁵ ve müstahdemi gibi görevlere ait tayinler yapılmıştır. Tüm bu tayinler Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında yer almıştır. Mükerrer yapılan tayinlerle birlikte Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında 1 Ocak 1926 – Nisan 1928 döneminde toplam 1315 tayin işlemi yer almıştır.

TBMM tarafından çıkarılan Millî Mücadele'ye katılmayanların devlet görevinden uzaklaştırılmalarını içeren kanunun¹⁴⁶ uygulanmasıyla ilgili tebliğler dergisinde çok sayıda belge örneğine yer verilmiştir. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında 854 Numaralı Kanun gereğince devlet hizmetinde bir daha bulunmamalarına karar verilenlerle ilgili bölümler 17 ile 21-24 sayılar arasında yer almıştır.

Kaymakam, memur, polis, muallim, imam vs. gibi çeşitli devlet memuriyetlerinde bulunan kişilerin isimleri, görev yerleri ve hangi sebeple bu kanuna tabi tutuldukları karar metinlerinde gösterilmiştir¹⁴⁷. Dâhiliye Vekâlet'inden gelen karar yazıları Maarif Vekâleti Sicil ve Memurin Dairesi tarafından hazırlanıp bakan imzasıyla tamim şeklinde yayınlanmıştır. Bu kararların Tebliğler Mecmuası'nda yer almasının sebebinin bu kişilerin eğitim hizmetine alınmasını engellemek olduğu düşünülmektedir. Kanunda verilen kararların kati olduğu belirtilse de sonraki yıllarda kararlara itirazlar yapılmış ve bazı itirazlar kabul edilmiştir¹⁴⁸. İlgili bölümlerde 253 karar tespit edilmiştir. Bunlardan çok azı daha önce verilen kararların kaldırılmasıyla ilgilidir¹⁴⁹. Âdem-i istihdam edilenlerin görevlerine bakıldığında; 8 tanesi kaymakam, 54 tanesi polis veya komiser, 7 tanesi müfettiş ve yardımcısı, 4 tanesi vali, 5 tanesi mutasarrıf, 6 tanesi kâtip, 28 öğretmen ve diğerlerinin olduğu görülmüştür.

¹⁴⁴ BCA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi), Fon 30-11-1-0, Kutu 21, Gömlek 2, Sıra 6, 14.01.1926; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 04, Gömlek 20, Sıra 11, 26.05.1926; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 28, Gömlek 40, Sıra 15, 12.03.1927; Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s.242-247.

¹⁴⁵ Depo memuru.

¹⁴⁶ 14 Haziran 1926 Tarih ve 854 Numaralı Mücadele-i Milliyeye İştirak Etmeyenler Hakkında Kanun.

¹⁴⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 17, İstanbul 1927, s. 44.

¹⁴⁸ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 20, Gömlek 20, Sıra 4.

¹⁴⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, İstanbul 1927, s. 59.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASINA GÖRE MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI (1926-1928)

Bu bölümde, Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında yer alan kanun, talimatname ve tamim gibi belge suretlerinden yola çıkılarak Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim-öğretim alanında yapılan hukuki düzenlemeler, Maarif Vekâleti teşkilatının yapılandırılmasına ilişkin faaliyetler incelenmiştir. Aynı zamanda Tebliğler Mecmuası'nın yayımlandığı dönem Maarif Vekili Mustafa Necati'nin vekillik dönemini de kapsadığı için bu bölümde Mustafa Necati Bey Dönemi faaliyetleri de yer almıştır.

Göreve gelmesi eğitim camiasında ve basında son derece olumlu karşılanan¹⁵⁰ Mustafa Necati Bey'in eğitim-öğretime yönelik politika ve icraatlarını Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında görmek mümkün olmuştur. Çünkü derginin çıktığı ilk dönem (1926-1928) ile Mustafa Necati Bey'in hayatını kaybedene kadar yürüttüğü vekillik dönemi birbirine çok yakındır. Mustafa Necati Bey göreve geldikten sonra gazetede yayımlanan tamiminde düşünce ve hedeflerini ifade etmiştir. Yeni nesli milli heyecan ve karakter itibariyle beden ve fikren demokrasinin gereklerine göre yetiştirmek, Türklüğün medeniyet içerisinde yüksek yerlere taşınmasını sağlamak için okullarda disiplinli ve güçlü bir manevi havanın olması gerektiğini söylemiştir. Cumhuriyet'in prensiplerini sağlamlaştırmak ve halkın kültürünü geliştirmek için gerekli kanuni düzenlemelerin yapılacağını ifade etmiştir¹⁵¹.

Mustafa Necati Bey 2 Şubat 1926'da gazetecilere verdiği demeçte Maarif Vekâleti'nin genel durumu ve eğitim hakkında genel bir tespitte bulunmuş ve yapılması gerekenleri belirtmiştir. Mustafa Necati Bey maarif meselelerinin zor ve teferruatlı olduğunu söyleyerek hepsini kısa bir sürede çözmenin mümkün olmayacağını ve acilen çözülmesi gereken sorunlara öncelik verileceğini belirtmiştir. Mustafa Necati Bey'in ifadesiyle; Maarif Vekâleti merkez ve taşra teşkilatının takviye edilecektir. Talim ve Terbiye Heyeti ve Dil Heyeti kurulacaktır. Var olan kurumların ve öğretmenlerin durumları iyileştirilecek, denetimden uzak kalan kurumlar denetlenecek, köy okulları, köy öğretmen okulları kurulacak ve Maarif

¹⁵⁰ Mustafa Eski, *Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, Ankara: 1999, s. 121.

¹⁵¹ Hakimiyet-i Milliye, "Maarif Vekilimiz", 25.12. 1925; Tülay Alim Baran, *Mustafa Necati'nin Söyledikleri*, Ankara 2008, s. 303.

Eminliği sistemi oluşturulacaktır¹⁵². Yapılacak bu işlerle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisine uygun bir milli eğitim sistemi kurmak amaçlanmıştır. Bunu gerçekleştirmek için Maarif Vekâleti merkez ve taşra teşkilatlanmasını tamamlayıp, Talim ve Terbiye ve Dil Heyeti gibi bilimsel çalışmalar yürüterek eğitim-öğretim faaliyetlerini şekillendirmek istemiştir. Maarif Vekâleti alacağı kararların hızlı ve etkin bir biçimde taşra teşkilatında uygulanması ve denetlenmesini sağlamak amacıyla maarif mntıklarını oluşturmuştur.

3.1. Maarif Teşkilatına Dair Kanun

Mustafa Necati Bey'in göreve başlamasının ardından gündeme Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un çıkarılması gelmiştir. 22 Mart 1926 tarihinde kabul edilen ve toplam 27 maddeden oluşan bu kanun, Mustafa Necati Bey'in deyiimi ile umumi bir maarif kanunu değil mevcut meselelerin hızlı çözümüne yönelik kanundur¹⁵³.

3. 1. 1. Kanunun TBMM'de Müzakeresi

Başvekâlet tarafından 30 Ocak 1926 tarihinde hazırlanan¹⁵⁴ kanunun 1/838 numaralı tasarısı 20 Mart 1926 tarihinde müzakereye başlamıştır¹⁵⁵. Maddelere geçilmeden önce Tunalı Hilmi Bey söz alarak, kanunun Arapça ve Farsça kelimelerle dolu olduğunu belirterek kanunun dilinden şikâyet etmiştir¹⁵⁶. Kastamonu Mebusu Halit Bey ise kanunun geneli hakkında uzun bir değerlendirme yapmıştır. Özetle kanunun azil yaptırımını ve öğretmenlerin görev yerlerinin değiştirilmesi konusundaki hükümlerinin memurin kanunıyla çeliştiğini, ana mektepleri hakkında kesin bir hüküm olmadığını, ilk tahsil çağının belirsiz olduğunu, meslek mekteplerinin ve sanayi mekteplerinin Maarif Vekâleti'ne bağlanmasının yanlış olduğunu, köy okullarının köylü çocukları köy hayatından koparmaması gerektiğini söylemiştir. Dil Heyeti ve Talim ve Terbiye Heyeti'nin vazifelerinin açık şekilde belirtilmediğini, gündeme gelen Latin Harfleri konusuna açıklık getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Vatani terbiyenin ne şekilde olacağı, doğu vilayetlerinde mektep ve talebe sayısının azlığına vurgu yapmış, ilkokullarda bulunan öğrenci sayısının nüfusa oranla çok düşük olduğunu belirtmiştir¹⁵⁷.

¹⁵² Tülay Alim Baran, *age*, s. 304-314.

¹⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İçtima 74, s. 267, 20.3.1926.

¹⁵⁴ BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 17, Gömlek 86, Sıra 4.

¹⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İçtima 74, s. 265, 20.3.1926.

¹⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 23, Devre 2, İçtima 74, s. 265, 20.3.1926.

¹⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İçtima 74, s. 265-267, 20.3.1926.

Mustafa Necati Bey cevap olarak; söz konusu kanunun genel eğitim kanunu olmadığını, mevcut maarif teşkilatını incelediğini, maarif işlerini sınırlı zamanda halledilmeyeceğine kanaat getirdiğini söylemiştir. Uzmanlara görev vererek diğer devletlerin maarif teşkilatlarının incelenerek genel maarif kanunu hazırlanacağını ifade etmiştir. Devletin, okulların ve milletin genel vaziyetini bilmeden verilecek kararların doğru olmayacağına değinerek genel kanunu ertelediğini söylemiştir. “Yaptığımız kanun doğrudan doğruya umumî maarif teşkilâtına ait değildir. Bazı mevadının ıslahına ait kanundur” diyerek kanunun asıl amacını ifade etmiştir¹⁵⁸.

Mustafa Necati Bey konuşmasında Dil Heyeti hakkındaki sorulara yanıt vermiştir. Türkçe Dili'nin tetkik edilmesi, sözlük hazırlanması için üyeleri uzmanlardan oluşan Dil Heyeti'nin kurulacağını, Latin Harfleri konusunun devletin izleyeceği siyasetle ilgili olduğuna değinmiştir¹⁵⁹.

Mustafa Necati Bey konuşmasının devamında ülkede mevcut okulların durumu ve okullarda uygulanan programlar hakkında fikirlerini ifade etmiştir. Okul programlarının sürekli değiştiğini ve bunları bir düzene sokmak gerektiğini, okullarda okutulacak programlar ve ders kitaplarının tespiti için de Talim ve Terbiye Heyeti'nin kurulacağını, talimatnamesinin kendisi tarafından değil yine heyet tarafından oluşturulacağını söylemiştir. İlkokulların vaziyetinin aslında Türkiye'deki mevcut eğitimin halini görmek için yeterli olduğunu belirtmiş devamında, Türkiye'de ilköğretimin idare-i hususiye, idare-i umumiye ve diğer vekâletler ve özel ve azınlık okulları tarafından yapıldığını söylemiştir. 350-360 bin civarında ilköğretim öğrencisi okutulduğunu bu sayının bir buçuk milyon civarında olması gerektiğini söylemiştir. Bunun yapılamamasının en büyük sebebinin öğretmen yetersizliği olduğunu ifade etmiştir. Her sene üç bin öğretmen yetiştirme amaçlarının olduğunu mevcut öğretmen okullarının ıslah edileceğini söylemiştir. Çocukları iş hayatına hazırlamak için ilkokul programlarının ameli hayata uygun hale getirileceğini, ilkokullarda teorik eğitimden ziyade pratik eğitim verileceğini, çocukları vatansever şekilde yetiştirecek şekilde programların iyileştirileceğini söylemiştir. Köy çocuklarını köy hayatından koparmadan eğiteceklerini ve köy okullarını yerelin şartlarına ve ihtiyacına göre yeniden şekillendireceklerini söylemiştir¹⁶⁰.

¹⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 267, 20.3.1926.

¹⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 267, 20.3.1926.

¹⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 267-269, 20.3.1926.

Mustafa Necati Bey'in konuşmasının ardından maddelerin müzakeresine geçilmiştir. Dil Heyeti'nin kurulmasını öngören birinci maddeyi Tunalı Hilmi Bey, öteden beri arzuladığı düşüncenin gerçekleşmesinden dolayı sevinçle karşılamış, Besim Atalay Bey ise, ülke içinde Türkçe'nin hâkim bir dil haline getirilmesini ve Dil Heyeti'nde görev alacak kişilerin seçiminde dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁶¹.

İkinci maddede Talim ve Terbiye Heyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Bu madde hakkında Tunalı Hilmi Bey Talim ve Tedris isminin kullanılması gerektiğini belirtse de kabul görmemiştir. Beşinci madde ile ilgili en fazla tartışma köy mektepleri ile alakalı olmuştur. Urfa Mebusu Rafet Bey, köy mekteplerinin uzak olmasından dolayı ihtiyaçlarının karşılanmasının zor olacağını ve her daim bir aylık masrafının mektep kasasında olması gerektiğini, Halit Bey bütçeye para eklenip idare-i hususiyelere yardım edilmesi gerektiğini ve köy yatı mekteplerine özellikle kimsesiz ve yetim çocukların alınmasının kanunda belirtilmesi gerektiğini söylemiştir¹⁶². Besim Atalay Bey ise köy yatı mekteplerine karşı çıkmış, köy yatı mekteplerinde okuyan talebenin aile ve köy hayatından uzaklaştıracağını belirterek köylü çocuğunu ailesinin yanından ayırmamak gerektiğini vurgulamıştır¹⁶³.

Mustafa Necati Bey şehir ve kasaba yatı mekteplerinde fakir ve kimsesiz çocuklarla birlikte diğer çocukların da birlikte okutulacağını belirtmiştir. Köy mekteplerinin beş değil de üç sene olacağını söylemiştir. Köylü çocukların ilköğretim eğitimi aldıktan sonra ailesinin yanında olmasını istedikleri için bu şekilde düzenlediklerini ifade etmiştir.¹⁶⁴ Yine bölgeler arasında farklı tatil zamanları olacağını belirtmiş ve köylü çocuklara verilecek eğitimde köy hayatının tatbik ettirileceğini ve köy yatı mekteplerinin köyün içerisine yapılacağını söylemiştir. İhsan Hamit Bey'in teklifi ile tasarıdaki "köy yatı mektebi" yerine "bilumum köy mektepleri" ifadesi eklenmiştir¹⁶⁵.

Orta tedarisat mektepleri ile ilgili olan yedinci maddede ismi geçmeyen imam ve hatip mekteplerinin kaldırılacağı yönündeki sorulara karşılık Mustafa Necati Bey, bu mekteplerin artık meslek mektebi olarak addedildiğini söylemiştir. İmam ve hatip mekteplerindeki talebe sayısının az olduğunu bu okulları bir araya getirerek ihtiyacı karşılayacak şekilde bu okulları devam ettireceğini belirtmiştir¹⁶⁶. Öğretmen okulları ve öğretmen yetiştirme konusunda

¹⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 271, 20.3.1926.

¹⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 271, 20.3.1926.

¹⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 271, 20.3.1926.

¹⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 273, 20.3.1926.

¹⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctimaa 74, s. 274, 20.03.1926.

¹⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctimaa 74, s. 274-275, 20.03.1926.

Besim Atalay Bey ve Maarif Vekili Mustafa Necati Bey karşılıklı olarak fikir beyan etmişlerdir¹⁶⁷.

Öğretmen okullarından mezun olanların zorunlu hizmete tabi tutulmaları ve zorunlu hizmetini yerine getirmeyenlere uygulanacak yaptırımlarla ilgili olan sekizinci madde ile ilgili Mustafa Necati Bey; maddenin teşkilatın ruhunu oluşturduğunu, öğretmen okulundan mezun olanlara beş sene boyunca masraf edildiği, okuldan çıktıktan sonra başka meslekler seçtiklerini ve bu durumun devlete zarar verdiğini ifade etmiştir. Öğretmenleri mesleklerine bağlamak için bu maddenin kabulünü istemiştir¹⁶⁸. Mustafa Necati Bey öğretmenliğin askerlik gibi bir meslek olduğunu, maarif teşkilatında çalışan herkesin öğretmenlik mesleğinden gelmesi gerektiğini söylemiştir. Öğretmenlerin görev yaparken aynı zamanda başka işlerle uğraşmasının doğru olmayacağını ilave etmiştir¹⁶⁹.

On yedinci, on sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci maddeler karşı görüş belirtilmeden kabul edilmiştir. Maarif eminlerinin görev ve yetkilerini belirten yirmi birinci madde ile ilgili özellikle maarif eminlerinin, mntıklarında görevden alma ve teftiş yetkileri konusunda sorular yöneltmiştir. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, maarif eminlerinin azil değil vekâlet emrine alma yetkisinin olacağını ve tüm ilk ve orta mektepleri teftiş etmeye yetkilerinin olacağını belirtmiştir¹⁷⁰.

Son olarak kanunun diğer vekâletlere ait meslek okullarında uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin soruya Mustafa Necati Bey, meslek mekteplerinin bağlı oldukları vekâletlere ait olduğunu, kanunun sadece Maarif Vekâleti kadrosuna bağlı öğretmenlere uygulanacağını belirtmiştir¹⁷¹.

Geri kalan diğer maddeler de kabul edilmiş ve kanun maddelerinin müzakereleri son bulmuştur. İki gün sonra kanun oylamaya sunulmuş, 131 oya karşı 154 oyla kabul edilmiştir¹⁷².

3.1.2. Kanunda Yapılan Değişiklikler

22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatında Dair kanun kabul edildikten sonra, kanunda görülen eksiklik ve değiştirilmesi gereken hususlar hakkında çeşitli kanunlar çıkarılmıştır.

¹⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctimaa 74, s. 275-276, 20.03.1926.

¹⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctimaa 74, s. 276-277, 20.03.1926.

¹⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctimaa 74, s. 279, 20.03.1926.

¹⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 280, 20.03.1926.

¹⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 74, s. 281, 20.03.1926.

¹⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İctima 75, s. 307, 22.03.1926.

Bu kanuna ek olarak 6 Mayıs 1926'da çıkarılan kanunda, hizmet süresi 5 ila 10 sene ve 10 ve fazlası hizmet müddeti olan sabit ve geçici öğretmenlerin alacakları maaş zamları belirlenmiştir¹⁷³. 22 Haziran 1927 tarihinde yapılan değişiklikle kanunun on altıncı maddesi değiştirilmiş ve öğretmenlik yaparken mebus ve asker olanların bu görevleri yaparken geçen sürelerin öğretmenlik kıdemlerine eklenmesine ve öğretmenlik mesleğini terk edip daha sonra tekrar mesleğe geçmek isteyenlerin başka yerlerdeki hizmetlerinin kıdemlerine eklenmemesine karar verilmiştir.¹⁷⁴:

15 Ekim 1927'de yine on altıncı maddeye yapılan değişiklikle birlikte, muallim mektebi mezunu olanların, herhangi bir sebebe dayanmaksızın göreve tayin olmayanların kıdemleri mezuniyet tarihlerinden itibaren hesap edilmesine karar verilmiştir. Yani bir öğretmen okulu mezunlarının tayin olacağı zamana kadar boşta geçirdiği süre hizmetlerine eklenmiştir¹⁷⁵.

Öğretmen okulu mezunlarının yükümlüklerine ilişkin sekizinci madde 28 Mayıs 1928'de değiştirilmiş Buna göre¹⁷⁶;

Öğretmen okullarından mezun olanların öğretim sürelerinin bir buçuk katı kadar mecburi hizmete tabi tutulmalarına karar verilmiştir. Bu zorunlu hizmeti yerine getirmeden mesleği terk edenlerden öğrenim süresine ait masrafların faizliyle alınması ve bu tazminatı ödemedi devlet hizmetine alınmamaları uygun görülmüştür.

Mustafa Necati Bey döneminden sonra da kanunda değişiklikler yapılmıştır. 10 Haziran 1933 tarihinde kabul edilen kanunla birlikte Maarif Teşkilatına Dair Kanun yürürlükten kaldırılmıştır¹⁷⁷.

3.2. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı

22 Mart 1926 tarihli teşkilat kanunu ile Dil Heyeti, Milli Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. Bu kanunun getirdiği diğer bir yenilik Türkiye maarif mntukalarının oluşturulmasıdır. Kanunla ilk, orta, yüksek ve mesleki tedrisata ilişkin esaslar belirlenmiştir.

---

¹⁷³ 6 Mayıs 1926 Tarih ve 832 Numaralı Maarif Teşkilatında Dair 22 Mart 1926 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun.

¹⁷⁴ 22 Haziran 1927 Tarih ve 1125 Numaralı Maarif Teşkilatına Dair Kanunun On Altıncı Maddesini Muadil Kanun.

¹⁷⁵ 15 Ekim 1927 Tarih ve 1183 Numaralı 1125 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun.

¹⁷⁶ 28 Mayıs 1928 Tarih ve 1338 Numaralı 789 Numaralı Kanunun Sekizinci Maddesinin Tadiline Dair Kanun

¹⁷⁷ 10 Haziran 1933 Tarih ve 2287 Numaralı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun.

Var olan öksüz yurtları yerine getirilecek olan şehir ve köy yatı okullarının kurulmasına karar verilmiştir¹⁷⁸.

1926 yılı itibarıyla Maarif Vekâleti merkez teşkilatı Maarif Vekili, Maarif Müsteşarı, Müdürler Encümeni, Özel Kalem Müdürlüğü, Yüksek, Orta ve İlk Tedrisat daireleri, Milli Talim ve Terbiye Riyaseti, Teftiş Heyeti, Sicil ve Memurin Dairesi, İstatistik (İhsaiyyat) Dairesi Sicil ve Memurin Dairesi, Kütüphaneler Dairesi, Müzeler Dairesi, Hars Dairesi, Mektep Hıfzıssıhha Dairesi, Sanayi-i Nefise Dairesi, Türk Dili Heyeti, Levazım ve Alat-ı Dersiyeye Dairesi, Evrak Dairesi, İnşaat Dairesi ve Neşriyat Şubesi birimlerinden oluşmuştur¹⁷⁹.

Bir önceki yıl 13 olan daire, müdürlük, başkanlık, memurluk ve şube sayısı¹⁸⁰ 1926-1927 senesinden itibaren 18'e yükselmiştir. Bir önceki yıldan farklı olarak merkez teşkilatında Müzeler Dairesi, Nefis Sanatlar Dairesi, Kütüphaneler Dairesi, Evrak Dairesi, Neşriyat Şubesi, Türk Dili Heyeti Başkanlığı yer almıştır. Aşağıda Maarif Vekâleti'nin merkez ve taşra teşkilatındaki birimleri ve faaliyetleri incelenmiştir.

3.2.1. Maarif Müsteşarlığı

1924 Anayasası'nda görev tanımı yapılan müsteşarlar, vekâletlerde vekilden sonra en yetkili kişi ve vekillerin yardımcısı olmuşlardır. Maarif Vekâleti'nde müsteşar vekilin yarısı kadar maaş almıştır. Maarif Vekâlet'inde daha önce bu görevde, Samih Rıfat¹⁸¹, Fuat Köprülü görev almış¹⁸², kısa süre sonra bu göreve Nafi Atuf Bey getirilmiştir¹⁸³. Nafi Atuf Bey'in 1927 senesinde milletvekili seçilmesinden sonra bu göreve Kemal Zaim Bey atanmıştır¹⁸⁴. Özellikle bu iki müsteşarın isimleri Tebliğler Mecmuası'ndaki tamimlerde sıklıkla geçmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından atamaları yapılan¹⁸⁵ müsteşarlar, vekil adına tamim yayınlamış, Maarif Vekili'ne vekâlet etmiş, müdürler encümenine ve vekâlet inzibat komisyonuna başkanlık yapmışlardır¹⁸⁶.

3.2.2. Müdürler Encümeni

¹⁷⁸ 22 Mart 1926 Tarih ve 789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun.

¹⁷⁹ T.C. Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, Cilt 4, İstanbul 1929, s. 1.

¹⁸⁰ Maarif Vekâleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsaiyyat Mecmuası*, İstanbul 1928, s. 1.

¹⁸¹ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, Maarifte Faaliyet, 20.12.1922.

¹⁸² BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 4, Gömlek 9, Sıra 8.

¹⁸³ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 8, Gömlek 31, Sıra 2.

¹⁸⁴ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 34, Gömlek 26, Sıra 12; Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 242.

¹⁸⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 242.

¹⁸⁶

Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan talimatname¹⁸⁷ ile Maarif Vekâleti'nin merkez teşkilatının işleyişi belirlenmiştir. Bu talimatname gereğince; her hafta perşembe günü ilk, orta ve yüksek tedarisat genel müdürleri, sicil müdürü ve teftiş heyeti başkanının katılımıyla, vekilin ya da müsteşarın başkanlığı altında toplanan Müdürler Encümeni oluşturulmuştur.

Müdürler Encümeni kendisine dairelerden gelen meseleler hakkında toplantı yaparak karar vermektedir. Tayin, tecziye, taltif meseleleri, dairelerden gelen herhangi bir sorunun çözümü hakkında görüş bildirmek ve karar vermek Müdürler Encümeni görevleri arasında yer almaktadır. Encümende alınan kararlar Maarif Vekili tarafından onaylanarak ilgili makamlara tebliğ edilmiştir.

Müdürler Encümeni ile ilgili açık ifade 1933 yılında kabul edilen kanunda yer almıştır. Müsteşarın başkanlığı altında toplanan encümenin üyeleri Teftiş Heyeti başkanı, genel müdürleri ve zat işleri müdüründen oluşturulmuştur. Encümenin idari meseleleri görüşüp karara bağladığı, öğretim kademelerindeki müdür, memur ve öğretmenlerin tayin işleri ile meşgul olduğu görev tanımında belirtilmiştir¹⁸⁸.

3.2.3. Tedrisat Daireleri

Yüksek Tedrisat Dairesi'nin genel müdürü diğer genel müdürler gibi yetmiş beş lira maaş almıştır. Özellikle Darülfünun ve mesleki eğitimden sorumlu olan söz konusu dairenin bu dönemde genel müdürlüğünü Abdülfeyyaz Tefvik Bey, Kemal Zaim Bey ve Rüşdi Bey yapmıştır¹⁸⁹. Orta Tedrisat Dairesi genel müdürlüğü görevinde Rıdvan Nafiz (1924), Avni (1924-1926) ve Cevat Beyler (1926-931) bulunmuştur¹⁹⁰. İlk Tedrisat Dairesi genel müdürlüğü görevinde Abdüllatif Nevzat Bey (1925), Cevat Bey (1925), İsmail Hakkı Bey (1926) ve Ragıp Bey (1927) bulunmuştur¹⁹¹.

3.2.4. Türk Dili Heyeti

Maarif Teşkilatı Kanunu ile birlikte bir Türk Dili Heyeti kurulmasına karar verilmiştir. Bu heyetin kurulmasına 3. Heyet-i İlmiye toplantısında karar verilmiştir¹⁹². Heyetin

¹⁸⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 1, İstanbul 1926, s. 37-39.

¹⁸⁸ 10 Haziran 1933 Tarih ve 2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı Hakkında Kanun.

¹⁸⁹ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 23, Gömlek 11, Sıra 9; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 31, Gömlek 11, Sıra 8; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 35, Gömlek 31, Sıra 8; Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 246.

¹⁹⁰ BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 8, Gömlek 31, Sıra 2; BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 9, Gömlek 34, Sıra 17; BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 21, Gömlek 2, Sıra 6.

¹⁹¹ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 14, Gömlek 25, Sıra 19; BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 21, Gömlek 2, Sıra 6; BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 32, Gömlek 12, Sıra 13.

¹⁹² Mustafa Eski, *age*, s. 126-127.

çalışmalarına yönelik talimatname 5 Aralık 1928 tarihinde çıkarılmıştır¹⁹³. Talimatnameye göre heyetin; öğretmenler için gramer kitabı oluşturmak, esaslı bir Türk Lügati meydana getirmek, Türkçe'nin gelişimine engel olan gelişmeleri tenkit etmek ve imla birliğini sağlayıcı yayınlar yapmak, lengüistik ve filolojik çalışmalar yapmak gibi görevleri vardır. İcra Vekilleri Heyeti tarafından alınan karara göre heyetin başında Mehmet Emin Bey'in yanı sıra Ragıp Hulusi, Ahmet Cevat Beyler ve Talim ve Terbiye heyeti üyesi Avni Bey, Kütüphaneler müdürü Hasan Fehmi Bey üye olarak seçilmişlerdir¹⁹⁴.

3.2.5. Milli Talim ve Terbiye Dairesi

Maarif Vekâleti bünyesinde çalışma yürüten Heyet-i İlmiye'nin yerini 789 Sayılı Kanun gereğince kurulan Milli Talim ve Terbiye Heyeti almıştır. Bu heyetin başkan ve üyeleri kanun çıkmadan önce 10 Mart 1926'da atanmışlardır. Kararnameye göre Mehmet Emin Bey başkan, Ali Haydar, Avni, Zeki Mesut Beyler üye olarak tayin edilmişlerdir.¹⁹⁵ Mustafa Necati'nin isteği üzerine¹⁹⁶ önce heyet kurulmuş, ardından Mili Talim ve Terbiye Heyeti'nin görev ve yetkilerine yönelik talimatname İcra Vekilleri Heyeti kararnamesiyle 28 Mart 1926'da yürürlüğe girmiştir¹⁹⁷.

Talimatnameye göre heyetin görevleri¹⁹⁸;

1. Maarife ilişkin talimatname, nizamname ve kanun layihalarını düzenlemek ve incelemek, değişmesi gereken mevzuat hakkında Vekâlete teklifte bulunmak.
2. Genel ve mesleki okulların programlarını uzmanlar yardımıyla düzenlemek ve değiştirmek.
3. Yüksek ve orta derecedeki okulların kurulması ve kaldırılması hakkında görüş bildirmek.
4. Okulların talim ve terbiye amaçları, sistem ve araçları hakkında karar almak.
5. Gençleri Cumhuriyet esaslarına göre hazırlamak ve okullarda milli eğitimi destekleyecek önlemler hakkında karar almak.

¹⁹³ BCA, Fon 30-18-1-2, Kutu 1, Gömlek 7, Sıra 7.

¹⁹⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 17, İstanbul 1929, s. 62-63.

¹⁹⁵ BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 18, Gömlek 20, Sıra 14.

¹⁹⁶ Mustafa Eski, *age*, s. 136.

¹⁹⁷ BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 18, Gömlek 22, Sıra 16.

¹⁹⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 7, İstanbul 1926, s. 48-49.

6. Okulların derecelerini tayin etmek, sınav usullerini ve mezuniyet şartları hakkında karar vermek.

7. Gelecek senelerde uygulanacak eğitim programları, genel müdürlerin katılımlarıyla belirlemek ve buna göre vekâlet bütçe tasarısı hakkında teklifte bulunmak.

8. Halkın eğitimi ve aydınlanması için önlemler almak.

9. Mevcut öğretmenlerin mesleki bilgilerini ve kabiliyetlerini arttırmak için gerekli önlemler hakkında karar almak.

10. Türk öğrencilerin yabancı ülkelerde öğrenim görmesi ve Maarif Vekâleti'nin yurt dışından getireceği uzmanlar hakkına görüşünü bildirmek.

11. Vekâlet adına bastırılacak kitapları belirlemek.

12. Derslerin öğretim usullerini, müfredatın uygulanmasına ilişkin mektep kitapları yayınlamak.

13. Yabancı dildeki eğitim dergi ve eserlerini öğretmenlere olduğu gibi ya da özet olarak yayınlamak.

14. Maarif Vekâleti'nin bilimsel dergilerini ve kitaplarını yayınlamak.

15. Vekâlet adına dışardan gelen bilimsel eserleri doğrudan ya da uzmanlar aracılığıyla inceleyerek kabul veya reddetmek olarak belirlenmiştir.

3.2.6. Sicil ve Memurin Dairesi

Maarif Vekâleti bünyesinde çalışan memur ve öğretmenlerin sicil dosyalarının tutulduğu Sicil ve Memurin Dairesi müdürlüğü görevinde, elli lira maaşla, Halil İbrahim Bey, Cevdet Bey, Hakkı Arif Bey ve Rasim Beyler bulunmuşlardır¹⁹⁹. Çeşitli tayinlerden dolayı bu görevde sıklıkla değişiklik yapılmıştır. Bu dairede maarif eminleri, maarif müdürleri, öğretmen ve memurlara ilişkin işlemler, devlet hizmetinden çıkarılanların kayıtları, taltif, tayin, azil, emeklilik ve tebliğlerin kayıtları tutulmuştur. Maarif bünyesinde bulunanların kimlik belgelerinin düzenlenmesine dair esaslar bu daire tarafından düzenlenmiştir. Maarif

¹⁹⁹ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 34, Gömlek 15, Sıra 19; BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 34, Gömlek 22, Sıra 12; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 36, Gömlek 35, Sıra 11.

Vekili Mustafa Necati Bey yaptığı konuşmalarda bu dairenin yeteri kadar bütçe ve personele sahip olmadığını ifade etmiştir²⁰⁰.

3.2.7. İhsaiyyat Dairesi

1914 nizamnamesinde “İhsaiyyat Kalemî” olarak kurulmuş ve görevi “umur-u maarif ve mekatibe ait bilumum ihsaiyatı cem ve tefrik ve neşr” olarak tanımlanmıştır²⁰¹. Kırk beş lira maaşla başında bir müdür bulunan İhsaiyyat Dairesi, Maarif Vekâleti’ni ilgilendiren her türlü istatistiksel bilgileri düzenlemek ve yayınlamakla görevlidir. Bu dairenin müdürü olarak Ferah Şevket Bey (1924) Hilmi Ziya Bey (1925), Hakkı Arif Bey (1926) ve Ahmet Memduh Bey (1927) görev almıştır²⁰². Bu dairenin işlerliğinin arttırılmasına yönelik çok sayıda önlem alınmış ve çeşitli tamimlerle kurum müdürlerinin bu daireye gerekli bilgileri cetvellere işleyerek göndermesi istenmiştir. Bu görevi yerine getirmeyenler hakkında da işlem yapılacağı özellikle vurgulanmıştır²⁰³.

Tüm gayretler sonucunda Maarif Vekâleti 1925-1926 istatistikleri, 1926-1927 istatistikleri ve 1923-1932 ve 1937-1938 dönemi istatistikleri çıkarılmıştır. Bu istatistiklerde Türkiye’de yer alan tüm eğitim kurumlarına ait sayısal veriler ve grafikler yer almıştır.

3.2.8. Mektep Müzesi Dairesi

Kurulma fikrinin Birinci Heyeti İlmiye toplantısında gündeme geldiği Mektep Müzesi Dairesi, 789 sayılı teşkilat kanunuyla kurulmuştur. Bu dairenin başına İsmail Hakkı Bey atanmıştır²⁰⁴. Bu müzede nelerin toplanacağına dair 1926 Nisan ayında tamim yayınlanmıştır²⁰⁵.

Mektep Müzesi’nin kurulması için Müdürler Encümenince gerekli işlemlerin bir an evvel yapılması, müze için alınması gereken eşyalar için müze müdürünün İstanbul’a gelmesi ve buradaki yabancı okulları gezerek istifade etmesi, uzmanlardan görüş alması ve müdürlük tarafından belirli zamanlarda resimli dergi çıkarılmasına karar verilmiştir²⁰⁶. 2 Ocak 1927

²⁰⁰ Mustafa Eski, *age*, 133-134.

²⁰¹ Reşat Özalp, *age*, s.533.

²⁰² BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 5, Gömlek 13, Sıra 11; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 10, Gömlek 6, Sıra 18; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 35, Gömlek 31, Sıra 9; BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 24, Gömlek 19, Sıra 7; Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 246.

²⁰³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, İstanbul 1927, s. 28-29.

²⁰⁴ Betül Batır, “Türkiye’de Mektep Müzesi’nin Açılışı ve Sergilenen Eşyaların Listesi”, *Erdem İnsan ve Toplu Bilimleri Dergisi*, Sayı 75, 2018, s. 9.

²⁰⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 3, İstanbul 1926, s. 18-19.

²⁰⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 4, İstanbul 1926, s. 31.

tarihinde yayınlanan talimatname ile Mektep Müzesi'nden ne şekilde yararlanılacağı belirlenmiştir²⁰⁷.

“Maarif Vekâleti Mektep Müzesinden Ne Suretle İstifade Edileceğini Muayyen Talimatname

Madde 1 – Müzenin açık bulunduğu saatlerde muallimler bizzat veya talebeleriyle birlikte müzeye gelip tetkikatta bulunabilirler. Ziyaretçiler kabul olunabilir.

Madde 2 – Mekteplerde talebeye gösterilmek üzere verilecek eşyanın listesi yapıp ait oldukları mekteplere tebliğ edilecektir. Her muallim ber vech-i atî şeraite riayetle müzeden istifade edebilir.

A. Alınacak eşya müze idaresinin tayin edeceği müddet zarfında iade edilecektir.

B. Müzeden alınan alet-i dersiye zayi olduğu veya kasıt ve ihmal neticesinde ziyana uğradığı takdirde aleti alan muallime tazmin ettirilecektir.

C. Müzeden alınacak harita ve levhaların kırılmamasına, yırtılmamasına çok itina edilecektir.

D. Müzeden alınacak eşya ve aletlere mukabil bir makbuz verilecektir. Alet iade olduğu zaman bu makbuz istirdat edilecektir.

Madde 3 – Muallimler mektep müzesi atölyesinde muayyen saatlerde ber vech-i atî şerait dairesinde çalışabilirler.

A. Kendilerine verilen alet ve edevatı hüsn-i muhafaza edeceklerdir.

B. Müze idaresince verilemeyen malzemeyi kendileri tedarik edeceklerdir, aletleri muayyen olan yerlere vaz edeceklerdir.

C. Atölye aleti katiyen harice çıkarılmayacaktır.

Madde 4- Muallimlere muayyen günlerde ve saatlerde alet-i dersiye'nin suret-i istimali ve fenni tecrübelerin tatbikatı gösterilecektir.

Madde 5 – Maarif emînleri tarafından teşkil edilecek mektep müzeleri hakkında da bu talimatname aynen meridir.”

---

²⁰⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1927, s. 5-6.

Mektep Müzesi'nde sergilenmek üzere mektep idarelerinden aşağıdaki örnekler istenmiştir. Bunlar²⁰⁸;

1. Tam devreli ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri ile ortaokul, lise ve öğretmen okullarının bütün sınıfları öğrencileri tarafından yapılacak mahalli nebatat, hayvanat (böcekler, kelebekler, teşrih dersi numuneleri), ağaç ve maden numuneleri koleksiyonları, numune olabilecek toprak, su.

2. İlkokullar, ortaokullar, lise ve öğretmen okulları öğrencileri ile öğretmenlerinden fotoğrafçılıkla işgal edenlerin bizzat çekmiş oldukları fotoğrafı numunelerinden asgari elli resmi içeren birer albüm.

3. Tam devreli ilkokullar, ortaokullar, liseler ve öğretmen okullarından bütün öğrencilerine ait yüz elli adet resmi (hayali, ezber, tabiattan, tezyini resimli) ihtiva eden birer albüm. Asgari yüz adet tahrir, hesap vazifesi numunelerinden yapılacak birer albüm, on beşer adet el işleri numunesi (atölye dersi olmayan lise ve ortaokullar müstesna), kız okullarında kız işleri numuneleri.

4. Ortaokullar, öğretmen okulları ve liselerin terbiye, felsefe, içtimaiyat dersi öğretmenleri ile ilköğretim müfettişleri tarafından yerel tetkiklere ait raporlar.

5. Ortaokullar ve öğretmen okulları ile liselerin tarih dersi öğretmenleri tarafından mahalli tarihi eserlere ait asgari otuz resmi (fotoğraf) içerecek edecek birer albüm. Coğrafya öğretmenleri tarafından da mahalli ve güzel doğa manzaraları, ekonomik faaliyetleri ve doğal zenginliklerini gösterecek asgari kırk adet fotoğrafı ihtiva eden birer albüm.

Mektep Müzesi binasının mektep levazımı ve alat-ı dersiye ve müze olarak iki kısma ayrılmıştır²⁰⁹. Mektep Levazımı ve Alat-ı Dersiye sergisinin okulların ihtiyaçlarını kolay temin etmek ve yeni ders aletlerinin örneklerini göstermek amacıyla, çeşitli girişimcilerin katılımıyla, 1 Eylül 1927 tarihinde 15 gün sürecek şekilde açılmasına karar verilmiştir²¹⁰.

Mektep Müzesi Müdüriyeti tarafından ilk ve ortaöğretim öğrencilerine vatan sevgisi kazandırmak, halka ve yabancılara ülkeyi tanıtmak amacıyla “Vatan Albümü” yayınlanacağını ve albümde yer alacak fotoğrafların neler olacağını belirtmiştir²¹¹. Mektep

²⁰⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 14, İstanbul, 1927, s. 10-11.

²⁰⁹ Betül Batır, *agm*, s. 9.

²¹⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 123.

²¹¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26, İstanbul 1928, s. 70-72.

Müzesi Müdüriyeti okulların ihtiyacı olan eşyaların tedarik edilmesi için gerekli çalışmaları yapmıştır. Mektep Müzesi Müdüriyeti tarafından toplanan eşyalar ve müzeye ait belgeler 1947’de yanmıştır²¹².

3.2.9. Mektep Hıfzıssıhha Dairesi

Sağlığın korunması²¹³ anlamına gelen *hıfz-üs-sıhha* kelimesinden anlaşılacağı gibi Maarif Vekâleti’ne bağlı kurumlarda sıhhi şartların sağlanması ve denetlenmesi gibi konularda yetkili olan bu daire ilk olarak 1924 yılında çıkarılan nizamname ile Hıfzıssıhha-i Mekatib Dairesi adıyla oluşturulmuştur. Dairenin üyeleri bir müfettiş, bir tabip ve bir mimar olacak şekilde belirlenmiştir²¹⁴. 1926 yılına gelindiğinde dairenin başında yetmiş beş lira maaşla görevli doktor olan bir müdür bulunmaktadır. Mustafa Necati Bey bunun için eğitim ile sağlığın birbirini tamamladığını, Maarif Vekâleti’nin yetkili doktorların yol göstermesinden vazgeçmeyeceğini, John Dewey raporundan²¹⁵ yola çıkarak merkez teşkilatında böyle bir daire olmasının önemli bir eksikliği gidereceğini söylemiştir²¹⁶. Bu dairenin müdürlük görevine 26 Nisan 1926 tarihinde Dr. Mahmut Celalettin Bey getirilmiştir²¹⁷.

Mektep Hıfzıssıhha Dairesi’nin teşkilatı ve görevlerine ilişkin Maarif Vekâleti Hıfzıssıhha Dairesi Talimatnamesi 28 Ağustos 1926 tarihli olarak Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında yayınlanmıştır. Talimatnameye göre Hıfzıssıhha Dairesi²¹⁸;

1. Daire bir müdür, doktorlar ve bir kalem heyetinden oluşturulmuştur.
2. Dairenin görevleri; Maarif Vekâlet’inden gelecek sıhhi meselelerle ilgili görüş bildirmek, okulları ve kurumları sağlık bakımından denetlemek, okullar ve kurumlar hakkında düzenlenen raporları inceleyerek görüşlerini Vekâlet’e bildirmek olarak belirlenmiştir.
3. Vekâlet’in diğer dairelerinin alacağı kararlar hakkında sağlık yönünden görüş bildirmek.
4. Yeniden yapılacak okulların projeleri hakkında görüş bildirmek.

²¹² Betül Batır, *agm*, s. 11.

²¹³ Ferit Devellioğlu, *age*, s. 431.

²¹⁴ Reşit Özalp, *age*, 532.

²¹⁵ Türkiye’nin daveti üzerine 1924’te Türkiye’ye gelen Kolombiya Üniversitesi Profesörü John Dewey, Türk eğitimi üzerine inceleme ve görüşlerini içeren iki rapor hazırlamıştır.

²¹⁶ Tülay Alim Baran, *age*, s. 309.

²¹⁷ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 24, Gömlek 20, Sıra 11.

²¹⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 8, İstanbul 1926, s. 7-8.

5. Bütçede okulların işe, inşaat ve tamirat fasılları üzerinde görüş bildirmek.
6. Okul ve ders araç gereçlerinin temini için Mektep Müzesi Dairesi ile ortak çalışmak.
7. Öğrencilerin beslenmeleri ve bedensel gelişimlerini sağlamak için gerekli yayınları hazırlamak.
8. Okulların işe cetvellerini hazırlamak.
9. Okulların ve kurumların sıhhi durumları hakkında ders senesi sonunda rapor hazırlayıp Vekâlete sunmak gibi görev ve yetkileri olmuştur.

Müdürler Encümeni tarafından alınan karar gereği bu talimatnamenin beşinci maddesinin “hıfzıssıhhaya taalluk eden nukat hakkında mektep ve maarif idarelerine ancak tedrisat daireleri vasıtasıyla tebligatta bulunur. Yalnız mekteplerin sıhhi vaziyetleri hakkında tenevvür etmek üzere münhasıran mektep talebelerinden anket yapar ve kendilerinden malumat talep edebilir” şeklinde değiştirilerek öğrencilerin görüş ve önerilerinin alınmasına karar verilmiştir. Dokuzuncu maddesinin “bir mektebin diğer mahale nakli teemmül edildiği zaman bina hakkında hıfzıssıhha dairesinin dahi rey ve mütalaası alınır” şeklinde değiştirilerek yeni okul binalarının sağlık yönünden denetlemesi düşünülmüştür. On birinci maddenin “...talebenin tagaddi ve neşvünema-i bedeniyyeleri ve mektep hayatının istilzam ettiği sıhhi nukatı bildiren rehber ve risaleler ve levhaları talim ve terbiye dairesiyle müştereken tertip ve neşreder.” şeklinde değiştirilerek hazırlanacak yayınlara Milli Talim ve Terbiye Dairesi’nin iştirak etmesine karar verilmiştir²¹⁹.

Mektep hıfzıssıhhasına, öğretmen yetiştiren okullarda ve kurslarda mektep hıfzıssıhhası dersleri verilmiştir. Ortaokul ve liselerde yine tabiat ve hıfzıssıhha derslerinin olmasına karar verilmiştir. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin ve okul tabiplerinin tayinleri Vekâlet tarafından yapılmıştır. Tüm bunlar Maarif Vekâleti’nin bu konuda özenli olduğunu göstermiştir. Okullarda görülebilecek salgın hastalıkları engellemek için öğrencilerin her sene başında sağlık muayenesinden geçirilmelerinin öğretmenlere de uygulanmasına Müdürler Encümeni tarafından karar verilmiştir²²⁰. Bu dairenin kurulmasıyla birlikte öğretmen ve memurların aldıkları raporlar ve izinlerin, daha önce olduğu gibi, hükümet ve belediye

²¹⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 8, İstanbul 1926, s. 23.

²²⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 9, İstanbul 1926, s. 30-31.

tabiileri tarafından değil bizzat Mektep Hıfzıssıhha Dairesi tarafından tetkik edilmesine karar verilmiştir²²¹.

Mektep Hıfzıssıhha Dairesi yatılı mekteplerine kabul edilecek öğrencilerde olmaması gereken hastalıkları tespit etmiş²²², difteri hastalığının engellenmesi ve etkileri hakkında okullara yazı göndermiştir²²³. Mektep Hıfzıssıhha Dairesi okullardan aylık sıhhat cetvelleri istemiştir. Daire, hastalıkların tespit edilmesini amaçlamıştır²²⁴. Özellikle yatılı okullar olmak üzere ilkokullar, ortaokullar ve yabancı ve azınlık okullarının sağlık yönünden denetlenmesi Maarif Vekâleti tarafından istenmiştir²²⁵. Yatılı okullarda öğrencilerin sağlıklı beslenmesi için yemek listeleri hakkında okullardan bilgi talep edilmiş ve yemek listeleri hazırlanmıştır²²⁶.

Okullarda hıfzıssıhha kurallarına çoğunlukla uyulduğu ancak bazı yerlerde bu kurallara uyulmadığı ve uyulması gereken kuralların neler olduğu yayınlanan tamimde ayrıntılı olarak sıralanmıştır²²⁷. El yüz temizliğinin sağlanması, sabahları en az on dakika spor yapılması, öğrencilerin haftada en az bir kere yıkanması, sınıf ve yatakhanelerin sürekli temiz tutulması, yemek sürelerinin geniş zamana yayılması vs. şeklinde kurallar belirtilmiştir.

Hasta öğrencilerin tedavi edilmeleri ve rehabilitasyon süreçlerinden geçmeleri amacıyla prevantoryum açılmıştır. Maarif Vekâleti, 1927'de İstanbul'da açtığı Validebağı Prevantoryumu ile verem, sarı hastalığı ve bulaşıcı hastalıklara yakalanan çocukların tedavi edilmesini amaçlamıştır. Maarif Vekâleti tarafından prevantoryumun işleyişi, ders programı, uygulanacak tedaviler, beslenme programları ve burada çalışacak personel ile alakalı 21 maddelik bir talimatname de yayınlanmıştır²²⁸.

Bu talimatnameye göre;

1. Prevantoryuma 9 ile 16 yaş arasındaki tedaviye muhtaç çocuklar kabul edilmiştir.
2. Müessesede azami ikamet süresi iki senedir. Bu süre üçer aylık dört devreye ayrılmıştır.

---

²²¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 9, İstanbul 1926, s. 31-32; Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 8, İstanbul 1926, s. 46.

²²² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1926, s. 60.

²²³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 34-35.

²²⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1927, s. 53.

²²⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 150-151.

²²⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 155-156.

²²⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 16, İstanbul 1927, s. 7-9

²²⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26, İstanbul 1928, s. 23-38

3. Çocukların on günde bir sağlık muayeneleri yapılmıştır.

4. Çocuklara güneş banyosu, friksiyon, duş, jimnastik, taganni, bahçe oyunları, çiçek ve sebze yetiştirmek gibi işler yaptırılmıştır.

5. Öğrencilerin öğünleri sabah kahvaltısı, öğle yemeği ve akşam yemeği olarak verilmiştir.

6. Prevantoryumda dersler şifahi olarak verilmektedir. 9 ile 16 yaş arasında çocuklar bulunduğu için dersler bu yaş aralığındaki çocukların hepsine göre düzenlenmektedir. Hıfzıssıhha, Tabiat Tetkiki, Medeni ve Vatani Bilgiler ve El İşleri dersleri verilmiştir.

7. Derslerin süresi yarım saattir. Günlük programları sabah yedi kalkış akşam sekiz yatış olarak düzenlenmiştir.

8. Çocukları prevantoryumda kaldıkları sürece kullanacakları eşyalar belirlenmiştir. Bunlar;

1) Bir çift konçlu kalın ayakkabı. 2) Kısa konçlu çorap. 3) Mendil. 4) Bir çift sandal. 5) Bina dâhilinde giymek üzere üstü bez altı lastik iskarpin terlik (sabahleyin bahçeye çıkarken çocuklar vestiyerden geçerler. Terliklerini ve önlüklerini burada kendi dolaplarına bırakarak harici kıyafetlerini yani mevsime göre kundura veya sandal harici önlük güneşlik ve güneş banyosuna mahsus mayolarını giyerler) 6) Gece entarisi. 7) Tarak, fırça. 8) Diş fırçası (talebe müesseseden çıkarken diş fırçasını beraberinde götürür) 9) Friksiyon için sünger ve kalın eldiven 10) Bir çift önlük (biri okul içinde, diğeri bahçede giymek üzere) 11) Bir çift önlük yaza özel patiskadan iç gömleği 12) Kış fanilas 13) Don 14) İki havlu.

Erkeklerle: A. Mayo B. Kenarları geniş güneşlik şapka.

Kızlara: A. Kolları bol etekleri dizlere kadar uzanan ihzari beyaz gömlek. B. Tam güneş banyosu esnasında giymek üzere memeleri örten bir kalın korse ve dizlere kadar uzanan bol bir don. Çamaşırlar markalı ve numaralıdır. Her çocuk müesseseye girerken aldığı numaranın çamaşırlarını kullanır, çamaşırlar haftada iki defa, yatak takımları haftada bir defa değiştirilir.

9. Prevantoryumda müdür, müdür yardımcısı, doktor, eczacı, öğretmen, kâtip, hesap memuru ambar memuru, mubayaa memuru gibi görevliler yer almıştır.

Preventoryumun kurulması ile birlikte 9-16 yaş grubunda olan ve özellikle tedaviye muhtaç öğrencilerin bir rehabilitasyon sürecinden geçmeleri amaçlanmıştır. Burada tedavi gören öğrencilerin eğitimden uzak kalmaları engellenmek istenmiş, onlara preventoryuma özel bir müfredat programı üzerinden eğitim verilmiştir.

22 Nisan 1928 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından onaylanan Maarif Vekâleti Müfettiş-i Umumilerinin Hukuk, Salahiyet ve Vazifelerine Dair Talimatnameye ek olarak genel müfettişlikler arasına hıfzıssıhha müfettişlikleri eklenmiştir²²⁹. Böylelikle hıfzıssıhha müfettişlerinin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Buna göre hıfzıssıhha müfettişlerinin;

1. Vekâlet tarafından sıhhi meseleleri incelemek ve görüş bildirmek.
2. Tedrisat dairelerinden gönderilen sıhhat raporlarını inceleyip uygun gördüklerinin onaylamak.
3. Okullarda alınması gereken sıhhi önlemleri Vekalet'e arz etmek.
4. Öğrencilerin genel muayene neticelerini toplayıp sıhhi istatistikler oluşturup senelik özetini Vekâlet'e takdim etmek.
5. Hıfzıssıhhaya yönelik oluşturulan komisyonlara katılmak.
6. Okulları, okul binalarını ve revirlerini sıhhi yönden denetlemek.
7. Öğretmenlerin, memurların ve öğrencilerin sağlık durumlarını incelemek.
8. Öğrencilere sıhhi alışkanlıklar kazandırılması için alınan önlemleri incelemek gibi görev ve sorumlulukları olmuştur²³⁰.

Uzun savaş yılları bulaşıcı hastalıkların artmasına ve nüfusun azalmasına sebep olmuştur. Bu yıllar aynı zamanda azalmış olan nüfusun artmasının istendiği yıllardı²³¹. Yeni Türk devletinin kurucuları neslin sağlıklı yetiştirilmesi için, talimatnamelerden de görüldüğü üzere ayrıntılı düzenlemeler yapmıştır.

Maarif Vekâleti, Mektep Hıfzıssıhha Dairesi ve hıfzıssıhha müfettişleri aracılığıyla tüm okulların sağlık yönünden denetlenmesini amaçlamıştır. Okullara mümkün olduğu kadar

²²⁹ BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 28, Gömlek 24, Sıra 11.

²³⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, İstanbul 1928, s. 23-38

²³¹ Süleyman Tekir, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 65, 2019, s.408.

doktor ataması yapılmış ve okullardaki öğretmen ve öğrencilerin sağlık kontrollerinden geçirilerek olası salgın tehlikesinin önüne geçilmek istenmiştir.

3.2.10. Teftiş Heyeti

Bir sistem ya da kurumun amaçlarının gerçekleşme derecelerini ölçmek, yürütülen uygulamalar hakkında geri dönüş almak ve oluşabilecek olumsuz durumlara karşı önlem almak için kendi içinde bir denetim mekanizmasına sahip olması gerekli olmuştur²³². Maarif Vekâleti de milli eğitim sistemi kurma çabaları içerisinde yapılan işlerin denetimini yapmak ve eğitim içerisinde yeni Türk Devleti ideolojisinin yer alması için denetim sistemine önem vermiştir. Heyet-i Teftişye ismiyle ilk teftiş dairesi 1914 yılında çıkarılan “Maarif-i Umumiye Nezareti Hakkında Nizamname” ile oluşturulmuştur. Bir müdür ve dört müfettişten oluşan bu dairenin; okulların memur ve öğretmenlerin durumu, öğretimin uygulanışı, maarif müdürleri ve vilayet müfettişlerinin teftiş mesailerini takip, bunların raporlarının tetkiki ve bunları hakkında görüş bildirmek gibi görevleri bulunmuştur²³³. Teftiş Heyeti 1923’te Heyet-i Teftişye Riyaseti adını almıştır²³⁴. Daha sonra 14 Haziran 1925 tarihinde Maarif Müfettiş-i Umumileri Talimatnamesi çıkarılmıştır. Teftiş Heyeti için, “eğitim öğretime, milli kültüre ve maarif-i umumiyeye ilişkin hususları teftiş ve denetim ile doğrudan doğruya Vekâlet makamına bağlı olmak üzere bir başkan ve yeterli miktarda müfettiş-i umumiden ve yardımcılardan mürekkeptir” ifadeleri yer almıştır²³⁵. 1925-1926 ve 1926-1927 istatistiklerinde Heyet-i Teftişye kadrosu yetmiş beş lira maaşla dört adet birinci sınıf müfettiş, altmış lira maaşla beş adet ikinci sınıf müfettiş, kırk lira maaşla altı adet üçüncü sınıf müfettiş, bir mümeyyiz, bir dosya memuru ve bir kâtipten oluşmuştur²³⁶. Bu dönemde dairenin başkanlığında Rıdvan Nafiz Bey görev almıştır²³⁷.

Maarif Vekâleti 1925 yılında Maarif Müfettiş-i Umumileri Talimatnamesi yerine 17 Haziran 1926 tarihinde Müfettişlerinin Hukuk ve Salahiyet Vazifelerine Dair Talimatname adıyla yeni bir talimatname çıkarmıştır²³⁸.

Talimatnamede merkez ve mıntika müfettişi olmak üzere iki ayrı müfettişlik oluşturulmuştur. Merkez müfettişleri, eğitim-öğretim, idare ve kütüphane, sanayi-i nefise ve

²³² İ. Bakır Arabacı, “MEB Teftiş Politikaları”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Cilt 5, Sayı 4, 1999, s. 546.

²³³ Reşat Özalp, *age*, s. 533-534.

²³⁴ İ. Bakır Arabacı, *agm*, s. 547.

²³⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 4, İstanbul 1925, s. 85.

²³⁶ Maarif Vekâleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsaiyyat Mecmuası*, İstanbul 1928, s. 1; T.C. Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, Cilt 4, İstanbul 1929, s. 1.

²³⁷ BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 8, Gömlek 31, Sıra 19.

²³⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1927, s. 11- 19.

müze müfettişleri olarak üçe ayrılmıştır. Mıntika müfettişleri ise maarif eminlerine denetimlerde yardımcı olmakla görevlendirilmişlerdir. Talimatnamede müfettişlerin görev ve yetkileri, seçilmeleri için hangi şartlara sahip olmaları, hangi makam tarafından tayin edilecekleri, teftiş usulleri ve diğer işlemler belirlenmiştir.

Bu talimatnameye göre oluşturulan on yedi kişilik Teftiş Heyeti aşağıdaki üyelerden meydana gelmiştir²³⁹.

İdare Müfettişleri: Ahmet Hilmi Bey, Besim Bey, Bedri Bey, Ali Rıza Bey, Saffet Bey, Behçet Bey, Ali Rıza Bey.

Terbiye ve Tedrisat Müfettişleri: Selim Sırrı Bey, Kemal Zaim Bey, Namık İsmail Bey, Kadri Bey.

Müzeler Müfettişleri: Ahmet Aziz Bey, Hamit Zübeyir Bey.

Kütüphaneler ve Müzeler Müfettişleri: Ahmet Tevhit Bey, Rauf Bey.

Mıntika Müfettişleri: Reşat Şemsettin Bey, Seniha Hanım²⁴⁰. Müzeler müfettişi olan Hamit Zübeyir Bey daha sonra dil alanındaki uzmanlığı sebebiyle kütüphane müfettişi olarak istihdam edilmiştir.

Merkez ve mıntika müfettişliklerine ilaveten 3 Ocak 1927'de çıkarılan bir talimatname ile vilayet maarif müdür veya memuruna bağlı olarak kazalarda görev yapacak ilk tedrisat müfettişlikleri oluşturulmuştur. İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi ile ilkokulları denetlemekle sorumlu olacak müfettişlerin görev ve sorumlulukları tespit edilmiştir²⁴¹. Salgın hastalıklarla mücadele konusuna önem veren Maarif Vekâleti tarafından ek olarak çıkarılan talimatnamede genel müfettişler arasına hıfzıssıhha müfettişliği eklenmiştir²⁴².

Mustafa Necati Bey Vekâlet'in teftiş görevini müfettiş-i umumiler vasıtasıyla Teftiş Heyeti'nin yaptığını, bu heyetin Vekâlet'in en kuvvetli uzvu olduğunu ve teftiş vazifesini yürütecek kişileri yetiştirmek için Avrupa'da inceleme yapmak gerektiğini söylemiştir²⁴³. Mustafa Necati Bey 1927 senesi bütçe görüşmelerinde ilk tedrisat müfettişlerinin, okulların

²³⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1927, s. 42.

²⁴⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1927, s. 53.

²⁴¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1927, s. 6-14.

²⁴² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, İstanbul, 1928, s. 17-19.

²⁴³ Tülay Alim Baran, *age*, s.309-310.

gelişimi açısından son derece önemli rol oynadıklarını ve öğretmenlere görevlerinde rehberlik eden bir unsur olduğunu belirtmiştir²⁴⁴.

Mevcut müfettişlerin mesleki yeterliliklerini arttırmak ve müfettiş adayı yetiştirmek amacıyla 1927'de Sivas ve Ankara'da iki kurs açılmasına karar verilmiştir. Mustafa Necati Bey 1927 senesi bütçe görüşmeleri için TBMM'de yaptığı konuşmasında teftiş kursları açılacağını, bu kurslarda teftiş görevini yerine getirecek müfettişlerin yetiştirileceğini ve mevcut müfettişlerin de mesleki yeterliliklerini takviye edileceğini söylemiştir²⁴⁵. Maarif Vekâleti tarafından teftiş kursları hakkında bir tamim çıkarılmıştır. Kursa katılacakların öğretmen okulu mezunu olması veya ilk tedarisat müfettişi olmaları istenmiştir. Ankara ve Sivas kursuna katılacak adayların, kursların bulunduğu mıntikalara göre seçilmesi uygun görülmüştür²⁴⁶.

Tebliğler Mecmuası'nda yayınlanan tamimlere göre bu kursların eylül ayı itibariyle tamamlandığı ve imtihanlarda pekiyi ve iyi notu alan öğretmenlerin müfettişliğe yükseltildikleri, bunlardan düşük not alanların başarısız sayıldıkları görülmüştür²⁴⁷. Bu düzenlemelere göre teftiş işi müfettiş-i umumiler, mıntika maarif eminleri, maarif müdürleri ve ilk tedarisat müfettişlerinin görevleri arasındadır. Maarif müfettiş-i umumileri, ilk tedarisat müfettişleri ve maarif müdürlerinin yapacakları teftişler esnasında kaçınmaları gereken davranışlar özetle şu şekilde belirtilmiştir²⁴⁸:

1. Teftiş edilecek yerin ve teftiş zamanını açığa çıkarmak.
2. Muallim ve memurlara misafir olmak.
3. Muallim ve memurlara karşı teftiş sırasında küçük düşürücü hareketlerde bulunmak.
4. İfadelerine başvuru kimselere itirafta bulunmaları için bahsedilmemesi gerek olaylardan bahsetmek.
5. Muallim veya memurlardan borç alıp borç vermek.

---

²⁴⁴ Tülay Alim Baran, *age*, s. 359.

²⁴⁵ Tülay Alim Baran, *age*, s. 359.

²⁴⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 146-148.

²⁴⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 80.

²⁴⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1926, s. 22-27x.

Mustafa Necati Bey, Teftiş Heyeti ilgili yaptığı değerlendirmede 300'den fazla tedrisat müfettişi, 20'den fazla müfettiş-i umumi, 6 tedrisat müfettişinin görev yaptığını söylemiştir²⁴⁹. Tebliğler Dergisi'nde yer alan belge suretlerinden, Vekâlet'in müfettişleri aracılığıyla okulların genel durumları, öğretim programlarının uygulanması, ecnebi ve hususi mekteplerin durumu, mekteplerin hıfzıssıhhası, imtihanlar, müdür, memur ve öğretmenler hakkında teftiş yaptıkları ve raporlar hazırladıkları görülmüştür. Öğretmen ve memurların emekliliğe sevkleri, alacakları ödüller ve cezalar hakkında da müfettişlerin inceleme ve raporları Maarif Vekâleti tarafından özellikle dikkate alınmıştır. Yapılan yerel denetimlerin dışında 1928 yılında Talim ve Terbiye Heyeti üyeleriyle müfettiş-i umumiler ortaklaşa olarak genel bir denetim yapıp rapor hazırlamışlardır.

3.3. Maarif Vekâleti Taşra Teşkilatı

Maarif Vekâleti'nin taşra teşkilatının maarif mıntıkalarının başında maarif eminleri, vilayetlerde maarif müdürlüklerinin başında maarif müdürleri ve kazalarda maarif memurluklarının başında, maarif memurları bulunmuştur. Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından hazırlanan maarif müdür ve memurlukları hakkında talimatname ile vilayet ve kazalarda bulunan maarif teşkilatının esasları ve bu makamlarda bulunacak kişilerin sahip olması gereken vasıflar belirlenmiş, maarif müdür ve memurlarının görev ve sorumlulukları tespit edilmiştir.

Maarif Müdür ve Memurları Talimatnamesi ile belirtildiği gibi İcra Vekilleri Heyeti tarafından tayinleri onaylanan maarif müdürlerinin bağlı oldukları makamın mıntıka maarif eminlikleri olmuştur. Maarif müdürlerinin olmadığı vilayetlerde ise aynı yetkilere sahip kaza maarif müdürleri görevlendirilmiştir²⁵⁰. Maarif teşkilatı olmayan vilayetlerde bulunan maarif memurlukları faaliyetlerini hükümet binalarında ya da devlete ait müsait binalarda yürütmüştür²⁵¹. Maarif müdür ve memurlarının görevlerinde bulunmadıkları durumlarda, lise ve orta mektep memur ve öğretmenlerinin vekâlet edebileceğine karar verilmiştir²⁵². Daha sonra Maarif Vekâleti'nin aldığı karar ile 1 Haziran 1927 tarihinden itibaren maarif memurlarının unvanlarının maarif müdürü olarak değiştirilmesine karar verilmiştir²⁵³.

²⁴⁹ Mustafa Eski, *age*,137.

²⁵⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1926, s. 28-36.

²⁵¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1927, s. 41.

²⁵² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 14, İstanbul 1927, s. 12-13.

²⁵³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 17, İstanbul 1927, s. 24.

Kaza maarif müdürleri kendi bölgelerindeki teftiş programlarını maarif eminden onay olarak hazırlamıştır Maarif müdürleri ilk mektep ve kendilerine bağlı maarif müesseselerini denetlemişlerdir. Maarif müdürleri ilk tedrisat müfettişlerinin mesai programlarını tayin etmişlerdir. Ecnebi ve azınlık mekteplerinin denetimi de maarif müdürlerinin görevleri arasında yer almıştır.

3.3.1. Maarif Eminlikleri

Türk eğitim tarihi açısından yerinden yönetim örneği²⁵⁴ olan Maarif Eminlikleri ya da diğer ismiyle Maarif Mıntıkaları ilk olarak Maarif Vekili Vasıf Bey'in döneminde hazırlanan teşkilat kanunu tasarısında gündeme gelmiştir. Tasarıya göre; mıntıkaların başında bir maarif emini ve her mıntıkada bir mıntıka maarif meclisi, vilayetlerde vilayet maarif müdürü/memuru ve vilayet maarif meclisi bulunması düşünülmüştür²⁵⁵. Maarif Eminlikleri teşkilatının oluşturulması Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekili olması ile yeniden gündeme gelmiştir.

Mustafa Necati Bey maarifin en önemli konusu olan ilk tedrisat meselesinin çözümü için çeşitli ellerde paylaşılan yetkilerin bir arada tutulması için vekâlete bağlı olan Maarif Eminliklerini oluşturacaklarını ifade etmiştir.²⁵⁶ Mustafa Necati Bey'in maarif emniyeti sistemini oluşturmasında John Dewey'in raporu etkili olmuştur. John Dewey raporunda vekâletin mahalli idare ve icraatlarını mahalli maarif idarelerine bırakılması gerektiğini belirtmiştir²⁵⁷. Maarif Eminlikleri ve Maarif Mıntıklarının resmi olarak meydana getirilmesi daha önce de belirtildiği gibi 22 Mart 1926 tarihli 789 numaralı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile birlikte gerçekleşmiştir. Söz konusu kanunun yirmi birinci ve yirmi ikinci maddelerinde maarif emniyetine dair hükümler yer almaktadır. Kanuna göre Türkiye eğitim mıntıklarına ayrılmış, her mıntıkanın başında bir maarif emini ve vilayetlerde maarif müdür ve memurları olmuştur. Böylelikle Maarif Vekâleti'nin taşra teşkilatının en üst noktasında Maarif Eminlikleri yer almıştır. Mustafa Necati Bey TBMM'de Maarif Vekâleti 1927 senesi bütçe görüşmeleri sırasında oluşturulan maarif emniyetleri hakkında, maarif işinin uzmanlık gerektirdiğini ve vilayetlerde bu işleri yürütecek kişilerin mesleğin içinden olması gerektiğini belirtmiştir²⁵⁸. Maarif Emniyeti teşkilatının bazı aksaklıklara rağmen başarılı olduğunu ve

²⁵⁴ Muzaffer Deniz, "Türk Milli Eğitiminde Bir Yerinden Yönetim Örneği: Maarif Eminlikleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 22, Mart 2016, s. 110.

²⁵⁵ Mustafa Ergün, *age*, 1982, s. 40.

²⁵⁶ Tülay Alim Baran, *age*, s. 313-314.

²⁵⁷ John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul 1939, s. 13-14.

²⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Devre, Cilt 31, İçtima 51, s. 85, 12.4.1927.

Maarif Vekâleti'nin, yetkili uzuvları olan, eminlikler sayesinde ilköğretim programlarının vilayetlerde güvenle uygulanma imkânına sahip olduğunu vurgulamıştır²⁵⁹.

3.2.1.1. Maarif Eminliği Talimatnamesi ve Maarif Mıntıkları

Maarif Eminliği ve Maarif Mıntıkları uygulamasına yönelik usul ve esasları içeren Maarif Eminlikleri Talimatnamesi 29 Ağustos 1926 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti kararıyla yürürlüğe girmiştir.²⁶⁰ Bu talimatname Milli Talim ve Terbiye Heyeti ve Müdürler Encümeni tarafından on günlük süren bir çalışmanın ardından hazırlanmıştır.²⁶¹

Kırk altı maddeden oluşan bu talimatnamenin; birinci, maddesi maarif mıntıkları haritası, ikinci maddesi Maarif Emininin maarif protokolündeki yeri, üçüncü maddesi maarif eminini atamaya yetkili merci, dördüncü maddeden on altıncı madde dahil maarif eminlerinin görev ve sorumlulukları, on yedinci maddeden yirmi birinci madde dahil olmak üzere inzibat komisyonu, yirmi ikinci maddeden otuz üçüncü madde dahil maarif eminlerinin orta tedarikat mektep müdürleriyle olan münasebetleriyle ilgilidir. Otuz dört otuz beş ve otuz altıncı maddeler maarif eminlerinin müfettiş-i umumilerle olan münasebetleri, otuz yedi ve otuz sekizinci maddeler maarif meclisi ile ilgilidir. Otuz dokuzuncu maddeden kırk üçüncü madde dahil mıntıkalar maarif meclisi ve geri kalan maddeler diğer hükümler ile ilgilidir. Talimatnameye ek olarak on üç mıntıkalar ve bu mıntıklara bağlı vilayetler listelenmiştir²⁶². Buna göre mıntıklar;

Ankara Mıntıkası: Ankara, Çankırı, Kastamonu, Çorum, Bozok, Kırşehir vilayetleri,

İstanbul: İstanbul, Kocaeli, Bursa, Bolu, Zonguldak vilayetleri,

İzmir Mıntıkası: İzmir, Aydın, Saruhan, Menşe, Denizli, Karesi vilayetleri,

Trakya Mıntıkası: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale vilayetleri,

Konya Mıntıkası: Konya, Niğde, Aksaray, Eskişehir, Ertuğrul, Kütahya, Afyonkarahisar vilayetleri,

Antalya Mıntıkası: Antalya, Isparta, Burdur vilayetleri,

Adana Mıntıkası: Adana, İçel, Mersin, Cebel-i Bereket vilayetleri,

²⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Devre, Cilt 31, İctima 51, s. 86, 12.4.1927.

²⁶⁰ BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 20, Gömlek 55, Sıra 17.

²⁶¹ Hâkimiyet-i Milliyet Gazetesi, "Maarif Eminlikleri İkmal Edildi", 29.8.1926.

²⁶² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 9, İstanbul 1926, s. 9-16.

Sivas Mıntıkası: Sivas, Kayseri, Tokat, Amasya, Samsun, Sinop vilayetleri,

Trabzon Mıntıkası: Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu, Şarkikarahisar vilayetleri,

Erzurum Mıntıkası: Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Beyazıt vilayetleri,

Elaziz Mıntıkası: Elaziz, Diyarbakır, Malatya vilayetleri,

Van Mıntıkası: Van, Hakkâri, Siirt, Bitlis vilayetleri,

Gaziantep Mıntıkası: Maraş, Gaziantep, Urfa, Mardin vilayetleri olarak belirlenmiştir.

Bu şekilde ayrılan maarif mıntıklarında daha sonra değişiklikler yaşanmıştır. 1 Temmuz 1927'den itibaren geçerli olmak üzere Gümüşhane vilayeti Erzurum mıntıkasından Trabzon mıntıkasına, Mardin vilayeti Gaziantep mıntıkasından Elaziz mıntıkasına, Cebel-i Bereket vilayeti Adana mıntıkasından Gaziantep mıntıkasına, Niğde vilayeti Konya mıntıkasından Adana mıntıkasına, Kayseri vilayeti Sivas mıntıkasından Ankara mıntıkasına dâhil olacak şekilde düzenlenmiştir²⁶³. 9 Ocak 1928'de yapılan diğer bir değişiklik gereğince Van ve Elaziz mıntıkları birleştirilmiş ve merkezi Diyarbakır vilayeti bulunmak üzere Elaziz, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Bitlis, Hakkâri vilayetleri bir mıntıkaya addedilmiştir²⁶⁴.

29 Haziran 1927 tarihinde kırk yedi maddeden oluşan yeni bir Maarif Eminlikleri Talimatnamesi İcra Vekilleri Heyeti tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir²⁶⁵. Yeni talimatname ile bir önceki talimatnamede değişiklikler yapılmıştır. Özellikle eski talimatnamenin 17'inci maddesinde adı geçen emniyet inzibat komisyonunun, vekâlet inzibat komisyonu yetkisinde tanımlanmasının Memurin Kanununa aykırı²⁶⁶ olması bu değişikliğin en temel sebebi olmuştur. Aynı talimatnamede Trakya Mıntıkası ismi Edirne Mıntıkası olarak düzeltilmiştir.

Maarif Eminliği teşkilatı oluşturulduktan sonra on maarif mıntıkasına emniyetler tayin edilmeye başlanmıştır. 1926 yılında on mıntıkaya maarif emniyeti atanmıştır. Ankara Mıntıkasına İshak Rafet Bey, İstanbul Mıntıkasına Nail Rüştü Bey, İzmir Mıntıkasına Fuat Bey, Konya Mıntıkasına Avni Bey, Trabzon Mıntıkasına Tevfik Bey, Adana Mıntıkasına Ragıp Nurettin Bey, Gaziantep Mıntıkasına Besim Bey, Elaziz Mıntıkasına Osman Nuri Bey,

²⁶³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 163.

²⁶⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26, İstanbul 1928, s. 54.

²⁶⁵ BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 25, Gömlek 39, Sıra 13.

²⁶⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 14, İstanbul 1927, s. 8-9.

Van Mıntıkasına Celil Bey ve Antalya Mıntıkasına maarif emini İsmail Habip Bey atanmıştır²⁶⁷.

Maarif Eminlikleri Teşkilatı ile ilgili çıkarılan son talimatname ile maarif eminleri yetkili oldukları mıntikalarda Maarif Vekâleti'nin yetkilerini devralmıştır. Maarif eminleri eğitim – öğretim işlerini görüşmek üzere mıntika maarif meclisine başkanlık yapmakla görevlidirler. Mıntikalarda disiplin işlerini yürütmek için oluşturulan inzibat komisyonuna başkanlık yapmıştır. Maarif eminlerinin aynı zamanda kendi mıntıklarındaki okulları denetleme yetkisi bulunmakta ve umum-i müfettiş yetkisine sahiptir²⁶⁸. Maarif eminlerinin buldukları merkez vilayetlerde yetki makamı Maarif Emni olmuştur. Mıntikanın diğer vilayetlerinde bu yetki maarif müdürü ya da maarif memurlarına bırakılmıştır. Lise ve öğretmen okullarında ise bu yetki okulların müdürlerine aittir²⁶⁹. Maarif Vekâleti tarafından çıkarılan Maarif Eminlerinin Sanayi-i Nefise Encümeni Faaliyetine Ait Vazifeleri Hakkında Talimatname ile Maarif eminlerine mıntıklarında Sanayi-i Nefise alanındaki faaliyetleri yürütme ve denetleme gibi yetkiler tanınmıştır²⁷⁰.

3.2.1.2. Maarif Eminleri Toplantısı

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey tarafından 21 Mayıs 1927'de yayınlanan tamimde maarif eminlerinin 2 Haziran'da Ankara'da toplantı yapacakları bildirilmiştir. Bu toplantıya maarif eminlerinin yanı sıra Talim ve Terbiye Heyeti ve vekâlet genel müdürlerinin iştirak etmesi, toplantıda ilköğretim öğretmenliği ve ilköğretim meseleleri, halk okutma teşkilatı ve halk konferansları meselelerinin görüşüleceği belirtilmiştir²⁷¹.

2 Haziran 1927'de Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in başkanlığı altında²⁷² toplantıya vekâletin üst düzey görevlileri iştirak etmiştir. Müsteşar Nafi Atuf Bey, Talim ve Terbiye Reisi Mehmet Emin, Milli Talim ve Terbiye üyelerinden İhsan ve İbrahim Alâeddin Beyler ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Bey Genel Müfettiş Bedri Bey, Yükseköğretim genel müdür vekili Reşit Bey, Ortaöğretim Genel Müdür Vekili Esat Beyler katılmıştır. Mıntika Maarif Eminlerinden İshak Refet (Ankara), Salih Zeki (İstanbul), Fuat (İzmir), Nail Reşit (Edirne), Avni (Konya), İsmail Hakkı Habip (Antalya), Ragıp Nurettin

²⁶⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 14, İstanbul: Milli Matbaa, 1927, s. 36-38.

²⁶⁸ Muzaffer Deniz, *agm*, s. 112-113; ^{Maarif} Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 54-62.

²⁶⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 24-25.

²⁷⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, İstanbul 1927, s. 30.

²⁷¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 17, İstanbul 1927, s. 30.

²⁷² Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi, "Maarif Vekâlet'inde Mıntika Eminlerinin İçtimaı", 3.6.1927.

(Adana), Abdülatif Nevzat (Sivas), Tevfik (Trabzon), Haydar (Erzurum), Besim (Gaziantep) Beyler toplantıda hazır bulunmuşlardır²⁷³.

İlk toplantıda alınan karar gereği aşağıdaki gündem maddelerinin görüşülmesine karar verilmiştir.²⁷⁴

1. İlkokul öğretmeni yetiştirmek üzere düşünülecek tedbirler.
2. Ortaokul mezunu olan veya o derece eğitim gördüklerini ispat edenlere açılacak kurslar.
3. Yeni müfredat programlarının tatbiki için öğretmenleri hazırlamak üzere açılacak kurslar.
4. Mıntika eminlerinin bu sene yapacağı işler hakkında vereceği muhtıra üzerine müzakere.
5. Vekâletçe yapılması mukarrer olan beş senelik icraat programı hakkında fikir alışverişi.
6. Eminlik talimatnamesinde değişikliğine ihtiyaç görülen maddelerin müzakeresi.
7. Hazırlanan ilköğretim kanunu projesi.
8. Halk okutma mektepleri ve halk konferansları.
9. Gündem dışında mıntika maarif eminlerinin dermeyan edecekleri mütalaa ve teklifler.
10. Gıdasız çocukları beslemek.
11. Okullarda hıfzıssıhha meselesi.
12. Maarif müdür ve ilk tedrisat müfettişleri yetiştirmek.
13. İlkokulların ders araç gereçleri.
14. Mevcut ortaokul imtihan talimatnamesinin değiştirilmesi.
15. Mektep vergisi meselesi.

²⁷³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 117.

²⁷⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 117-118.

16. Öğrenci ve öğretmenlerin yapacakları tetkik ve tettebbu seyahatleri.
17. Yarım gün okulları açarak mevcut öğretmenlerden azami faydalanmak.
18. Yabancı dil öğretmek meselesi.
19. Doğu vilayetleri maarif teşkilatı.

Alınan karara göre gündemdeki konular üzerinde çalışması için aşağıdaki dört komisyon oluşturulmuştur²⁷⁵.

Talim ve Terbiye Heyeti reisi Mehmet Emin, Maarif Emini Salih Zeki, Fuat ve Haydar Beylerden oluşan Birinci Komisyon İlkokul yetiştirmek üzere düşünülen tedbirler, gıdasız çocukları beslemek, okullarda hıfzıssıhha, yatı okullarının kurulması ve başlatılması meseleleriyle meşgul meşgul olmuştur.

İbrahim Alâeddin, Ragıp Nurettin, Nevzat ve Sait Beylerden oluşan İkinci Komisyon, Ortaokul mezunu olan veya o derece tahsil gördüklerini ispat edenlere açılacak kurslar, ilk tedrisat müfettişlerini, maarif müdürlerini yetiştirmek, ilk mekteplerin levazım-ı dersiyesi meseleleriyle meşgul olmuştur.

Besim, Nail Reşit, İsmail Hakkı, Tevfik ve Bedri Beylerden Üçüncü Komisyon, Mevcut orta mektep talimatnamesiyle maarif eminlikleri talimatnamesinin değişikliğine ihtiyaç duyulan maddelerinin tespiti, mektep vergisi

İhsan, Avni, İsmail Habib, İshak Refet ve Reşit Beylerden Dördüncü Komisyon, Halk okutma mektepleri, halk konferansları, tetkik ve tettebbu seyahatleri meseleleriyle meşgul olmuştur.

8 Haziran 1927'ye kadar çalışmalarını sürdüren komisyonlar gündemdeki konuları görüşmüş ve çeşitli kararlar almıştır. Buna göre; ortaokul mezunlarının iki aylık meslek kursları sonrasında köy öğretmeni olarak tayin edilmesine karar verilmiştir. Bunların şehir ve kasabalarda öğretmen olmak istemeleri halinde muallim muavini sıfatıyla görev almaları uygun görülmüştür. Köy öğretmeni okullarının köylerin yakın çevresinde kurulması istenmiştir. Kız ortaokullarının kapatılarak bunlar yerine diğer yerlerde üç köy öğretmeni okulunun yapılması düşünülmüştür. Öğretmen okullarının dördüncü ve beşinci sınıflarında bulunan öğretmen adaylarının talepte bulunmaları halinde köy öğretmeni olarak tayin

---

²⁷⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 118-119.

edilmeleri uygun görülmüştür. Öğretmenlik mesleğine insanları teşvik etmek için gerekli ilan ve yayınların yapılması tavsiye edilmiştir. Öğretmen okullarının son iki sınıf derslerinden başarıyla imtihan verenlerin muallim muavini olarak tayin edilmeleri ve mevcut öğretmenlerin mesleki yeterliliklerini artırmak için öğretmenlerin Vekalet ve Eminlik yayınlarını takip etmeleri ve öğretmenlerin maarif emini tarafından altı ayda bir denetime tabi tutulmaları yönünde karar verilmiştir²⁷⁶.

İlkokul öğretmenlerinin genel bilgi ve birikimlerinin artırılması için her muntıkada eğitim usulleriyle ilgili kitapçıklar yayınlanması, öğretmenlerin vekâlet ve eminlik yayınlarını takibe mecbur tutulmaları, maarif eminlerinin altı ayda bir öğretmenleri bu konuda yazılı sorulara tabi tutarak denetlemesi ve takip etmeyenler hakkında inzibat komisyonunun devreye girmesine karar verilmiştir²⁷⁷.

Eminler toplantısında okullara isim verilmesi konusundaki usuller tespit edilmiş, okullarda İstiklal Mücadelesi kahramanlarının ve okulda emeği geçenlerin anılmasına karar verilmiştir. Dördüncü komisyon aynı zamanda halk dersaneleri ve halk konferansları hakkında bir talimatname meydana getirmiştir²⁷⁸.

3.2.1.3. Maarif Eminliklerinin Kaldırılması

Mustafa Necati Bey döneminde başlayan Maarif Eminliği sistemi 1931 yılına kadar uygulanmıştır. Türkiye’de merkezileşmenin artması, maarif eminlerinin elinden öğretmen atama yetkilerinin alınması, zamanla maarif eminlerinin genel müfettiş kimliğine dönüşmeleri ve iş yükünü azaltması beklenen bu sistemin taşrada tam tersi etki yaratması gibi sebeplerden dolayı maarif eminliği uygulamasının kaldırılması gündeme gelmiştir²⁷⁹.

23 Mayıs 1931’de hazırlanan Maarif Eminliklerinin Kaldırılması²⁸⁰ kanun tasarısına göre maarif eminlikleri kaldırılarak on iki yeni müfettiş kadrosunun açılması teklif edilmiştir. Kanun hakkında hazırlanan komisyon raporunda, Maarif Encümeni Komisyonu, maarif eminliklerinin kaldırılma gerekçelerini sıralanmıştır. Maarif eminliklerinden öğretmen, memur ve müfettiş atama yetkilerinin alınması, maarif eminlerinin yetkilerinin müfettiş hüviyetinde olmasından dolayı on iki yeni müfettiş kadrosu ihdas edilerek maarif eminlerinin

²⁷⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 122-124.

²⁷⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 127-128.

²⁷⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 128-129.

²⁷⁹ Muzaffer Deniz, *age*, s. 114; Ayşegül Şentürk, “MUSTAFA NECATİ BEY’İN BİR EĞİTİM PROJESİ: MAARİF EMİNLİĞİ”, *Belgi Dergisi*, Sayı 6, 2013, s. 751-752.

²⁸⁰ BCA, Fon 30-18-1-2, Kutu 20, Gömlek 33, Sıra 18.

müfettiş olarak görevlendirilmeleri uygun görülmüştür²⁸¹. TBMM'deki müzakerelerde teklife karşı çıkılmamış ve 29 Haziran 1931'de kabul edilen kanun ile birlikte 2 Temmuz 1931'de Maarif Eminlikleri kaldırılmıştır²⁸².

3.4. MAARİF VEKÂLETİNİN DİSİPLİN UYGULAMALARI

Tebliğler Mecmuası sayılarında Maarif Vekâletinin kendi memurlarına ve okullarda öğrencilere yönelik çeşitli cezalara karşın uyguladığı yaptırımlara yer verildiği daha önceki bölümde belirtilmişti. Bu kısımda mevzuata aykırı hareket eden kişilerin yaptığı ihlaller ve Maarif Vekâleti'nin hangi cezaları verdiği ele alınmıştır.

3.4.1. Maarif Vekâleti Mensuplarına ve Öğrencilere Verilen Cezalar

18 Mart 1926'da TBMM'de kabul edilen 788 numaralı Memurin Kanun'da devlet memurlarına verilebilecek cezalar yirmi beşinci maddede şu şekilde sıralanmıştır: İhtar, Tevbih, Maaş Kesintisi, Kıdem Tenzili, Sınıf Tenzili, Memuriyetten İhraç. Bu cezaları gerektirecek fiiller de kanunda ifade edilmiştir. Tebliğler dergisinin ilk dört sayısında Maarif Vekâleti ceza alan müfettiş, maarif müdürü, okul müdürü ve öğretmenlerin isimlerini, aldıkları ceza ve sebeplerini listeler halinde yayınlamıştır. Toplam 82 cezayı kapsayan listeden aşağıdaki tabloda örneklerle verilmiştir.

Tablo 1. Maarif Vekâleti Tarafından Verilen Ceza Örnekleri

Ceza Alanın İsim ve Görevi	Aldığı Ceza	Cezanın Sebebi
Süheyla Hanım – Muğla Kız Muallim Mektebi Muallimi	İhraç	Usulsüz bir şekilde almış olduğu ehliyetnamesinin iptaliyle mektepten uzaklaştırılması
Sami Bey – İlk Tedrisat Müfettişi	İhtar	Meslektaşları aleyhinde gazetelerde neşriyatta bulunması
İclal Hanım – Ortaköy Öksüz Yurdu Muallimi	Maarif Müdürlüğü Emrine Terk	Geceleri müdürün hususi dairesine giderek oturdukları müdürün oğlu Suat Bey'de dahil olduğu halde yekdiğeriyle dans ettikleri, bir takım uygunsuz oyunlar oynadıkları ve nazar-ı dikkati celp bir vaziyette fotoğraf çektirdikleri anlaşılması

²⁸¹ TBMM 23 Numaralı Komisyon Raporu.

²⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 2, İçtima 19, s. 186, 29.6.1931.

Saniye Hanım – Konya Kız Muallim Mektebi Müdür Muavini	Maaş Kesintisi	Bayram münasebetiyle bila mezuniyet İstanbul'a gidip avdet etmeleri
Adil Bey – Maraş Orta Mektep Tarih ve Coğrafya Muallimi	Tahvil	Dedikodu yapmaya ve tezviraatta bulunduğu şiar ittihaz ettiklerinden
Haldi Bey – Sivas Kız Muallim Mektebi Türkçe Muallimi	Vazifesine Nihayet	Talebesini dövdüğünden dolayı
Saadet Hanım – Çamlıca Kız Orta Mektebi Piyano Muallimi	İhraç	Muallim odasında mektep muhitinin saffet ve nezahetini ihlal eyleyecek bazı hikayeler ve şahsi maceralar anlaşıldığı ve Kadıköy muhitinde hakkında nahoş dedikoduların devam ettiği anlaşıldığına binaen

Maarif mıntıklarında bulunan Eminlik İnzibat Komisyonları tarafından Vekâlet mensupları hakkında verilen kararlara, ceza alan kişiler yapılan itirazlar, Vekâlet İnzibat Komisyonu tarafından mevcut kararlar incelenerek karara bağlanmıştır. Vekâlet İnzibat Komisyonu genellikle önceki kararları uygun bulmuştur. Örneğin sarhoşluğu ve öğrencisine sui nazarı olan bir terbiye-i bedeniye muallimi hakkında eminlik tarafından verilen meslekten el çektirme kararı Vekalet İnzibat Komisyonu tarafından yeniden görüşülmüş ve öğretmenin meslekten ihracına karar verilmiştir²⁸³. Kararlar incelendiğinde sarhoşluğu alışkanlık haline getiren, talebesine, meslektaşına karşı tecavüz, gayri ahlaki ve dedikodu gibi fiillerde bulunur öğretmenlik görevlerinden uzaklaştırılmıştır.

Maarif Vekâleti'nin okullardaki öğrencilere yönelik disiplin uygulamaları da ilgili talimatnamelerde yer almıştır. Örneğin Liseler ve Orta Mektepler Talimatnamesi'nde öğrencilere yönelik ihtar, tescil, tekdir, muvakkat ihraç ve kati ihraç cezalarının yer aldığı görülmüştür. En ağır yaptırım olan okuldan ihraç cezasının iffete aykırı davranışlarda bulunmak, hırsızlık ve yaralama gibi fiillerde bulunmak durumlarında verileceği belirtilmiştir²⁸⁴.

Öğrencilere genellikle ihtar cezası verilmiştir ancak bazı durumlarda okulların inzibat komisyonlarınca geçici ya da kesin olarak okuldan uzaklaştırma cezası verilmiş ve bu

²⁸³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 180-181.

²⁸⁴ Maarif Vekâleti, "Liseler ve Orta Mektepler Talimatnamesi", *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 18-57.

kararlara itiraz eden öğrencilerin talepleri Vekalet İnzibat Komisyonu tarafından karara bağlanmıştır. Örneğin okul ve müdürü hakkında iftirada bulunan ve okul aleyhinde halkın göreceği yerlere yafta yapıştırılan öğrencilerin, okuldan atılmaları Vekalet İnzibat Komisyonu tarafından da onaylanmıştır²⁸⁵.

---

²⁸⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 15, İstanbul 1927, s. 42.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MAARİF VEKÂLETİ TEBLİĞLER MECMUASINA GÖRE ÖĞRETİM KADEMELERİNİN DÜZENLENMESİ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim alanında Osmanlı Devleti'nden kalan sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Mustafa Necati Bey'in vekilliği döneminden itibaren ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kademeleri hakkında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar kanun, talimatname, müfredat programı ve tamimler olarak Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nda yer almıştır.

Mustafa Necati Bey Şubat 1926'da gazetecilere röportajında okulların genel durumu hakkında bilgi vermiş ve yapılması gerekenleri ifade etmiş, ilk ve ortaöğretim programlarının iyileştirileceğini söylemiştir²⁸⁶. 22 Mart 1926'da çıkarılan Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile ilk, orta ve yükseköğretim kademelerindeki okullar belirlenmiştir²⁸⁷.

4.1. İlkokullar

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları yeni rejim ve milli devlet ideolojisinin toplum tarafından içselleştirilmesini amaçlamışlardır²⁸⁸. Bunun için devletin görevi olan eğitim işlerinin buna göre düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında hazırlanan 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı iki yıl sonra yerini 1926'da uygulamaya konulan müfredat programına bırakmıştır. Milli Talim ve Terbiye Dairesince altı aylık bir çalışmanın ve paydaşların katılımıyla hazırlanan 1926 İlk Mektepler Programı özellikle Batılı ülkelerin müfredat programlarından yararlanarak oluşturulmuştur²⁸⁹. Yeni program taslak halindeyken öğretmenlerin görüşleri alınmış ve gerekli değişiklikler yapılmıştır²⁹⁰.

Programın giriş bölümünde ilkokulların amacı, genç nesilleri bulunduğu bölgede aktif bir şekilde uyumlu vatandaş olarak yetiştirme olarak ifade edilmiştir. Programın oluşturulmasındaki temel fikirler sıralanmıştır. 1924 programında beş sene olarak belirlenen

²⁸⁶ Tülay Alim Bara, *age*, s. 304-314.

²⁸⁷ 22 Mart 1926 ve 789 Numaralı Maarif Teşkilatına Dair Kanun.

²⁸⁸ İhsan Doğramacı, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 3, 1985, s. 657-658.

²⁸⁹ Mustafa Ergün, *age*, s. 73.

²⁹⁰ Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi, "İlk Mekteplerin Müfredat Programı", 19.10.1926.

ilkokul öğrenim süresi yeni program ile ilk üç senesi birinci devre son iki senesi ikinci devre olarak düzenlenmiştir. Önceki programda dersler birbirinden ayrı müfredata sahipken yeni programda dersler arasında bağlantı kurulması, ilk devrede hayat ve cemiyet ekseninde etrafında toplu olarak öğretilmesi esasını kabul edilmiştir. Hayat Bilgisi dersi içinde tabiat tetkiki, müsahabet, tarih, coğrafya gibi dersleri yer almıştır. İkinci devrede dersler hayatla ilişkili olacak şekilde düzenlenmiştir. Yeni programda bütün derslerin öğrenciyi bireysel çalışmaya imkânlar dâhilinde yönlendirilecek şekilde düzenlenmesine özen gösterilmiştir. Programda her dersin amacı belirtilmiş ve öğretmenlerin bunları okumaları tavsiye edilmiştir. Hayat Bilgisi ve Yurt Bilgisi konularının yerel şartlara göre öğretimine imkân verilmesi yeni programın özellikleri arasında yer almıştır²⁹¹. Öğrencileri hayata hazırlayacak bu derslerin yerel şartlara göre öğretilmesi ile öğrencilerin yakın çevresinden kopmayacak şekilde yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. Beş senelik ve iki devreden oluşan ilkokullarda okutulacak derslerin haftalık dağılımı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir²⁹².

Tablo 2. İlk Mekteplerin Haftalık Ders Dağılım Cetveli

Dersler		Birinci Devre			İkinci Devre	
		Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf	Beşinci Sınıf
Türkçe	Alfabe	12	-	-	-	-
	Kıraat	-	4	4	2	2
	İmla	-	3	2	1	1
	Tahrir	-	2	2	2	2
	Kavait	-	-	-	1	1
	Yazı	-	3	2	1	1
Din Dersi		-	-	1	1	1
Hayat Bilgisi		4	4	4	-	-
Hesap – Hendese		2	2	3	3	3
Tarih		-	-	-	2	2

²⁹¹ Maarif Vekâleti, *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, İstanbul 1927, s. 3-4.

²⁹² Maarif Vekâleti, *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, İstanbul 1927, s. 5.

Coğrafya	-	-	-	2	2
Tabiat Dersi	-	-	-	2	2
Eşya Dersi	-	-	-	-	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim – Elişi	4	4	4	3	3
Musiki	2	2	2	2	1
Jimnastik	2	2	2	2	1
Ev İdaresi	-	-	-	(1)	(1)
Dikiş	-	-	-	(1)	(1)
Toplam	26	26	26	26	26

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey 1927 yılında TBMM’de yaptığı konuşmada yeni programın hazırlanışı ve uygulanması hakkında görüşlerini ifade etmiştir. Eğitimde pratik eğitimi ihmal eden yöntemin bilimsel olmayacağını ifade etmiştir. Bilim adamlarının elinden çıkmış bir programda mutlaka uygulamalı eğitimin olacağını söylemiştir. Mustafa Necati Bey hazırlanan programın hemen uygulamaya konmadığını, Milli Talim ve Terbiye Heyeti’nin öğretmenlerin yeni programı uygulamak için hazır hale gelmeleri için zaman ve imkân verdiğini eklemiştir²⁹³. Programın uygulayıcı olan öğretmenlerin yeni müfredat programı konusunda eğitilmeleri ve programın aceleye getirilmeden uygulamaya konulması Maarif Vekâleti’nin bu konuda özenli çalıştığını göstermiştir.

Yeni müfredat programının ülke genelinde uygulanması konusunda, vekâletin yayınladığı tamimlerden anlaşıldığı kadarıyla, birtakım sorunların yaşandığı görülmüştür. Örneğin program cetvelinde birlikte gösterilen hesap – hendese ve resim – el işi derslerinin notlarının ne şekilde verileceği hakkındaki tereddüt yaşanmıştır. Maarif Vekâleti, bu derslerin birbiriyle ilişkili dersler olduğunu ve bu yüzden söz konusu dersler için ortak not verileceğini belirtmiştir²⁹⁴. Yeni program bazı okullarda önceden uygulamaya konulmuştur. Yeni programın 1927 yılından itibaren ilkokulların ilk üç sınıfında uygulamaya konulması istenmiştir. 1926 yılında bu programı takip eden ilkokullarda ise ilk dört sınıfta programın

²⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 31, İçtima 51, s. 85, 12.04.1927.

²⁹⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 33-34.

uygulanması yönünde karar verilmiştir²⁹⁵. Maarif Vekâleti bu karışıklığı gidermek için böyle bir karar vermiştir.

Muhtelit (karma) okullarda kız öğrencilere okutulacak ev idaresi ve dikiş derslerinin ne şekilde okutulacağı yönünde de vekâlete sorular sorulmuştur. Ev idaresi dersini okutacak öğretmen var ise terbiye-i bedeniye dersinden bir saat ve beşinci sınıftaki imla dersindeki bir saat alınarak dersin bu şekilde kız öğrencilere verilmesi, el işleri öğretmeni dikiş dersini verebilecek kabiliyetteyse kız ve erkek öğrencileri ayırmadan bu dersleri birlikte vermesi uygun görülmüştür²⁹⁶.

22 Mart 1926 tarihli teşkilat kanununda eğitim süresinin en az üç sene olduğu belirtilen köy okullardan yeni programın ne şekilde uygulanacağına dair tereddütler yaşanmıştır. Maarif Vekâleti köy okullarının mevcut durumunu özetleyen ve programın uygulanması için yapılması gerekenleri belirleyen bir genelge yayınlanmıştır. Yeni programın amacı, köylerde ilköğretimi üç sene olarak sınırlamak değildir. İlköğretim Türkiye’de beş yıldır ve köy ve şehir ayrımı söz konusu değildir. Program ile köylerde üç sınıflı okulların yasaklanması amaçlanmamıştır. Köylerde beş sınıflı okullarda eğitim yapılması şartlara bağlıdır. Köylerin genelinde okullar üç sınıflıdır ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin çoğu muavin unvanına sahip ve yetersizdir. Maarif Vekâleti iki veya üç öğretmenle yetersiz beş yıllık eğitim vermek yerine üç senelik köy eğitimi vermeyi tercih etmiştir. Dört veya daha fazla öğretmen bulunduran okullarda beş sınıflı eğitime devam edilmesinde sakınca yoktur. Büyük ve merkezi köylerde tam teşkilatlı beş senelik okullar kurmak maarif idarelerinin birinci görevidir. Büyük köylerde eski medrese odalarından öğrencilerin kalabilecekleri yerler oluşturulması istenmiştir. Üç senelik eğitim yapılan yerlerde öğretmenlerin gece dersler vererek gençlerin eğitimini ikmal etmesi uygun görülmüştür. İki öğretmenle beş senelik eğitim veren köy okulların dördüncü ve beşinci sınıfları kapatılarak bu sınıftaki öğrenciler yapılacak sınavlara göre okuldan mezun edilmesine karar verilmiştir²⁹⁷.

Maarif Vekâleti 1927-1928 ders senesinde yeni programı takip eden okullarda okutulacak ders kitapları listelerini cetveller halinde yayınlamıştır. Bu cetveller dışında hiçbir kitabın okutulmaması talimatını vermiştir. Her ders için birden fazla alternatif kitap önerisinde bulunan Maarif Vekâleti, kitap seçimini dersi okutacak öğretmen ve okul idaresine

²⁹⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 159.

²⁹⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, İstanbul 1928, s. 50-51.

²⁹⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26, İstanbul 1928, s. 45-48.

bırakmıştır. Seçilecek kitabın üst sınıflarda da devam ettirilmesi gerektiğini Maarif Vekâleti özellikle vurgulamıştır²⁹⁸.

4.1.1. İlkokullar Talimatnamesi

Bu dönemde ilkokullar için talimatname çalışmaları da yapılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte yeni rejim ve eğitim sistemine uygun bir talimatname hazırlanması için Maarif Vekâleti harekete geçmiştir. Vekâlet mevcut talimatnamede değişikliğine ihtiyaç duyulan maddeler hakkında görüşler bildirilmesini istemiş, dört yıllık sürecin ardından 1929 yılında İlk Mektepler Talimatnamesi yayınlanmıştır²⁹⁹.

Maarif Vekâleti yeni talimatname hazırlıklarını sürdürürken ilkokulların tatil zamanlarını ilgilendiren eski talimatnamenin hükümlerini değiştirmiştir. Yayınlanan tamimde yeni talimatnamenin hazırlık aşamasında olduğu belirtilirken yatı mektepleri için 1927 yılında çıkarılmış talimatnameyle uygun olacak şekilde, acilen ilkokulların tatil günlerine ait yeni bir talimat yayınlamıştır. Buna göre ilkokullarda eğitim süresi, yaz sonunda eğitime başlayıp ilkbahar sonunda tatil olacak şekilde düzenlenmiştir. Okulların başlayacağı gün tedrisat meclisleri kararına dayanarak maarif emirleri kararına bırakılmıştır. Yirmi bin nüfustan fazla olan yerlerde en az kırk iki, daha az nüfuslu yerlerde kırk ve köylerde otuz hafta eğitim süresi verilmiştir. Yaz tatili dışında;

1. Hafta tatili.
2. Cumhuriyet Bayramı (29 ve 30 Ekim günleri).
3. Millet Meclisi Bayramı (23 ve 24 Nisan günleri).
4. 23 Temmuz Bayramı.
5. Zafer Bayramı.
6. Kış tatili (1-8 Ocak günleri).
7. Mektepliler Bayramı (5 – 6 Mayıs günleri).
8. Yerel kurtuluş günleri.
9. Mevlit günleri.

²⁹⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 138-139.

²⁹⁹ Ayşe Yanardağ, "Osmanlı'dan Cumhuriyete İlk Mektepler Talimatnamemeleri (1915-1929)", *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, Sayı 9, 2020, s. 95-102.

10. Ramazan Bayramı (Ramazan ayının yirmi altıncı günü öğlesinden bayramın dördüncü günü sabahına kadar).

11. Kurban Bayramı (Arife günü sabahtan bayramın beşinci günü sabahına kadar) tatillerinin olmasına karar verilmiştir³⁰⁰.

1929'da yayınlanan talimatname Türkiye Cumhuriyeti'nin rejim ve prensiplerine uygun olarak hazırlanmıştır. Türk milliyetçiliğinin dindarlığın önüne geçtiği talimatnamenin hazırlanmasında paydaşlardan görüş istenmesi de bu durumun bir yansıması olarak gösterilmiştir³⁰¹.

4.1.2. İlkokulların Sayısal Yeterlilikleri

Tüm bu çalışmalarla birlikte 1925 senesinde 5655 olan ilkokul miktarı 1926'da 5887, 10593 olan öğretmen mevcudu 1926'da 11766, 346459 olan öğrenci mevcudu 1926'da 385455'e ulaşmıştır³⁰². Mustafa Necati Bey 1927-1928 yılı itibarıyla ülke genelinde ilkokulların 60060'a ulaştığını, öğrenci mevcudunun ise 423263 olduğunu TBMM'deki bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada belirtmiştir³⁰³. 1923 yılına göre ilkokullardaki öğrenci miktarının %26 oranında artmasına rağmen daha çok okula ve öğretmene ihtiyaç olduğunu ve hedefin tüm ilköğretim çağındaki çocukların okutulması ve her köy okul bulundurulması olduğunu ifade etmiştir³⁰⁴. 1929 yılında Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan 1926 – 1927 ders yılına ait istatistiklere göre ülke genelinde ilkokulların mıntikalara göre dağılımı aşağıdaki gibi olmuştur³⁰⁵.

³⁰⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 122-123.

³⁰¹ Ayşe Yanardağ, *agm*, s. 105.

³⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 31, İçtima 51, s. 83, 12.04.1927.

³⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 64, İçtima 51, s. 201, 22.04.1928.

³⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 64, İçtima 51, s. 202, 22.04.1928

³⁰⁵ T.C. Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, İstanbul 1929, s. 88-110.

Tablo 3. 1926-1927 Ders Senesi Maarif Mıntıklarındaki İlkokul Sayıları

Mıntıka	Erkek	Kız	Karma	Toplam
Edirne Mıntıkası	21	16	382	419
Erzurum Mıntıkası	23	15	129	167
İzmir Mıntıkası	39	33	788	860
İstanbul Mıntıkası	76	33	917	1026
Adana Mıntıkası	16	14	258	288
Antalya Mıntıkası	1	2	86	89
Ankara Mıntıkası	82	62	536	680
Elaziz Mıntıkası	23	12	170	205
Van Mıntıkası	7	6	41	54
Gaziantep Mıntıkası	13	10	175	198
Trabzon Mıntıkası	36	40	399	875
Sivas Mıntıkası	51	37	229	317
Konya Mıntıkası	63	36	494	793

Tabloya göre kız ve erkek olarak ayrılan okulların karma okullara göre sayının az olduğu görülmektedir. Ancak kız öğrenci sayıları ülke genelinde erkek öğrencilerin yaklaşık olarak 1/5'i civarındadır. Mıntıklar içinde bulunan ilkokul sayılarından hareketle Türkiye’de ilkokulların yoğunlaştığı bölgelerin Marmara, Ege ve İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise okullaşmanın son derece az olduğu görülmüştür. İlkokullarda öğrenim gören öğrencilerin velilerinin sahip oldukları meslekler çiftçi, tüccar-

sanat erbabı, asker – sivil memur, serbest meslek ve diğer mesleklerden oluşmuştur³⁰⁶. 1926-1927 ders senesinde 5754 olan ilkokul sayısı 1927-1928’de 5783; 1928-1929’da 6340; 1929-1930’da 6306; 1930-1931’de 6352; 1931-1932’de 6450’ye ulaşmıştır. Dört yüz bin civarında olan öğrenci mevcudu 1931-1932 ders yılında 488 bin civarına ulaşmıştır³⁰⁷.

4.1.3. Yatı Mektepleri

Osmanlı Devleti’nde İttihat ve Terakki yönetimi, Birinci Dünya Savaşı sırasında savaş ve göçler sebebiyle kimsesiz çocuklara sahip çıkılması ve eğitim verilmesi amacıyla 1914’te Darüleytamlar açmaya başlamıştır³⁰⁸. Savaş boyunca mali sıkıntılarla mücadele eden bu okullar TBMM döneminde Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’ne bağlı olarak Öksüz Yurtları adı ile hizmet vermeye devam etmiştir³⁰⁹. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Öksüz Yurtları diğer tüm eğitim kurumları gibi Maarif Vekâleti’ne bağlanmıştır. Mustafa Necati Bey göreve geldiğinde yatı mektepleri için yatı mektebi mahiyetinde olan öksüz yurtlarından beklenen fayda sağlanamadığını ve bu mekteplerde bulunup yaşı geçen çocukların çeşitli meslekleri öğrenmelerini sağlamak üzere sanat mekteplerine yönlendirildiğini ifade etmiştir. 17 öksüz yurdunda 5160 öğrenci bulunduğunu, Beykoz ve Validebağı yurdunun ise hasta ve zayıf çocukların tedavi edildikleri kurumlar olduğunu belirtmiştir. Mustafa Necati Bey’in ifadesiyle İstanbul dışındaki öksüz yurtlarının durumu iyi değildir. Mustafa Necati Bey öksüz yurtlarının Maarif Vekâleti’ne bağlı olduğunu söylemiştir³¹⁰.

Mustafa Necati Bey 22 Mart 1926 tarihli teşkilat kanunu görüşmelerinde Öksüz Yurtları hakkında, yatılı okullarda sadece kimsesiz çocuklar değil diğer çocukların da eğitim göreceğini, kimsesiz çocukların ayrı sınıflarda eğitim görmesinin ileride onları olumsuz etkileyeceğini söylemiştir. Mustafa Necati Bey sadece ilköğretimde değil, ortaöğretim ve yükseköğretimde yatılı eğitimin olacağını eklemiştir³¹¹.

Kanun ile birlikte Öksüz Yurtları kapatılmış ve Şehir ve Kasaba Yatı ve Köy Yatı Mektepleri kurulmuştur. Şehir ve kasaba yatı mekteplerinin Maarif Vekâleti tarafından veya vekâletin izni ile belediyeler veya yerel idareler tarafından açılması, mektebi olmayan köylerin çocukları için köy yatı mekteplerinin ve genel ve özel bütçeden açılmasına karar

³⁰⁶ T.C. Maarif Vekâleti, *age*, s 111.

³⁰⁷ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 7.

³⁰⁸ Erzin Müezzinoğlu, “I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar”, *History Studies: Cilt 4, Sayı 1, 2012, s. 400-402.*

³⁰⁹ Safiye Kıranlar, Aynur Soydan Aydemir, “Köyün Modernleştirilmesine Dair Bir Uygulama ve Bir Proje: Kimsesiz Köy Çocuklarının Köyde Eğitimi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı 8, 2012, s. 100-101.*

³¹⁰ Tülay Alim Baran, *age*, s. 306-307

³¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 23, İçtima 74, s. 269, 20.3.1926.

verilmiştir. Her ne kadar 1926 senesinde köy yatı mektepleri genel bütçeden idare edilse de Maarif Vekâleti 1927 senesinden itibaren köy yatı mekteplerinin idare-i hususiyelere devredilmesine karar vermiştir³¹². Maarif Teşkilatına Dair Kanun yatılı olmayan ilkokulları açma yetkisini valiliklere bırakmış ve bu okulların masraflarının idare-i hususiyeden karşılanmasına karar vermiştir. Daha önceki vekiller tarafından belirtildiği gibi idare-i hususiye bütçelerinden masrafların karşılanması olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu duruma Mustafa Necati Bey de dikkat çekmiştir. 1926 yılı itibarıyla genel bütçeden idare edilen şehir ve kasaba yatılı okulların idare-i hususiyeden yönetilen okullara göre daha iyi durumda olduğunu belirtmiştir³¹³.

Konu ile ilgili hazırlanan izahnamede öksüz yurtlarının sadece kimsesiz çocuklara ait olduğu, yatı mekteplerinin ise kimsesiz çocuklarla birlikte, çocuklarını ücretli yatılı olarak okutmak isteyen ailelerin çocukları ve fakir ailelerin çocuklarının bir arada eğitim görmesi gereken okullar olduğu belirtmiştir³¹⁴. Mustafa Necati Bey yatı mekteplerinin durumundan memnun olmadığını belirten ve bu konuda hassasiyet gösterilmesini istediği bir tamim yayınlamıştır. Şehit çocukları ve kimsesiz çocukların bu okullara emanet olduğunu ancak gezip gördüğü yurtların kötü ve sağlıksız durumda bulunduğunu, buradaki çocukların çoğunun hasta ve bakımsız olduğunu ifade etmiştir. Yatakhane ve yemekhanelerin temiz tutulmasını, çocuklara ağır iş yaptırılmamasını istemiş ve çocukların sağlıklarına hassasiyet göstermiştir. Ayrıca çocukların yeni kurulmuş olan devletin cumhuriyet ideolojisine ve vatan sevgisine sahip kuşaklar haline gelmeleri için öğretmenlere uyarıda bulunmuştur. Cumhuriyeti yaşatacak olan vatanın bireyleri arasında iyi geçinme yardımlaşma duygularının da çocuklar arasında geliştirilmesi istenmiştir³¹⁵.

Mustafa Necati Bey yukarıda sözünü ettiği sanat yurtları ile ilgili bir talimatname yayınlamış ve bu kurumun işleyiş usul ve esaslarını belirlemiştir. Talimatnameye göre sanat yurtları; ilköğretim çağını geçmiş yatı mektepleri öğrencilerini uygulamalı olarak sanat şubelerine hazırlamak için kurulmuştur. İlköğretim çağı geçmiş öğrenciler sanat şubelerine devam edecek, bunlardan boşalan yerlere yeni öğrenciler alınacaktır. Sanat yurtlarında kız öğrenciler için terzilik, daktilo, trikotaj, kuaförlük; erkek öğrenciler için demircilik, marangozluk, şoförlük ve duvarcılık alanlarında şube açılacaktır. Bu yurtlardan mezun olan

---

³¹² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1926, s. 40-41.

³¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 31, İçtima 51, s. 83, 12.04.1927.

³¹⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 7, 1926, s. 42-43.

³¹⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 44-47.

öğrencilerin yerleştikleri resmi ve özel kurumlar vekâlete bildirilerek, öğrencilerin takip edilmesi hedeflenmiştir³¹⁶.

Maarif Vekâleti, Hıfzıssıhha Dairesinin teklifi ve müdürler encümeninin uygun görmesi ile ilk yatı mekteplerine kabul edilecek öğrencilerin özellikle salgın ve sarı hastalıklar (akciğer veremi, trahom, iltihap vb.) bakımından sıkı bir muayeneden geçirilmesine karar vermiştir³¹⁷. Yayınlanan tamimde okullarda alınması gereken sıhhi önemler sıralanmıştır³¹⁸.

Maarif Vekâleti tarafından 25 Ocak 1927 tarihinde yayınlanan İlk Yatı Mektepleri Talimatnamesi ile bu okulların genel yapısı hakkındaki esaslar belirlenmiştir³¹⁹. Yirmi fasıl ve yüz elli dört maddeden oluşan talimatnamenin birinci maddesi tıpkı teşkilat kanununda olduğu gibi yatı mekteplerini şehir ve köy yatı mektepleri olarak ikiye ayırmıştır. Şehir yatı mekteplerinin devlet bütçesinden idare olunmasını, köy yatı mekteplerinin maarif eminleri tarafından kurulması ve vilayet bütçelerinden idare edilmesi hükmünü içermiştir³²⁰. İkinci maddeye göre eğitim süresinin yatsız ilkokullardaki gibi düzenlenmiştir. Üçüncü maddede öğrencileri toplum hayatına hazır hale getirecek şekilde yetiştirilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Dördüncü maddede uygun olan okullarda öğrencilerin öğretmenlerle birlikte ikamet edebileceği, beşinci maddede idare ve disiplinin itimat ve dürüstlük esasına dayanması gerektiği vurgulanmıştır³²¹.

Altıncı madde ile yirmi ikinci maddeler okulun yönetiminden sorumlu olan müdür veya başmuallimin görev ve sorumluluklarını içermiştir. Yirmi ikinci maddeden yirmi sekizinci madde müdür yardımcısı, yirmi sekizinci maddeden kırk beşinci madde dâhil öğretmenin görev ve sorumlulukları tespit edilmiştir. Kırk altıncı ve elli altıncı maddeler okul tabibinin, elli yedinci madde okul kâtibinin, elli sekiz ve altmış altıncı maddeler ambar ve depo memurunun görev ve sorumluluklarını tanımlamıştır³²².

Altmış yedinci maddeye göre yatı mekteplerine kabul edilecek öğrencilerin yaş sınırları belirlenmiştir. Birinci sınıfa 7 – 9 yaşlarında, ikinci sınıfa 8-10, üçüncü sınıfa 9 – 11, dördüncü sınıfa 10 – 12 ve beşinci sınıfa 11 – 13 yaş aralığındaki çocukların kabul edilmesi uygun görülmüştür. Altmış sekizinci maddede anasız babasız öksüzlerin, babaları şehit

³¹⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 31-33.

³¹⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 1, İstanbul 1926, s. 44-47.

³¹⁸ Maarif Vekâleti *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 7-9.

³¹⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 15-40.

³²⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 15.

³²¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 15.

³²² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 15-24.

düşmüş olanların ve fakir çocukların bu okullarda ücretsiz okutulmasına karar verilmiştir.³²³ Altmış dokuzuncu maddede öğrencilerin okula kabul edilirken seviyelerinin dikkate alınması ve sınavlara tabi tutulmalarını, yetmişinci maddede köy yatı mekteplerine kasabalı ve şehirli çocukların kabul edilmemesi yönünde hükümler içermiştir. Yetmiş ikinci madde alınacak ücretli öğrenci sayılarının vekâlet tarafından belirlenmesi, ilk yatı mektebi öğrencilerinin, vekâletin uygun görmesi halinde daha yüksek dereceli yatı okullarına gönderilmesi gerektiği belirtilmiş, yetmiş dördüncü maddede sınıfta kalan öğrenciler hakkında uygulanacak işlemler belirlenmiştir.

Yetmişinci madde ile seksen ikinci maddeler çocukların sahip oldukları haklar ve görevleri sıralanmıştır. Öğrencilerin temiz olması, kendi işlerini görmeleri, sağlık ve ahlak esaslarına dikkat etmeleri, kurallara uyması ve saygılı olmaları, ders araç gereçlerini korumaları, okullarında aldıkları hizmetin karşılığını aynı şekilde ödemeleri gerektiğini vurgulamıştır³²⁴.

Seksen üç ve seksen yedinci maddeler öğretmenler meclisinin, seksen sekiz ve doksan altıncı maddeler inzibat meclisinin, doksan yedi ve yüz dördüncü maddeler mubayaa komisyonunun üyelerini, görev ve yetkilerini tanımlamıştır³²⁵. Yüz beş ve yüz on yedinci maddeler disiplin konusundaki hükümleri içermiştir. Buna göre ilk yatı okullarında ödül uygulaması yer almamıştır. Bu okullarda öğrenciler görevlerini ödüllendirmek için değil manevi tatmin duygusuyla yapmalıdır. Öğrencilere verilecek cezalar ihtar, tembih ve tescil olarak belirlenmiştir³²⁶.

Yüz on sekiz ve yüz otuz ikinci maddelere göre; bu okullarda öğretime 1 Eylül'de başlanmakta ve 15 Haziran'da sona ermektedir. İki hafta ocak ayının birinci gününden itibaren kış tatili yapılmıştır. Hafta tatili ise cuma günüdür. Bunun dışında 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Millet Meclisi Bayramı, mevlit günü, Ramazan ve Kurban Bayramları okulların tatil edildiği günler arasında yer almaktadır. İlk Mektepler Müfredat Program ve öğretim usullerine göre eğitim- öğretimin yürütülmesi ve haftanın pazartesi ve perşembe günlerinde dört diğer günlerinde beş saat ders yer almıştır. Bu okullarda sınıf mevcudunun en fazla kırk olması ve aşması durumunda sınıfın ikiye bölünmesi için Vekâlete başvurulması istenmiştir. Her öğretmene bir sınıf verilmesi, öğretmenlere yardımcı olması

³²³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 25.

³²⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 26-27.

³²⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 27-30.

³²⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul 1926, s. 30-32.

amacıyla her üç öğretmene bir yardımcı öğretmen görevlendirilmesi esası kabul edilmiştir. Öğretmenlerin her ay sonunda yazılı yoklama yapması gerekli olmuştur. Beden, resim, müzik ve el işi dersleri bu sınavlardan muaf durumdadır. Her ders için iki ayda bir aldıkları yoklama notlarının ortalamaları alınarak sene boyunca notların ortalaması üzerinden sınıf geçme notu verilmiştir³²⁷.

On beşinci fasılda zamanın kullanımı konusunda alınması gereken tedbirler sıralanmış ve bir de günlük zaman cetveli hazırlanmıştır. Buna göre derslerin süresi kırk beş dakika ve teneffüs süresi on beş dakika olarak belirlenmiştir. Her gün kahvaltı saatinden sonra birinci dersin başlangıcına kadar yoklama, jimnastik, sağlık muayenesi ve teganni yapılması istenmiştir. Derslerin bitiminden sonra öğrencilere serbest zaman tanınmış ve bu zaman zarfında öğrencilerin spor yapmaları, kitap okumaları, müzik ve atölye çalışması yapmaları, sosyal faaliyetler, hayvancılık ve bahçe işleriyle uğraşmaları tavsiye edilmiştir³²⁸.

Talimatname ile birlikte ilköğretimin yatılı kısmını oluşturan bu okulların işleyişi ve okullarda izlenecek eğitim yöntemleri belirlenmiştir. Özellikle kimsesiz çocukların ücretsiz olarak diğer öğrencilerle birlikte okutularak onların toplum hayatına kazandırılmaları amaçlanmıştır. Öğrencilerin gün boyunca zihinsel ve fiziksel etkinlikler sayesinde aktif bir şekilde yetiştirilmeleri hedeflenmiştir.

Türkiye’de 1925-1926 ders senesinde 4’ü karma 2’si kız olmak üzere toplam 17 şehir yatılı okulu yer almıştır³²⁹. 1926-1927 ders senesinde ise bu sayının ikisi kız olmak üzere 15 olduğu, 2724 erkek ve 1138 kız öğrencinin olduğu görülmektedir. Bu okullar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir³³⁰.

Tablo 4. 1926-1927 Ders Senesi Şehir Yatılı Mektepleri

Şehir Yatılı Mektebi	Öğrenci Mevcudu
Adana Şehir Yatılı Mektebi	187
Amasya Şehir Yatılı Mektebi	190

³²⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 32-34.

³²⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 35-37.

³²⁹ M. Serhan Yücel, Şehir Yatılı Mektepleri,

https://www.academia.edu/41064453/%C5%9EEH%C4%B0R_YATI_MEKTEPLER%C4%B0_1925-1926, s. 3.

³³⁰ T.C. Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, İstanbul 1929, s. 58-59.

Dumlupınar Şehir Yatı Mektebi	456
Elaziz Şehir Yatı Mektebi	207
Erzurum Şehir Yatı Mektebi	137
Gazipaşa Şehir Yatı Mektebi	352
Gaziantep Şehir Yatı Mektebi	245
Hâkimiyet-i Milliye Şehir Yatı Mektebi	285
Isparta Şehir Yatı Mektebi	130
Kayseri Şehir Yatı Mektebi	462
Sivas Şehir Yatı Mektebi	152
Ortaköy İnönü Şehir Yatı Mektebi	482
Ortaköy Sanat Yurdu	279
Trilye Şehir Yatı Mektebi	146
Validebağı Şehir Yatı Mektebi	152

1926 – 1927 ders senesinde Türkiye genelinde 22 adet köy yatı mektebi yer almıştır. Bu okullarda tamamı erkek olan 2038 öğrenci mevcudu bulunmuştur. Köy yatı mekteplerinde 81 asil, 4 vekil öğretmen görev yapmıştır³³¹. Beş yıllık sürecin ardından 1932 senesine gelindiğinde 2'si köy, 1 tanesi kız olmak üzere toplam 20 yatı mektebi bulunmuştur. Bu okullarda 2797 erkek 449 kız toplamda 3246 öğrenci mevcuduna ulaşmıştır. Bu öğrencilerin sadece sekiz yüz kadar ücretsiz yatılı olarak okutulmuştur³³². İlkokul sayılarında ve öğrenci mevcudunda yaşanan artış ilk yatı okullarında aynı oranda değişmemiştir. Köylerde yatı okulları istenilen sayıya ulaşmamıştır. Köylerinde okul bulunmayan çocuklar için şehir ve kasaba yatı okullarında pansiyonlar açılmasına karar verilmiştir³³³. Şehir ve köy yatı okullarının eğitime başlama tarihi talimatnamede yer alsa da bu konuda mıntikalardan gelen

³³¹ T.C. Maarif Vekâleti, *age*, s. 62-63.

³³² Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 28-29.

³³³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 155-156.

sorulara Maarif Vekâleti yatı okullarının diğer ilkokullar gibi aynı tarihte eğitime başlaması gerektiğini söylemiştir³³⁴. Bu durum yatı mekteplerinin eğitime başlama tarihlerine uyulmadığını ya da bazı yerlerde talimatname hükmünden haberdar olunmadığını göstermiştir.

4.1.4. Halk Dershane ve Konferansları

Halkın okuma yazma oranını arttırmaya yönelik halk dershaneleri ve gece mektepleri gibi çeşitli kurumların açılması gündeme gelse de hükümet nezdinde ilk etapta ciddi bir girişim olmamıştır. 1924 yılında toplanan Türkiye Muallimler Birliği Kongresi'nde çalışmak zorunda olan çocuklar için gece mektepleri açılması kararlaştırılmıştır. 1925'teki kongrede halk dershaneleri hakkında yapılan düzenleme ve ayrılan ödenekle birlikte halk dershanelerinin işleyişi düzenlenmek istenmiştir³³⁵. 1926 yılındaki kongrede halk dershanelerinin faaliyetleri değerlendirilmiş ve Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in ifadesiyle elli binden fazla kişi bu dershanelerde eğitim görmüştür. Mustafa Necati Bey halk dershanelerine gereken desteğin vekâlet tarafından verileceğini ifade etmiştir³³⁶.

Halk dershaneleri konusunda Öğretmenler Birliği'nin yanı sıra Maarif Vekâleti de kendi bünyesinde çalışma yürütmüştür. 1927 yılında gerçekleştirilen Maarif Eminleri toplantısında halk okutma mektepleri ve halk dershaneleri konusu gündeme gelmiştir. Toplantıda dördüncü komisyonun yaptığı çalışmalar sonucunda hazırlanan rapor Maarif Vekâleti tarafından değerlendirilmiş ve Halk Dershaneleri ve Halk Konferansları Talimatnamesi yayınlanmıştır³³⁷. İlk senesinde 3300 civarı halk dershanesi faaliyet yürütmüş ve yaklaşık altmış beş bin kişi eğitim görmüştür³³⁸. Halk Dershaneleri, 1928 yılında Harf İnkılabı sonrasında açılan Millet Mektepleri öncesinde halk eğitimi için atılan önem bir adım olmuştur.

Halk dershanelerinde okula gidememiş veya eğitimi yarım kalmış kimselerin Cumhuriyet prensiplerine göre takviye edilmeleri amaçlanmıştır. Yerelin ihtiyaçları doğrultusunda açılması istenen halk dershaneleri mecburi ve gönüllü olmak üzere iki dereceye

³³⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 122.

³³⁵ Ayşe Yanardağ, *Milli Eğitim Sistemi Kurma Arayışında Türkiye Muallimler Birliği/Öğretmenler Birliği'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Ankara 2019, s. 160-163.

³³⁶ Ayşe Yanardağ, *age*, s. 277-278.

³³⁷ Maarif Vekâleti, "1927 Senesi Maarif Eminleri İçtimalı Mukarreratı", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 128.

³³⁸ Gönül Türkan Demir, "Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 49, Temmuz 2017, s. 337-350.

ayrılmıştır. Tahsil çağı geçmişlerin ilk halk dershanelerine devam etmeleri mecbur tutulmuştur. Maarif Eminlikleri Talimatnamesi'nde olduğu gibi halk dershaneleri açma ve denetleme yetkisi maarif eminlerine verilmiştir. Yirmi yaşına kadar olanların halk dershanelerine gitmeleri zorunlu tutulmuştur. Halk dershanelerinde öncelikli olarak muhtelit (karma) eğitim verilmesi, şartlara göre kadın erkek olarak ayrı sınıflar oluşturulabileceği ifade edilmiştir. Bu dershanelerde en az beş ay eğitim süresi olarak belirlenmiştir. Halk dershanelerinin imkânlar ölçüsünde ilkokul binalarında açılması, ders okutacak öğretmenlerin maarif eminlerince tayin edilmesi ve öğretmenlere ders ücreti ve üç sene görev icra edenlere kıdem zammı verilmesi uygun görülmüştür. Halk dershaneleri giderlerinin Maarif Vekâleti tarafından ayrılan ödenekle, belediyeler, idare-i hususiyeler, cemiyetler ve diğer kurumlar tarafından karşılanması esas kabul edilmiştir. Maarif eminlerinin kendi bölgelerinde halkı aydınlatacak konferanslar vermeleri ve halka yönelik yayınlar çıkarmaları istenmiştir³³⁹.

Halk dershanelerinde uygulanacak öğretim programda³⁴⁰;

Alfabe ve Kıraat – Tedricen ilk mektep mezunu seviyesinde bir kıraat melekesi temin edecek şekilde,

İmla ve Kitabet- Tedricen ilk mektep mezunu seviyesinde bir kıraat melekesi temin edecek şekilde,

Usul Defteri – Alelade bir dükkâncı için lazım gelecek derecede,

Zirai ve Ticari Bilgiler – Ders verilen mahalin ticaret ve ziraatı hakkında malumat,

Tarihi Malumat ve Yurt Bilgisi – Her vatandaşın bilmesi lazım gelen Türkiye tarihine ait malumat, Cumhuriyet'in kuruluşuna etki eden olaylar ve Cumhuriyet kurumları, vatandaşların hak ve vazifeleri konuları yer almıştır. Programda temel eğitim seviyesinde milli devlet ideolojisinin ve yapılan inkılapların halka öğretilmesi amaçlanmıştır.

Talimatnamenin yürürlüğe girmesinin ardından Maarif Vekâleti yayınladığı genelge ile her okul binasında halk dershanesi açılmasını istemiştir. Her Türk vatandaşının okutulacak cehaletin yenilmesi gerektiği, halkı okutmak konusunda gereken her şeyin yapılması istenmiştir³⁴¹. Halk dershanelerinde görev yapan maarif müdürleri ve öğretmenlere ek ücret

³³⁹ Maarif Vekâleti, "Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 129-136.

³⁴⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 163-164.

³⁴¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 130-131.

ödenmesi konusunda da gerekli önlemler alınmıştır³⁴². Tüm düzenlemelere karşın halk dersanelerinin işleyişi konusunda sorunlar yaşanmıştır. Talimatnamede ifade edilen dersanelere devam zorunluluğu konusunda Maarif Vekâleti Mustafa Necati Bey yayınladığı talimatname ile zorunlu eğitim çağındaki çocuklara normal eğitim kurumları temin edilemezken halk dersaneleri öğrencilerine kanunen devam zorunluluğu tanınmanın mümkün olmayacağını söylemiştir³⁴³. Uygulamadaki buna benzer uyuşmazlıklar sebebiyle halk dersanelerinden istenilen verim alınamamış ve halk dersaneleri zamanla kapanmaya başlamıştır³⁴⁴. 1928 yılında yayınlanan bir tamimde halk dersanelerinde verilen eğitimin, ilkokulların üç senesini bitirenler derecesinde düzenlendiği belirtilmiştir³⁴⁵.

4.2. Ortaöğretim

22 Mart 1926 Maarif Teşkilatına Dair Kanun ortaöğretim kademesinde yer alan okulları şöyle belirlemiştir. Buna göre; liseler, ortaokullar, imam ve hatip okulları, ilk öğretmen okulları, köy öğretmen okulları, yüksek ve orta öğretmen okulları ortaöğretim kurumları arasında gösterilmiştir. Bu bölümde ortaöğretim kademesinde yer alan eğitim kurumlarıyla ilgili çıkarılan programlar, talimatnameler, tamimler ve ortaöğretim okullarının durumu incelenmiştir.

4.2.1. Liseler ve Ortaokullar

1924 yılında çıkarılan, Lise ve ortaokul (lise birinci devre) programlarında 1927 yılında bazı değişiklikler yapılmıştır. Liselerde öğleden önce dört saat, öğleden sonra haftada dört gün iki ders saati bulunmuştur. Her ders süresi elli dakika olarak belirlenmiştir. Perşembe günleri öğleden sonraları tatil olarak ayarlanmıştır. Bu değişikliklere göre Liselerin birinci ve ikinci devrelerinde haftalık ders dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

³⁴² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 139-140.

³⁴³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 170.

³⁴⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 175.

³⁴⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, İstanbul 1928, s. 43-44.

Tablo 5. Liselerin Birinci ve İkinci Devreleri Haftalık Ders Dağılımı Ortaokullar (Lise Birinci Devre)³⁴⁶

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Toplam
Türkçe	7	5	4	16
Vatani Malumat	-	1	1	2
Tarih	2	2	3	7
Coğrafya	2	2	2	1
Hayvanat	2	-	-	2
Araziyat	-	-	1	1
Fizyoloji ve Hıfzıssıhha	-	-	2	2
Kimya	-	2	2	4
Riyaziyat	5	4	4	13
Ecnebi Lisanı	5	5	5	15
Resim	2	2	1	5
Musiki	1	1	1	3
Jimnastik	2	2	2	6
Ev İdaresi (Kız)	-	1	-	1
Çocuk Bakımı (Kız)	-	-	1	1
Atölye	Erkek 2 Kız 2	Erkek 2 Kız 1	Erkek 2 Kız 1	6-4
Toplam	32	32	32	96

³⁴⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 91.

Liseler (İkinci Devre)³⁴⁷

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf		Toplam
			Fen	Edebiyat	
Türkçe ve Edebiyat	3	3	3	5	9-11
Tarih	2	2	2	3	6-7
Coğrafya	2	2	1	-	5-4
Nebati ve Hayvani Fیزیoloji	3	-	-	-	3
Araziyat	-	3	-	-	3
Fizik	2	2	2	1	6-5
Kimya	2	2	2	-	6-4
Hendese ve Resm-i Hatti	3	2	3	-	8-5
Cebir	2	2	2	1	8-7
Nazari Hesap	-	-	1	-	1
Müsellesat	-	-	2	-	2
Mihank	-	-	2	-	2
Kozmografya	-	-	2	1	2-1
Felsefe ve İctimaiyat	-	2	3	6	5-6
Arabi	2	2	-	4	4-8

³⁴⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 90.

Farisi	1	1	-	2	2-4
Ecnebi Lisani	5	5	5	-	15-10
Jimnastik	2	2	1	-	5-4
Laboratuvar	3	3	2	-	8-6
Toplam	32	32	32	23	

Din derslerinin öğretiminde ortaokullarda öğleden sonra serbest zamanda yapılması uygun görülmüştür. Lise ve ortaokullarda pazartesi günleri öğleden sonra öğrencilerin okul içinde kütüphanede araştırma yapma, bireysel çalışma, atölye çalışması, sportif faaliyetlerde bulunması, okul dışında öğretmen rehberliğinde inceleme ve geziler yapmaları, resim, müzik, fotoğraf gibi alanlarda faaliyet göstermeleri amaçlanmıştır³⁴⁸.

Mustafa Necati Bey müfredatın uygulanması konusunda tamim yayınlamıştır. Mustafa Necati Bey müfredat programının genel hedeflerini açıklamıştır. Lise müfredatının en önemli hedefinin aydın zümreyi yetiştirmek olduğunu, öğrencilerin okulda öğrendiklerini okuldan sonraki hayatlarında kullanabilmelerini sağlamak ve olaylar karşısında karar verme yeteneklerini kazandırmak şeklinde ifade etmiştir³⁴⁹. Bu hedeflere ulaşılması için öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususları sıralamıştır. Buna göre³⁵⁰;

1. Öğrenciler, öğretmenlerin söylediklerini beklemekle yetinmeyerek öğrenciler problemlerin çözümü için çaba göstermelidir.
2. Laboratuvar dersleri de aynı şekilde öğrencilerin kendilerinin problem çözmelerine yardımcı olacak şekilde işlenmemelidir.
3. Türkçe, edebiyat ve tarih öğretimi öğrencilerde mütalaa yeteneğini ortaya çıkarmalı, öğrenciler yayınları takip edip okumalıdır.
4. Dünyada ve Türkiye’de etkili olmuş “büyük adamların” yaptıkları öğrencilere örnek olarak gösterilmelidir.

³⁴⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 89.

³⁴⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 94.

³⁵⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 94-98.

5. Öğrenciler meslek ve sosyal hayata hazır hale getirilmelidir. Cumhuriyet ve bağımsızlığın kazanılmasında emeği geçenlerin ülkeye olan saygıları güçlendirilmelidir.

Mustafa Necati Bey'in öğretmenlere yaptığı tavsiyelerde ve müfredat programında öğrenci merkezli yaklaşım benimsenmiştir. Programda fen bilimleri derslerine yer verilmiş ve bilimsel yöntemlerle problem çözmeleri istenmiştir. Sözel derslerde öğrencilerin bilgileri ezber yapmaları yerine herhangi bir konuda araştırma yaparak fikirlerini ifade etmeleri istenmiştir. Öğrencilerin milli eğitim sistemi içerisinde milli devlet ideolojisine uygun olarak yetişirilmesi ve mesleki yaşama hazırlanmaları hedeflenmiştir.

Haftalık ders dağılımlarında gösterilen atölye ve laboratuvar saatlerinin lise ve ortaokullarda ne şekilde kullanılacağına ilişkin yayınlanan tamime göre; ortaokullardaki laboratuvar dersinin ilk saatinde öğretmenin rehberliğinde hayvanlara ilişkin inceleme ve uygulama yapılması, diğer saatte öğrencilerin serbest mütalaa ve çalışma yapmasına izin verilmesi tavsiye edilmiştir. Ortaokullardaki iki saatlik atölye dersinde öğretmen bulunmuyorsa kütüphanede çalışma yapılması kütüphane de mevcut değilse öğrenciler dersleriyle ilgili kitap okuyacaktır. Liselerde üçüncü sınıf laboratuvar dersinin bir saatinin fen şubesi ile ortak fizik laboratuvarında işlenmesi, diğer saat ise kütüphanede öğrencilerin mütalaa ve araştırma yapması uygun görülmüştür³⁵¹.

Maarif Vekâleti 1927 yılında yaptığı müfredat programı değişikliği yanında yeni bir Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi yayınlamıştır. Yüz doksan üç maddelik bu geniş talimatname ile lise ve ortaokullarla ilgili kapsamlı bir mevzuat ortaya çıkmıştır.

Talimatnamenin birinci maddesinde liseler yükseköğretim kademesine öğrenci yetiştiren, ortaokullar ise lise ve orta meslek okullarına öğrencileri hazırlayan ve ilkökul seviyesinin üstünde genel bilgi ile birlikte mesleki bilgi veren eğitim kurumları olarak tanımlanmıştır³⁵². Bu okullarda öğrencilerin sıhhi alışkanlıklar edinmesi, ailenin bir parçası olması, bir meslek sahibi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak toplum hayatı içinde iyi faaliyette bulunmaya sevk edilmesi ve ahlaki karakter sahibi olması hedeflenmiştir³⁵³. Üçüncü dördüncü, beşinci ve altıncı maddelere göre bu okullardaki eğitim süresinin belirlenmesindeki esaslar tespit edilmiş ve lise ve ortaokullardaki ders süreleri elli dakikadır. Öğleden önceleri

³⁵¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 188.

³⁵² Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 24.

³⁵³ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s.24.

dört saat ve haftanın dört gününde ise öğleden sonra iki saat ders işlenir, perşembe günleri öğleden sonra tatildir. Derslerin başlama saatleri öğrencilerin ve öğretmenlerin ikametlerinin okula uzaklığına göre düzenlenebilir³⁵⁴.

Yedinci ve on ikinci maddelerde okul müdürünün görevleri, on üç ve on dördüncü maddelerde müdür başyardımcısı ve yardımcılarının görevleri tanımlanmıştır³⁵⁵. On beşinci maddede okulun binası, araç ve gereçlerinin korunmasından müdüre karşı sorumlu olan dahiliye şefi tanımlanmıştır. On altıncı maddede öğrencilerin sağlık kontrollerini dönemlik ve günlük yapmak, aylık boy ve kilolarını kontrol etmek, okul personelini senede bir defa sağlık kontrolünden geçirmek ve okuldaki sağlık işlerini yürütmekle sorumlu olan okul doktorunun görev tanımı yapılmıştır³⁵⁶. Maarif Vekâleti'nin okul kadrosunda doktor bulundurulması okul sağlığının korunması konusunda hassas olduğunu göstermiştir. Yirmi yedinci ve kırk sekizinci maddelerde kâtip ve hesap memuru, ambar ve debboy memurunun görevleri ile okulda ayniyet işlerinin ne şekilde yürütüleceği belirlenmiştir³⁵⁷.

Kırk sekiz ve elli üçüncü maddelerde derslerde kullanılacak aletler ve ders kitapları hakkında yapılması gerekenler belirlenmiştir. Elli dördüncü ve elli dokuzuncu maddelerde mubayaa komisyonu, altmışıncı ve altmış altıncı maddelerde öğretmenlerin görev ve sorumluluklarının tanımları yapılmıştır³⁵⁸. Altmış yedinci ve yetmiş beşinci maddelerde yatılı okullarda uygulanan nöbet sisteminin esasları ve nöbetçi öğretmenin sorumlulukları belirlenmiştir³⁵⁹. Yetmiş altıncı ve yetmiş sekizinci maddelerde senede en az üç kere toplanması gereken muallimler meclisi hakkındaki hükümlere yer verilmiştir. Yetmiş dokuz ve doksan ikinci maddelerde inzibat komisyonu ve haysiyet divanı hakkında hükümler yer almıştır. Özellikle okullardaki disiplinin sağlanması ve gerekli hallerde verilecek disiplin

---

³⁵⁴ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 24-25.

³⁵⁵ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 25-28.

³⁵⁶ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 28-30

³⁵⁷ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 30-34.

³⁵⁸ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 34-37.

³⁵⁹ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 37-38.

cezalarının görüldüğü yer inzibat meclisidir. Haysiyet divanı ise sınıflarda öğrenci temsilcilerinin bulunduğu okulun bir disiplin kurumu olarak belirlenmiştir³⁶⁰.

Doksan üç ve doksan dokuzuncu maddelerde lise ve ortaokullara kabul ve kayıt şartları sıralanmıştır. Ortaokulların birinci sınıflarına on iki yaş ile on altı yaş arasındaki öğrencilerin kabul edilmesi diğer sınıflara alınacak öğrencilerin yaşlarının bu esasa göre hesaplanması istenmiştir. Bu yaş aralığı dışında olanların okullara kabulü ise maarif eminin kararına bırakılmıştır. Bu fasılda diğer okullardan lise ve ortaokullara nakil için gerekli olan şartlar, belgeler ve uygulanacak sınavlar hakkında hükümlere yer verilmiştir³⁶¹. Yüz ve yüz on ikinci maddelerin bulunduğu fasılda yatılı okullarda alınacak ücretin ne şekilde tahsil edileceği belirtilmiş, yatılı okullarda ücretsiz okuyacak öğrenciler hakkında hükümlerin yer aldığı fasılda ise yatılı okullarda ücretli ve ücretsiz öğrenci okuyacak miktarının Maarif Vekâleti tarafından belirleneceği hükmü yer almıştır³⁶².

Yüz on üç ve yüz yirincinci maddelerde okulun eğitim faaliyetleri sıralanmıştır. Buna göre³⁶³;

1. Öğrencilerin şahsi gelişimlerini sağlamak, içtimai ve vatani terbiyesini temin etmek,
2. Öğrencileri okul hayatına olabildiğince ortak etmek,
3. Öğrencilerin kendi kendilerine idare edebilmelerini sağlamak,
4. Tüm bunları sağlamak için öğrencilere yönelik okul içinde öğrenci heyetleri oluşturulmalıdır.

Yüz yirmi bir ve yüz otuz beşinci maddelerde lise ve ortaokullarda uygulanacak yoklama ve imtihanlar hakkındaki hükümlere yer verilmiştir. Buna göre sınıf ve ders geçme esasları belirlenmiştir. Sınavların ve yoklamaların sözlü ve yazılı olarak yapılması, yapılan yoklama ve sınavların ortalamasının en az üç olması halinde öğrencilerin bir üst sınıfa

---

³⁶⁰ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 38-40.

³⁶¹ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 40-41.

³⁶² Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24s. 41-43.

³⁶³ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 43-44.

geçmesine, üçten fazla dersten zayıf not alan öğrencilerin doğrudan sınıf tekrarı yapmalarına karar verilmiştir³⁶⁴.

Yüz otuz altı ve yüz kırk sekizinci maddelerde lise ve ortaokullarda uygulanacak olan mezuniyet sınavları hakkında hükümler yer almıştır. Mezuniyet sınavlarının üç dersinin yazılı diğerlerinin sözlü olarak yapılması ve hangi derslerin yazılı olacağı vekâlet tarafından bildirileceği ifade edilmiştir. Liselerde ve ortaokullarda mezuniyet sınavının ders zümrelerinden yapılmasına karar verilmiştir. Mezuniyet sınavında başarılı olabilmek için her ders zümresinden en az orta not alınması gerektiği bir ders zümresinden üç defa başarısız olan öğrencilerin başarısız sayılacakları vurgulanmıştır³⁶⁵.

Yüz elli üç ve yüz altmış altıncı maddelerde lise ve ortaokullarda öğrencilere verilecek cezalara ilişkin hükümler yer almıştır. Bunlar ihtar, tescil, takdir, muvakkat ihraç ve kesin ihraç cezalarıdır. Bu ceza türlerinin hangi suçlara karşılık verileceği ayrıntılı olarak bu fasılda gösterilmiştir³⁶⁶. Talimatnamenin diğer fasıllarında ise yatılı okullarda yemek işleri, diğer maddeler, tatil günleri ve okulda tutulması gereken kayıt defterlerine ait hükümlere yer verilmiştir³⁶⁷.

4.2.1.1. Lise ve Ortaokulların Sayısal Yeterlilikleri

Ülke genelindeki bulunan mevcut lise sayısının devam eden yıllarda ilkokullara göre oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durum okullaşma faaliyetlerinin ilköğretimden başlayarak üst öğretim kademelerine aşamalı olarak yayılmasıyla açıklanabilir. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitimdeki en temel meselesi ilköğretimi olabildiğince ülke geneline yaymak, ilköğretimin ihtiyacı olan okul binası ve öğretmen açığı sorunlarını gidermektir. Mustafa Necati Bey gazetecilere verdiği demecine göre; Maarif Vekâleti'ne bağlı 1925-1926 ders yılında Ortaöğretim kademesinde 17'si erkek 4'ü kız olmak üzere 21 lise ve 1089'u kız olmak üzere 5866 öğrenci, 56'sı erkek 15'i kız 71 ortaokul ve 1037'si kız olmak üzere 5798 öğrenci mevcudu bulunmaktadır³⁶⁸. 1926-1927 ders yılında ülke genelinde dört tanesi kız

³⁶⁴ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 44-47.

³⁶⁵ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 47-49.

³⁶⁶ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 50-53.

³⁶⁷ Maarif Vekâleti, "Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, İstanbul, Sayı 21-24, s. 53-64.

³⁶⁸ Tülay Âlim Baran, *age*, s. 303.

lisesi olmak üzere toplam 19 lise ve bu okullarda toplam 6398 öğrenci yer almıştır³⁶⁹. Bu on dokuz lise;

1. Erenköy Kız Lisesi, 2. İstanbul Kız Lisesi, 3. İzmir Kız Lisesi, 4. Ankara Kız Lisesi, 5. Edirne Erkek Lisesi, 6. Erzurum Erkek Lisesi, 7. İzmir Erkek Lisesi, 8. İstanbul Erkek Lisesi, 9. Adana Erkek Lisesi, 10. Ankara Erkek Lisesi, 11. Bursa Erkek Lisesi, 12. Sivas Erkek Lisesi, 13. Konya Erkek Lisesi, 14. Kayseri Erkek Lisesi, 15. Üsküdar Erkek Lisesi, 16. Trabzon Erkek Lisesi, 17. Kabataş Erkek Lisesi, 18. Kastamonu Erkek Lisesi, 19. Galatasaray Erkek Lisesi'nden meydana gelmiştir.

Mustafa Necati Bey 1928 yılında TBMM'de bütçe görüşmeleri münasebetiyle yaptığı konuşmasında 1923-1924 senesine nazaran askeri lise öğrencileri hariç Maarif Vekâletine bağlı liselerde okuyan öğrenci sayısının %460 arttığını belirtmiştir³⁷⁰. 1931-1932 ders yılına gelindiğinde 19 olan lise sayısı 4'ü kız lisesi olmak üzere 25'e ulaşmıştır. Bu liselerin 1332 kız 5958 erkek olmak üzere toplam 7290 öğrencisi bulunmuştur³⁷¹.

Mustafa Necati Bey ortaokulların 1923-1924 ders senesinde 2455 olan öğrenci sayısının 1927-1928 ders senesinde dört misli artarak 10433'e ulaştığını belirtmiş ancak bu ortaokullara ayrılan ödeneğin aynı miktarda artmadığını sözlerine ilave etmiştir. Buna karşın okulların birleştirilip öğretmenlerin ders saatlerinin buna göre düzenlendiğini ve bütçenin güçlkle denkleştirildiğini söylemiştir³⁷². 1931-1932 ders senesinde Türkiye genelindeki 77 ortaokuldaki toplam öğrenci sayısı 12328'e ulaşmıştır³⁷³.

4.2.2. Mesleki Eğitim

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında dağınık bir yapıda bulunan meslek okulları konusunda kapsamlı çalışmalar 1927 yılı itibariyle yoğunlaşmıştır. Vekâlet, yerel yönetimler ve diğer vekâletlere bağlı olarak mevcut bulunan mesleki eğitim veren okullar tek bir merkeze bağlanmak istemiştir. Ülke genelinde eğitim verecek olan meslek okulları ile ilgili ciddi düzenleme 1052 numaralı 9 Haziran 1927 tarihli Meslek Mektepleri Hakkındaki Kanun'dur. Kanunun gerekçesinde önemli noktalara değinilmiştir. Türkiye'nin şimdiye kadar mesleki eğitime yeterli önem verilmediği, ilkokul mezunlarının yüzde altmışının aldıkları eğitimle yetinmek zorunda kaldıkları ve bu eğitimle hayatta başarılı

³⁶⁹ Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, İstanbul 1929, s. 18-22.

³⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 3, İçtima 64, s. 204, 22.04.1928.

³⁷¹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 50-55.

³⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 3, İçtima 64, s. 204, 22.04.1928.

³⁷³ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 32 -45.

olmalarının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Gençlerin, zorunlu olan ekonomik faaliyetler için, mesleki eğitim ile donatılması, milli ihtiyaçlardan biri haline gelmiştir. Gençlerin zirai, sınai, ticari ve çeşitli mesleklere ve yerelin ihtiyaçlarına göre mesleki eğitim almaları için çeşitli meslek okullarının açılması ülkenin gelişimi açısından olan bir zorunluluktur. Meslek okullarının düzenlenmesi için Belçika'dan gelen uzman raporu dikkate alınmıştır. Diğer vekâletler ve mahalli idareler de meslek okullarıyla alakadar olmuştur³⁷⁴. Kanuna göre valilikler ve belediyeler tarafından açılmış ve açılacak olan meslek okullarının öğretimi, programlarının hazırlanması, okulların kadroları, okulların müdür ve öğretmenlerinin tayin hakları ve ders araç gereçlerinin tespitinden Maarif Vekâleti sorumlu tutulmuştur³⁷⁵.

Maarif Vekâleti kanunun ilanından sonra meslek eğitimine dair mevzuat düzenlemelerine başlanmıştır. Bunlardan ilki 7 Ağustos 1927'de çıkarılan Ticaret Kursları Talimatnamesi olmuştur. Talimatnamede; ticaretle uğraşan veya bu alanda meslek edinmek isteyen kız ve erkekler için mesleki ve genel bilgilerini takviye etmek için Maarif Vekâleti tarafından ticaret kurslarının açılacağı belirtilmiştir. Kursların erkekler için gece; kızlar için gece veya gündüz açılması, kurslara kabul edileceklerin Türk vatandaşı, ilkokul mezunu veya ticaretle meşgul durumda olması esasları kabul edilmiştir. Kursların açılabilmesi için en az yirmi öğrencinin müracaat etmesi gereklidir. Kursa başvuracak öğrenciler için yaş sınırlaması yoktur. Kursların idaresinden bölgenin en büyük maarif memuru sorumlu tutulmuştur. Kurslarda görev alacak memur, öğretmen ve hizmetlilerinin maaşları Maarif Vekâleti tarafından ödenecektir. Kursları bitiren öğrencilerin gerekli şartları taşımaları halinde ilk ticaret okullarına sınavsız kabul edilecekleri belirtilmiştir³⁷⁶.

Maarif Vekâleti talimatnamede adı geçen murakabe heyetinin bir an evvel oluşturulmasını, öğretmenlerin seçilmesini ve ticaret kurslarının açılması istemiştir. Ticaret kursları Antalya, Diyarbakır, Bursa, Samsun, Sivas, Erzurum, Gaziantep, Uşak, Ankara, Konya, Kastamonu, İzmir, Eskişehir ve Mersin'de açılmıştır³⁷⁷.

Ticaret kurslarında kız ve erkek öğrenciler için ayrı müfredat programı hazırlanmıştır. Buna göre kız ticaret kurslarında: Türkçe, Fransızca, Defter Tutma, Malumat-ı Ticariye, Hukuk-u Ticariye, Ticari Hesap, Metre Usulü, Ticari Coğrafya, Ev Ekonomisi, Jimnastik ve Mürettep oyunlar dersleri yer almıştır. Erkek ticaret kurslarında: Türkçe, Fransızca, Defter

³⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 32, İçtima 72, s. 541-542, 26.05.1926.

³⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 32, İçtima 72, s. 541-544, 26.05.1926.

³⁷⁶ Maarif Vekâleti, "Ticaret Kursları Talimatnamesi", *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 73-74.

³⁷⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 102.

Tutma, Malumat-ı Ticariye, Hukuk-u Ticariye, Ticari Hesap, Metre Usulü, Ticari Coğrafya ve Ticari Emtia dersleri yer almıştır³⁷⁸.

Maarif Vekâleti kurslarda eğitime devam edilmesinin çok önemli olduğunu ve bunu sağlamak için yapılması gerekenleri içeren bir tamim yayınlamıştır. Buna göre: Murakabe (denetim) Komisyonu'nun eğitim alanında ilk defa oluşturulduğu ve dolayısıyla komisyon üyelerine vazifelerinin ekonomik ve vatani açıdan önemlerinin anlatılması, kursların sık sık teftiş edilmesi, kurslardan öğrencilerin azami derecede faydalanmasını sağlanması ve halka kursların faydalarının anlatılması gerekli görülmüştür³⁷⁹. Ticaret kurslarına kabulde halk dershanesi mezunlarının aldığı eğitimin yeterli olmadığı ancak kursa kabul edilmeleri ve sınavlarda başarılı olmaları kaydıyla kabul olunmaları kararı alınmıştır³⁸⁰.

Maarif Vekâleti, ticaret kurslarının yanı sıra ortaöğretim düzeyinde eğitim veren ticaret okullarına yönelik İlk Ticaret Mektepleri Talimatnamesi yayınlamıştır. Talimatnameye göre ilk ticaret okulları, ilkokul eğitimi üzerinde ve ortaokul diplomasına eşdeğer, ticari ihtisas eğitimi veren, dört yıllık okullar olarak tanımlanmıştır. Bu okullar tıpkı ticaret kurslarında olduğu gibi iki ila on iki üyeden oluşan murakabe komisyonu tarafından idare edilecektir. Komisyonun başkanı maarif müdürü olup üyeleri belediye, ticaret ve sanayi odası, borsa, banka, ticaret birlikleri, ticaret ve sanayi üyelerinden gelecek temsilcilerden oluşturulmuştur. Murakabe komisyonu derslerde bulunarak okulun faaliyetlerini denetlemek, okulun her türlü ihtiyacını temin etmek, mezun öğrencilere iş bulmak, okulla ilgili mevzuat düzenlemeleri hakkında görüş bildirmek ve mezuniyet sınavlarında görev alacak jüri üyelerini seçmekle yetkilidir. Müdür, öğretmenler heyeti, kâtip ve hesap memuru, doktor, inzibat meclisi, mubayaa komisyonu liseler ve ortaokullar talimatnamesindekine benzer olarak düzenlenmiştir. Okula kabul edilecek öğrencilerin on iki yaşından büyük olmaları, Türk vatandaşı olmaları gerekli görülmüştür. Salgın hastalıklarla mücadelede hassas olan Maarif Vekâleti, öğrencilerin bulaşıcı hastalığa yakalanmamış olmasını veya yeni aşı yaptırmış olmalarını istemiştir. Diğer okullardan gelen öğrenciler sözlü sınavdan sonra uygun görülen sınıflara yerleştirilecektir³⁸¹.

Mesleki eğitim veren diğer bir okul türü sanat okullarıdır. Maarif Vekâleti 1927 yılında yayınladığı tamimle birlikte sanat okullarının işleyişi hakkında yapılması gerekenleri

³⁷⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 110-111.

³⁷⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 146.

³⁸⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, İstanbul 1928, s. 43-44.

³⁸¹ Maarif Vekâleti, "İlk Ticaret Mektepleri Talimatnamesi", *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1927, s. 64-72.

anlatmıştır. Buna göre; ticaret okullarında olduğu gibi bu okullara da ilkokul mezunu ve on iki yaşını doldurmuş öğrencilerin kabul edilmesine karar verilmiştir. Beş senelik ilk kısımda becerili işçi yetiştirecek bir program yer almıştır. Gerekli görülen yerlerde yerelin ihtiyacı gözetilerek iki senelik teknisyen yetiştirecek ikinci bir kısmın açılması hedeflenmiştir. Sanat okulları mezunları ortaokul mezunu haklarına sahip; iki senelik teknisyenlik kısmından mezun olanlar ise orta meslek mektebi sayılmıştır³⁸².

4.2.2.1. Mesleki Eğitim Veren Okulların Sayısal Yeterlilikleri

Maarif Vekâletine bağlı olarak Türkiye genelinde 1923 yılında 14 sanat okulu bulunmaktayken bu sayı 1926 yılında 11'e düşmüştür. 1927 yılında yeniden yapılan düzenlemelerin ardından sanat okulları sayısında bir artış görülmüş ve 1932 yılında sanat okulu sayısı 16'ya ulaşmıştır. Yayınlanan istatistik cetvellerine göre bu okullarda bulunan öğrencilerin az kısmı başarıyla mezun olmuştur. Örneğin 1927-1928 ders senesinde 1536 öğrenciden yalnız 172'si 1928-1928 ders senesinde 1562 öğrenciden 108'sinin başarıyla mezun olduğu görülmüştür³⁸³.

Ortaöğretim kademesinde mesleki eğitim veren İmam Hatip okullarının sayısı ilk etapta 29'a kadar ulaşmıştır³⁸⁴. Mustafa Necati Bey teşkilat kanununun TBMM'deki müzakerelerinde bu okullardaki öğrenci sayısı azaldığı için bazı okullar kapatıldığını ve imam hatip okullarının birleştirildiğini söylemiştir. Kapatılan İmam- Hatip okullarından diğer ortaokullara geçmek isteyen öğrencilerin belli yaş sınırını geçmemek şartıyla sınava tabi tutulmasına, yaş sınırını geçenlerin öğretmen okullarına sınavsız geçebilmelerine karar verilmiştir³⁸⁵. Sayıları her sene giderek azalan İmam Hatip okulları 1931 yılında kapatılmıştır.

4.2.3. Ortaöğretim Okullarında Askeri Eğitim

1925 yılı Maarif Vekâleti bütçe görüşmeleri sırasında Kazım Karabekir'in gündeme getirdiği³⁸⁶ okullarda verilmesi gereken askeri eğitim uygulaması İcra Vekilleri Heyeti'nin 22 Eylül 1926'da aldığı karar³⁸⁷ ve sonrasında yayınladığı Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında Yapılacak Askeri Tedrisat ve Talimler Hakkında

³⁸² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 88-90.

³⁸³ Başvekâlet İstatistik *age*, s. 56.

³⁸⁴ Mustafa Eski, *age*, s. 145.

³⁸⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 9, İstanbul 1926, s. 38-39.

³⁸⁶ Mustafa Gündüz, "Türk Eğitim Sisteminde Aşırı Militarist Uygulamanın Başlaması (1926-1947)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 71-72, 2016-2017, s. 75.

³⁸⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 7.

Talimatname ile başlamıştır³⁸⁸. Talimatnameye göre askeri tedrisatın liselerin erkek kısmına ve erkek öğretmen okullarının dördüncü ve beşinci sınıflarında öğretilmesi kararlaştırılmıştır. Bu eğitimin mevcut programlar içerisinde ne şekilde olacağı da talimatnamede belirtilmiştir. Coğrafya programına topografya, arazi ve harita bilgisi; tarih programına, İstanbul'un Fethi, Çaldıran Savaşı, Mohaç Savaşı, 93 Rus Harbi, Balkan Savaşları, Çanakkale ve Irak Cepeleri ve İstiklal Savaşı gibi Türk askeri tarihinde önemli zaferlerin eklenmesine karar verilmiştir. Vatandaşlık bilgisi programına askeri teşkilat, seferberlik ve ülke savunması, beden eğitimi programına askeri eğitim talimatnamesinde gösterilen hareketler eklenmiştir. Eklenen konuların mevcut öğretmenler tarafından gösterileceği ve bu dersler için Genelkurmay Başkanlığı tarafından kitap ve rehber hazırlanacağı belirtilmiştir. Programa eklenen konular dışında her gün askeri eğitim konferanslarının yüzbaşı rütbesine sahip subaylar tarafından verilmesi ve söz konusu okul öğrencilerinin ağustos ayında on beş günlük kamp yapması istenmiştir. Kamplarda idman, talim ve silah atışı eğitiminin verilmesi kararlaştırılmıştır. Kampların idaresinden okul müdürünün sorumlu olması, kamplar için gerekli araç ve gerecin Müdafaa-i Milliye Vekâletince temin edilmesi, kamplarda başarı gösteren öğrencilere belge verilmesi ve bu belgenin askerlik hizmetleri sırasında dikkate alınması, kampların okul merkezinden en fazla sekiz saatlik mesafede olması esasları talimatnamede yer almıştır. Kamplara katılacak öğrenci ve öğretmenlerin kamplarda yaşeleri meselesi de 12 Mayıs 1927'de çıkarılan 1024 numaralı kanun ile hükme bağlanmıştır³⁸⁹.

Talimatnamede belirttiği gibi Genelkurmay Başkanlığı Cemal Tahir'e Askerliğe Hazırlık Dersleri I³⁹⁰ ve Kaymakam Tahir Bey tarafından yazılan Askerliğe Hazırlık Dersleri adlı kitaplar hazırlanmıştır³⁹¹. Bu kitapta yer alan konuların müfredat programlarına dağılımı hakkında Mustafa Necati Bey tarafından yeni bir tamim yayınlanmıştır. Buna göre³⁹²;

1. coğrafya dersinde harita ve kroki bahisleri.

2. tarih dersinde Kosova, Niğbolu, Varna savaşları, İstanbul'un fethi ve diğer savaşların askerî açıdan değerlendirilmesi.

³⁸⁸ Maarif Vekâleti, "Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında Yapılacak Askeri Tedrisat ve Talimler Hakkında Talimatname", *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, s. 7-10.

³⁸⁹ 22 Mayıs 1927 tarih ve 1024 Sayılı Kamplara İştirak Edecek Talebe ve Muallimlerin İşesi Hakkında Kanun.

³⁹⁰ Mustafa Gündüz, *agm*, s. 76.

³⁹¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 18-19.

³⁹² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 20.

3. malumat-ı vataniye dersinde askerlik ve seferberlik mükellefiyetleri.

4. silahlar ve atış derslerinin ise konferans tarzında verilmesine karar verilmiştir.

Maarif Vekâleti 1927-1928 ders senesinde erkek lise ve öğretmen okullarının son iki sınıfında uygulanması için askeri tedrisat, talim ve atış eğitimine yönelik ilave bir program yayınlanmıştır. 20 ders saati olarak düzenlenen programa göre öğrencilerin sıkı bir askeri eğitimden geçirilmesi tasarlanmıştır³⁹³.

23 Ekim 1927'de lise ve öğretmen okullarında geçerli olan askeri eğitimin diğer ortaöğretim okullarında da verilmesi hakkında Maarif Vekâleti bir tamim yayınlamıştır³⁹⁴. Askerliğe hazırlık derslerinde yapılacak silah eğitimlerinde, öğrencilerin yaşları dikkate alınarak lise 9, 10 ve 11'inci sınıflarında, öğretmen okullarının 4'üncü ve 5'inci sınıflarında gerçek mermi kullanılacağı belirtilmiştir³⁹⁵. Kanun, talimatname ve müfredat programı nezdinden yapılan düzenlemelerin ardından uygulamaya konulan askeri eğitimin genel işleyişi ve yaşanan aksaklıklar hakkında Fevzi Çakmak tarafından önemli bir tamim yayınlanmıştır. Buna göre askeri tedrisat için görevlendirilen subaylardan bazılarının ücretlerini alamadıkları için görevi bıraktıkları ve bunun doğru bir davranış olmadığı belirtilmiştir. Askerliğe hazırlık dersi için toplam beş kitap hazırlatıldığı ve bunların hangi sınıflarda okutulacağı gösterilmiştir. Askerliğe hazırlık dersi ve yapılan kampların faaliyetlerine ilişkin üç ayda bir rapor hazırlanması gerektiği belirtilmiş ve bunun için üç aylık rapor cetveli hazırlanmıştır³⁹⁶. Derslerin denetimine çıkacak olan subayların yalnızca askeri eğitime hazırlık derslerine ilişkin hususları inceleme yetkileri olduğu diğer hususlarda genel müfettişlerin sorumlu oldukları belirtilmiştir³⁹⁷.

Askeri olmayan okullardan bu denli askeri eğitim verilmesindeki amaç; yeni bağımsızlığını kazanmış ülkenin olası bir savaş tehdidine karşı hazır olmak istemesiyle ilgili olabilir. 1911'den 1922 yılına kadar sürekli savaşlar ardından yeni kurulan devletin, olası yeni bir savaşa girmesi durumunda insan gücü bakımından eksik kalmamak için eldeki tüm nüfusu hazır tutmak ve askeri alanda eğitmek istemesini dönemin şartları düşünüldüğünde normal karşılamak gerekir.

³⁹³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 14, İstanbul 1927, s. 15-16.

³⁹⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1927, s. 120-121 – 130.

³⁹⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26 İstanbul 1928, s. 85.

³⁹⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26, İstanbul 1928, s. 56-62.

³⁹⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, İstanbul 1928, s. 29.

4.3. Öğretmen Yetiştirme ve Öğretmen Okulları

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanında üzerinde durduğu en önemli meselelerden biri özellikle ilköğretimin yaygınlaştırılması olmuştur. Bunu sağlamak için okulların inşa edilmesinin yanı sıra, eğitim verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi meselesi de önem arz etmiştir. Ülke nüfusunun büyük oranının kırsalda olması sebebiyle köylerde okulların açılması ve köy okullarına öğretmen yetiştirilmesi konusunda Maarif Vekâleti önemli adımlar atmıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde ciddi sorun olan öğretmen mevcudunun azlığı ve öğretmenlerin yeterlilikleri meselelerini çözmeye gayretleri devam etmiştir. Milli eğitim sistemi kurmak isteyen bir devletin şüphesiz eğitim alanında yapacağı yeniliklerin uygulayıcısı olacak olan öğretmenleri iyi bir eğitim sürecinden geçirerek yetiştirmesi gerekli olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında öğretmen okullarına yönelik ilk ciddi çalışma 23 Nisan 1924'te toplanan İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında yapılmıştır. Alınan karar gereği ilkokulların öğretmen ihtiyacını karşılayan muallim mekteplerinin eğitim süresi beş yıla çıkarılmış ve kız ve erkek muallim mekteplerinin müfredat programlarında değişiklikler yapılmıştır.³⁹⁸ Darülmualimin ve Darülmualimat isimlerinin yerine Muallim Mektebi isminin kullanılmasına başlanmıştır³⁹⁹.Yükseköğretim seviyesinde öğretmen yetiştiren Yüksek Muallim Mektebi'nin Darülfünuna bağlı hale getirilmesine karar verilmiştir⁴⁰⁰. Mustafa Necati Bey'in bakanlığı dönemine kadar birtakım toplantılarda öğretmen okullarına yönelik tartışma ve raporlar hazırlansa da Mustafa Necati Bey döneminden itibaren öğretmen yetiştirme konusunda Maarif Vekâletinin daha aktif olduğu görülmüştür. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nda yer alan kanun, talimatname ve tamimlerde yer almıştır.

Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısının gündemini en fazla öğretmen yetiştirme meselesi meşgul etmiştir. Toplantıda öğretmen okullarının belirli merkezlerde açılarak sayılarının düşürülmesi, stajyer öğretmenlerin eğitimi ve öğretmenlerin özlük haklarıyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması konusunda kararlar alınmıştır⁴⁰¹. Nitekim Tebliğler Mecmuası'nda yer alan tamimlerden Bursa Erkek, Ankara Erkek, Kayseri Erkek, Diyarbakır Kız Muallim Mektepleri kapatılmıştır⁴⁰². Mustafa Necati Bey 9 Şubat 1926'da eğitimin genel durumu hakkında gazetecilere verdiği demecinde, Türkiye genelinde 2 muallim mektebi bulunduğu ve bu okullarda 4200 civarı öğrenci mevcudu olduğunu belirtmiş mevcut öğretmen okullarını en

³⁹⁸ Cemil Öztürk, *age*, s. 71.

³⁹⁹ Yahya Akyüz, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul 1999, s. 329.

⁴⁰⁰ Mustafa Ergün, *age*, s. 63.

⁴⁰¹ Mustafa Ergün, *age*, s. 65.

⁴⁰² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 8, İstanbul 1926, s. 7.

az 250 öğrenci kapasiteli okullar haline getirme hedefinin olduğunu dile getirmiştir⁴⁰³. Mustafa Necati Bey 22 Mart 1926 Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun görüşmelerinde öğretmen okullarının yetersiz olduğunu, hedefin senede üç bin öğretmen yetiştirilmesi ve dolayısıyla on senede bir buçuk milyon öğrenci okutulabileceğini belirtmiş ve bunun için de öğretmen okullarının hızlı şekilde ıslah edileceğini söylemiştir⁴⁰⁴.

22 Mart 1926 tarihli kanunda öğretmen yetiştiren okullar şu şekilde sıralanmıştır:

1. İlk Muallim Mektepleri.
2. Köy Muallim Mektepleri.
3. Orta Muallim Mektepleri (ortaokul, ilk ve köy öğretmen okullarına öğretmen yetiştiren okullar).
4. Yüksek Muallim Mektebi (lise öğretmenlerini yetiştiren okullar).

Kanun göre ilköğretime öğretmen yetiştiren okullar köy ve şehir olarak ayırmıştır. Kanunda okul öncesi eğitim veren ana mektepleri muallimleri hakkında bir hükme yer verilmemiştir. Aynı kanunda öğretmen okullarından mezun olanların Maarif Vekâletinin tayin edeceği yerde sekiz yıl mecburi hizmeti yerine getirmeleri esasına yer verilmiştir. Tebliğler Mecmuasında bu kurala uymayan öğretmenler hakkında çok sayıda tamim yer almaktadır. Zorunlu hizmetini yerine getirmeyenlerin özel ve azınlık okullarında öğretmenlik yapamayacakları⁴⁰⁵, zorunlu hizmetini bitirmeden mesleği terk eden öğretmenlerin kanuna göre cezalandırılması⁴⁰⁶ ve tazminat ödemeleri⁴⁰⁷ yönünde kararlar alınmıştır. Öğretmen okulu öğrencilerine yüklenen bu mükellefiyetten Maarif Vekâleti'nin bu konudaki hassasiyeti anlaşılmıştır.

Öğretmen okullarıyla ilgili yapılan diğer bir önemli düzenleme ise Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun'dur. Bu kanuna göre yapılacak yeni öğretmen okulları için vilayetlerin kendi bütçelerinden %10'luk bir pay ayırması kararlaştırılmıştır. Mustafa Necati Bey bu kanunun kabul edilmesi sayesinde mevcut öğretmen okullarının binalarının tamir ve ikmal edildiğini, Sivas, İzmir ve Adana'daki öğretmen okullarına pavyon

⁴⁰³ Tülay Alim Baran, *age*, s. 311-312.

⁴⁰⁴ Tülay Alim Baran, *age*, s. 316-317.

⁴⁰⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 1, İstanbul 1926, s. 19.

⁴⁰⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 9, İstanbul 1926, s. 29 ve 31.

⁴⁰⁷ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 17, İstanbul 1927, s. 31-32.

eklendiğini, Ankara’da Gazi Muallim Mektebi ve Musiki Muallim Mektebi’nin inşasına başlandığını söylemiştir⁴⁰⁸.

4.3.1. İlk Öğretmen Okulları

İlköğretim okullarına öğretmen yetiştirme amacı taşıyan muallim mektepleri, 1924’te yapılan müfredat düzenlemesi ile kız ve erkek olarak ayrılmıştır. Bu okullara girmek isteyen öğrencilerin lise ve ortaokullardakine benzer çeşitli şartları taşımasını ve taahhütleri kabul etmeleri de istenmiştir. Bunlardan ilkinin sekiz senelik zorunlu hizmet olduğu yukarıda belirtilmişti. Öğrencilerin üstlendiği diğer bir yükümlülük ise okullara girdiklerinde kabul ettikleri taahhüt senetleridir. 1926 senesinde yatılı öğrenciler iki yüz lira; diğer öğrencilerden yüz elli liralık taahhüt istenmiştir⁴⁰⁹. Zorunlu hizmetini yerine getirmeyen öğretmenlerden de öğrencilik zamanlarında yapılan masrafın kendilerinden faiziyle geri alınmasına karar verilmiştir⁴¹⁰.

Beş senelik eğitim müddeti olan bu okullarda haftalık 28 ders saati yer almıştır. İçtimaiyat dersleri öğretmen okullarının müfredat programlarına eklenmiştir. Liselerin müfredat programlarında olduğu gibi eliş, dikiş, ev idaresi, çocuk bakımı gibi dersler kız öğretmen okulları müfredat programlarında yer almıştır⁴¹¹. 1924 yılında uygulamaya konulan müfredat programı 1931 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Öğretmen okulları bu dönemde 1915 yılında çıkarılan Darümuallimin ve Darümuallimat Nizamnamesi ve 1916 Darümuallimin ve Darümuallimat-ı İptidaiye Talimatnamesi ile idare edilmiş, 1930 yılında yeni Muallim Mektepleri Talimatnamesi yayınlanmıştır⁴¹². Ancak bu talimatname çıkarılana kadar 1926 yılında lise, ortaokullar ve muallim mekteplerinin sınavlarına ait talimatname çıkarılmıştır⁴¹³. Bu düzenleme ile muallim mekteplerinin sınıf geçme ve mezuniyet sınavlarına ait esaslar belirlenmiştir. Muallim Mekteplerine girecek öğrencilerin ne şekilde okula kabul edilecekleri hakkında Maarif Vekâleti bir tamim yayınlamıştır. İlkokulu bitirmiş öğretmen adayları arasından en iyilerinin seçilmesi için sınav yapılması, kabul edilen öğrencilerin sıkı bir sağlık muayenesinden

⁴⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 3, İçtima 64, s. 204, 22.04.1928.

⁴⁰⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 2, İstanbul 1926, s. 9

⁴¹⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 8, İstanbul 1926, s. 18-19.

⁴¹¹ Yahya Akyüz, *age*, s. 330.

⁴¹² Cemil Öztürk, *age*, s. 85.

⁴¹³ Maarif Vekâleti, “Lise ve Orta Mektepler ile Muallim Mekteplerine Mahsus Yeni Talimatnamenin İmtihanalara Ait Ahkâmı”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, İstanbul 1926, s. 22-27.

geçirilmesi, mıntika fark etmeksizin isteyen her öğrencinin giriş sınavına kabul edilmesi istenmiştir⁴¹⁴.

1927 senesinde Türkiye genelinde yer alan öğretmen okulları ve bu okulların kabul edeceği öğrenci sayıları Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan tamimde gösterilmiştir⁴¹⁵. Öğretmen okullarının öncelikli olarak buldukları maarif mıntikasından ve yatı mektebi mezunlarından öğrenci kabul etmesi istenmiştir. Tabloya bakıldığında 1927 ders senesi sonunda Türkiye genelinde 7 tanesi kız öğretmen okulu, 2 tanesi köy öğretmen okulu olmak üzere toplam 19 öğretmen okulu yer almıştır. Bu okullarda 391 öğretmen ve 5022 öğrenci mevcudu varken; bu sayılar 1931-1932 ders yılında 20 öğretmen okulu, bu okullarda 320 öğretmen ve 5293 öğrenci olmuştur⁴¹⁶. Bu istatistiklere bakıldığında Mustafa Necati Bey'in vekillik döneminin ardından öğretmen okullarında fazla bir değişim yaşanmadığı söylenebilir.

4.3.2. Köy Öğretmen Okulları

İlkokulların şehir, kasaba ve köy şeklinde ayrıldığı gibi, teşkilat kanununda ilkokul öğretmenliği yetiştiren okullar da şehir ve köy olarak ayrılmıştır. Maarif Vekâleti 19 Ekim 1926'da Köy Muallim Mektepleri talimatnamesi yayınlamıştır. Talimatnameye göre köy muallim mekteplerinin yapısı aşağıdaki gibi olmuştur⁴¹⁷;

Köy öğretmen okullarının eğitim süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. Yatılı olarak da eğitimin verileceği talimatnamede belirtilmiştir. Köy öğretmen okullarına ilk sene kırk öğrenci alınması, öğrencilerde Türk olmak, ilkokul mezunu olmak, on altı yirmi yaş arasında bulunmak, öğretmenlik yapmaya engel bir hastalığa sahip olmamak gibi şartlar aranmıştır. Okula girmek isteyenlere ehliyet imtihanı yapılması ve bu sınavda Türkçe, hesap, kıraat, tarih ve coğrafya derslerinden beş üzerinden en az üç not alınması gerekli görülmüştür. Köy öğretmen okullarında okuyup da mezun olan öğretmenlerin vekâletin göstereceği yerde en az altı sene öğretmenlik yapmaları zorunlu tutulmuştur. Bu görevleri sırasında köy öğretmenlerine bir ev ve bahçe temin edilmesi hükmüne yer verilmiştir. Köy öğretmenlerinin beş sene görev yaptıktan sonra istemeleri halinde öğretmen okullarının son iki sınıf derslerinden sınav vererek beş senelik öğretmen okulu mezunu hukukuna sahip olacakları belirtilmiştir. Köy öğretmen okullarında bağlı bir uygulama okulu, iş dershanesi

⁴¹⁴ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 103

⁴¹⁵ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 106

⁴¹⁶ Cemil Öztürk, *age*, s. 88 ve 91.

⁴¹⁷ Maarif Vekâleti, "Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi", *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, 33-35.

bulundurulması, avlu, küçük bir tarla ve sebze bahçesi gibi bölümlerin olması zorunludur. Eğitim senesinin on beş eylülde başlaması ve mayıs ayı sonunda sona ermesi, sınavların on hazirana kadar bitirilmesi istenmiştir.

Köy Muallim Mektepleri Talimatnamesi ilavesi olarak köy muallim mekteplerine ait haftalık ders cetveli de yayınlanmıştır. Günlük ders planı öğleden önce ve sonra olarak ayarlanan haftalık ders programında derslerin kaç öğretmen tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Programda öğleden sonra daha çok uygulamalı dersler işler adı altında yer almıştır. Öğleden önce ilk iki sınıfta 24, üçüncü sınıfta 20 ders saati, öğleden sonra ilk iki sınıfta 9, üçüncü sınıfta 12 ders saati bulunan haftalık ders programı aşağıda gösterilmiştir⁴¹⁸:

Tablo 6. 1926 Köy Muallim Mektebi Haftalık Tevzii Dürus Cetveli

Dersler	1	2	3	Toplam	Muallim
Kıraat	3	2	3	8	1
Tahrir	2	2	2	6	
İmla	2	1	-	3	
Kavait	2	1	-	3	
Yazı	2	-	-	2	
Tarih	2	2	2	6	1
Coğrafya	2	2	2	6	
Yurt Bilgisi	2	1	1	4	
Din	1	2	-	3	1
Terbiye	-	2	2	4	1
Usul-u Tedris	-	-	2	2	1

⁴¹⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, İstanbul 1926, 36.

Riyaziye	3	3	1	7	1
Tabiiye	2	2	1	5	1
Ziraat	-	2	1	3	
Fizik – Kimya	2	2	1	5	1
Hıfzıssıhha	-	-	-	2	Doktor
Tatbikat	-	-	6	6	Terbiye muallimi yaptıracaktır
El işi	2	2	1	5	1
Resim	2	2	1	5	1
Musiki	2	2	1	5	1
Jimnastik	2	2	1	5	1
Ziraat işleri	1	1	1	3	Tabiiye muallimi okutacaktır.

Maarif Vekâleti 1927 yılında yayınladığı yeni müfredat programı ile köy öğretmen okullarının haftalık ders programında değişiklikler yapmıştır. 1927 haftalık ders programı aşağıda gösterilmiştir⁴¹⁹:

Tablo 7. 1927 Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Türkçe	5	5	5
Milli Tarih ve Medeniyet Tarihi	2	2	1

⁴¹⁹ Maarif Vekâleti, *Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı*, İstanbul 1927, s. 3.

Coğrafya	2	2	1
Yurt Bilgisi	-	1	1
Din Dersleri	1	-	-
Ruhiyat, Terbiye ve Mektep Hıfzıssıhhası	-	3	2
Tatbikat-1 Dersiye	-	-	6
Riyaziyat	4	3	2
Tabii İlimler	2	2	-
Hayatıyat, Hıfzıssıhha ve Ziraat	2	2	1
Resim	2	2	1
El İşleri	1	1	1
Musiki	2	2	1
Yazı	1	-	-
Toplam	24	24	24

Köy öğretmen okulunun eğitim süresi ve müfredat programı, ilk öğretmen okullarının aksine üç yıl olacak şekilde düzenlenmiştir. Burada hızlı şekilde köy öğretmeni yetiştirerek köylerdeki öğretmen açığının biran evvel kapatılması istenmiştir.

Maarif Vekâleti köy öğretmen okullarıyla ilgili yaptığı düzenlemelerin ardından 1927 yılında Kayseri Zincidere ve Denizli’de iki köy öğretmen okulu açmış ve müdür ataması yapmıştır⁴²⁰. 1927-1928 ders senesi öncesinde öğretmen okullarına alınacak öğrenci sayılarını belirten tamime göre Kayseri ve Denizli’deki köy öğretmen okullarına ellışer öğrenci alınması uygun görülmüştür⁴²¹. Maarif Vekâleti köylere öğretmen yetiştirmek için sadece bu okullarla yetinmemiştir. B kursunu tamamlayan muallim muavinlerinin köy muallim mektebi meslek derslerinden sınav vermeleri halinde köy muallim mektebi diploması

⁴²⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, 112-114.

⁴²¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, 36.

olabilecekleri belirtilmiştir⁴²². 1927 senesinde toplanan maarif emirleri toplantısında da köy muallim mektepleri hakkında kararlar alınmıştır. Şehir muallim mekteplerinin dördüncü ve beşinci sınıfını bitirenlerin istemeleri halinde köy öğretmen okulu mezunu hakkına sahip olabilecekleri belirtilmiştir. Orta mektep mezunlarının köy öğretmenliğine teşvik edilmeleri, köylerde görev yapan öğretmenlerin şehirlerde muallim muavini olarak görev yapmaları ya da muallim mekteplerinin son iki sene derslerinden sınav vererek ilk mektep muallimi diploması almaları, ortaokul derecesinde olan meslek okul mezunlarının kurslara devam ederek köy muallimi olmaları yönünde kararlar alınmıştır⁴²³.

1932-1933 ders senesine kadar faaliyet yürüten köy muallim mektepleri bu süre zarfında 700 kadar öğretmen yetiştirse de sonraki süreçte köy muallim mektepleri kapatılmıştır⁴²⁴.

4.3.3. A ve B Kursları

Maarif Vekâleti ilkokullar için öğretmen yetiştirmek ve halen görev yapmakta olan öğretmenlerin mesleki kabiliyetlerini takviye etmek amacıyla A ve B kursu adı altında meslek kursları açmaya karar vermiştir. 1926 yılında yayınlanan yirmi dört maddelik İlk Tedrisat Muallimleri İçin Meslek Kursları Talimatnamesi ile A ve B kursları aşağıdaki gibi yapılandırılmıştır.

Birinci maddede A kursu: "...Muallim mekteplerinde verilen malumat-ı umumiye derecesinde malumata sahip olup da muallimliğe tayin edilmek isteyenlere meslek dersleri vermek maksadıyla açılan kurstur... B kursu: "...Esasen müstahdem bulunan muallimlerin ve muallim muavinlerinin ameli ve nazari meslek bilgilerini tazelemek ve ikmal etmek maksadıyla açılan kurstur..." şeklinde tanımlanmıştır⁴²⁵.

İkinci ve on dördüncü maddelerde A kursu tanımlanmıştır. Kursun yalnız muallim mekteplerinde yaz tatili esnasında açılması, eğitimin iki ay sürmesi, kursta en az on beş en fazla elli öğrenci bulunması gerektiği belirtilmiştir. Kursta katılım şartı olarak;

Adayların 18 ile 40 yaş arasında olması.

⁴²² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, 158-159.

⁴²³ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, 160.

⁴²⁴ Cemil Öztürk, *age*, s. 151.

⁴²⁵ Maarif Vekâleti, "İlk Tedrisat Muallimleri İçin Meslek Kursları Talimatnamesi", *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 6, İstanbul 1926, s. 15-18.

A kursuna beş senelik idadi, ortaokul mezunlarının, öğretmen okullarının meslek dersleri dışındaki derslerin sınavından başarılı olması.

Muallim muavini sıfatını taşıyanların aynı şekilde yukarıda bahsedilen sınavlardan başarılı olması yedi senelik idadi, lise ve yüksekokul mezunlarının mesleki eğitim görmesi halinde bu kursa doğrudan katılabilecekleri ifade edilmiştir⁴²⁶.

A kursunda Terbiye, Ruhیات, Usul-u Tedris, Ders Tatbikatı ve Mektep Hıfzıssıhhası derslerinin uzman öğretmenler tarafından okutulacağı belirtilmiştir. Kurslarda görev alan okul müdürüne bir buçuk lira, ders veren öğretmenlere her ders saati için en az iki lira ücret ödenmesi, kursun ilk ayında günde üç ders saati, ikinci aydan itibaren sabah üç ve öğleden sonra ikişer ders saati olmasına karar verilmiştir. Tatbikat derslerinin tatbikat mekteplerinde yapılması ve uygulama dersler için sınıfta hazır biçimde öğrenci bulundurulması ve adayın tatbikat öğretmeni huzurunda öğrencilere ders anlatması gereklidir. İki aylık eğitimin sonunda öğretmen adayları yazılı, sözlü ve uygulamalı olarak üç çeşit sınava girecek ve bu sınavlardan beş üzerinden en az dört alarak ilk mektep şahadetnamesi almaya hak kazanacakları belirtilmiştir⁴²⁷.

On beş ve yirmi ikinci maddelerde B kursu hakkındaki hükümler yer almıştır. B kursunda ilk mekteplerdeki muallim ve muallim muavinlerinin mesleki bilgilerinin yeni eğitim usulleriyle takviye edilmesi amaçlanmıştır. B kurslarının tatil zamanlarının yanı sıra ders senesi içerisinde de açılması, kurslara muallim veya muallim muavinlerinin gönüllü olarak katılmaları, kurslarda;

Umumi usul-u tedris.

Alfabe, hesap, tabiat tetkiki, coğrafya, tarih gibi ilk mektep derslerinin hususi usul-u tedrisleri.

Mekteplerde terbiye ve inzibat meselelerine ait umumi ve hususi mevzular.

Tatbikat: Numune dersleri ve münakaşaları derslerinin gösterilmesi istenmiştir⁴²⁸. Bu kursa katılan öğretmen adaylarının okullarda okutulacak temel dersleri ve öğretmenlik meslek derslerini alarak ilkokullarda öğretmenlik yapmalarını sağlayacak mesleki bilgiye sahip olmaları hedeflenmiştir.

⁴²⁶ Maarif Vekâleti, *agm*, s. 15-16.

⁴²⁷ Maarif Vekâleti, *agm*, s. 16-17.

⁴²⁸ Maarif Vekâleti, *agm*, s. 17-18.

Talimatnamede kursların yalnız öğretmen okullarında açılabileceği söylene de 1927 maarif emirleri toplantısında alınan karar gereği maarif emirliğinin uygun göreceği güçlü eğitim kadrosu olan yerlerde de açılmasına karar verilmiştir. Aynı toplantıda öğretmen okullarının dördüncü ve beşinci sınıfında olanların A kursuna katılarak köy öğretmeni olabilecekleri belirtilmiştir⁴²⁹. Maarif Vekâleti yayınladığı başka bir tamimde İmam Hatip Mektebi mezunlarının da A kursuna katılmalarını uygun görmüştür⁴³⁰. A kursu mezunlarının yalnız devletin resmi okullarında görev yapılacağı belirtilerek, buradan yetiştirilen öğretmenlerin özel kurumlara geçişi de engellenmiştir⁴³¹. Böylelikle olası öğretmen kaybının önüne geçilmek istenmiştir. Maarif Vekâleti olabildiğince öğretmen sayısını arttırmak için kıymetli öğretmenden istifade edilerek B kursu açılması yönünde tedbir alınması gerektiğini de vurgulamıştır⁴³². Başarılı bir uygulama olan A ve B kursları giderek daha fazla öğretmen adayı yetiştirmiş, mevcut öğretmenlerin mesleki yeterliliklerinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. 1926-1931 döneminde yürürlükte kalan bu kurslar öğretmen sayısı ve niteliğini arttırmada başarılı bir uygulama olarak değerlendirilmiştir⁴³³. Bu kurslar dışında öğretmenlere branş eğitimi vermek üzere resim, el işi, beden eğitimi, dikiş, müzik ev idaresi gibi alanlarda öğretmen ihtiyacını karşılamak için çeşitli kurslar açılmıştır⁴³⁴.

4.3.4. Pedagoji Sınıfları

Eğitimbilim olarak tanımlanan pedagoji, bilginin ne şekilde öğretileceğine dair öğretmen merkezli bir eğitim süreci olarak tanımlanmıştır⁴³⁵. Öğretmen okullarında öğrencilerin pedagojik dersler görerek mesleki yeterlilikleri kazanmaları sağlanmıştır. 1926 yılı sonlarında doğru Maarif Vekâleti ortaokullara ilave olarak, öğretmen okullarının öğretmen ihtiyacını karşılama konusunda yetersizliğini gidermek için öğretmenlik eğitimi veren pedagoji sınıfları açma kararı almıştır. Açılacak pedagoji sınıflarına ilk sene için kırk öğrenci kabul edilmesi, öğrencilerin ortaokul diplomasına sahip olması istenmiştir⁴³⁶. 1927-1928 ders senesinde Antalya Orta Mektebi, Afyonkarahisar Orta Mektebi, Gaziantep Orta Mektebi ve Niğde Orta Mektebi'nde pedagoji sınıfları oluşturulmuştur⁴³⁷. Bu ortaokullara

⁴²⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, İstanbul 1927, s. 26.

⁴³⁰ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, İstanbul 1927, s. 46.

⁴³¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, İstanbul 1928, s. 102-103.

⁴³² Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, İstanbul 1928, s. 53-59.

⁴³³ Cemil Öztürk, *age*, s. 120-121.

⁴³⁴ Cemil Öztürk, *age*, s. 121-124.

⁴³⁵ Alper Çiltaş, Mustafa Akıllı, "Öğretmenlerin Pedagojik Yeterlilikleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sayı 4, 2011, s. 65-66.

⁴³⁶ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 56.

⁴³⁷ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s.49.

Edebiyat, Terbiye ve Ruhیات, Tabiat, El işi ve Fransızca öğretmenliği için kadro ilavesi de yapılmıştır⁴³⁸. Maarif Vekâleti pedagoji sınıflarına öğretmen yetiştirmek için Ankara Muallim Mektebi'ne şube açmayı planlamıştır. Bu şubeye girmek isteyen öğrencilerde lise veya asgari dört yıllık muallim mektebi mezunu olma şartı aranmıştır⁴³⁹. Türkiye'de öğretmen yetiştirme konusunda ilk defa uygulanan bu yöntem anlaşıldığı kadarıyla fazla uzun ömürlü olamamıştır⁴⁴⁰. İki yıl eğitim süresi olan pedagoji sınıflarında aşağıdaki ders programının uygulanmasına karar verilmiştir⁴⁴¹.

Tablo 8. İki Senelik Pedagoji Sınıfları Haftalık Ders Programı

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf
Türkçe ve Edebiyat	3	3
Tarih	2	-
Coğrafya	2	-
İçtimaiyat	-	2
Ruhیات, Terbiye, Terbiye Tarihi	4	4
Usul-ü Tedris ve Tatbikat	-	9
Riyaziye Tatbikleri ve Mümareseleri	2	-
Fizik	1	-
Kimya Tatbikatı	1	-
Hayvanat	1	-

⁴³⁸ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 56.

⁴³⁹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 27-28.

⁴⁴⁰ Necdet Ayas, *age*, s. 407.

⁴⁴¹ Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 57.

Nebatat	1	-
Ziraat	2	-
Umumi ve Mektep Hıfzıssıhhası	1	1
Tabiiyat	1	1
Resim	2	2
Musiki	1	1
Terbiye-i Bedenîye	1	1
El işleri	2	3
Ecnebi Lisanı	2	2

4.3.5. Muallim Muavinliği

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda yeni düzene uygun, her türlü bilim ve fenni öğretme kabiliyeti olan öğretmen yetiştirmek amacıyla 1848’de Darümuallimin denilen öğretmen okulunu açmıştır⁴⁴². Bu okuldan yetiştirilen öğretmen miktarı mevcut okulların ihtiyacını karşılayamadığı için Osmanlı Devleti öğretmen okulu mezunu olmayanların ehliyetname olarak öğretmenlik yapabilmesini sağlamış ve öğretmen okulu mezunları ile diğer okullardan gelen öğretmenler arasındaki ayrımı muallim muavini sıfatıyla ortaya koymuştur⁴⁴³. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nde muallim-i evvel ve muallim-i sani gibi kavramlar kullanılmış ve öğretmenler arasında özlük hakları açısından bir farklılık belirlenmiştir⁴⁴⁴. Ehliyetname sahibi muallim muavinleri asıl öğretmenler yanında bir yardımcı görevini üstlenmiş gerekli şartları taşıdıkları takdirde meslek derslerinden imtihan vererek muallim hakkına sahip olmuşlardır⁴⁴⁵.

⁴⁴² Yahya Akyüz, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darümuallimin’in İlk Yıllarına Toplu Bakış”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara 2006, s. 27-28.

⁴⁴³ Ayşe Yanardağ, “Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet Dönemine Miras Kalan Bir İlköğretim Meselesi; Muallim Muavinleri”, *Türk Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, 2020, s. 519.

⁴⁴⁴ Reşat Özalp, *age*, s. 165-198.

⁴⁴⁵ Ayşe Yanardağ, *agm*, s. 520-522.

1913 tarihli Geçici İlköğretim Kanunu (Tedrisat-ı İptidaiye- Kanun Muvakkatı) dördüncü faslında (heyet-i talimiye) ilköğretim kademesi öğretmenleri muallim muavini ve muallim olarak tanımlanmıştır. Muallim muavini olmak için de geçici bir ehliyetname sahibi olmak gerektiği belirtilmiştir. Aynı kanunda vilayetlerde ehliyetname sınavlarının tedrisat-ı iptidaiye meclislerince yapılacağı, ehliyetnamelerin üç sene geçerli olduğu ve bu sürenin ardından muavinlerin Darülmuallimin derslerinden sınav vererek şahadetname sahibi olabilecekleri belirtilmiştir⁴⁴⁶. Kanunda belirtilen ehliyetname imtihanları için bir talimatname çıkarılmış, eski sisteme göre yetişen mevcut muavinlerin darülmuallimin tüm derslerden sınav vermeleri, yeni açılan idadi ve sultani gibi okullardan mezun olanların yalnız meslek derslerinden sınav vermeleri gerekli görülmüştür⁴⁴⁷.

Muallim muavinliği meselesiyle ilgili 20 Mayıs 1926'da 842 numaralı İlk Mektep Muallim ve Muavinleri Kanunu çıkarılmıştır. Kanunda, en az beş yıllık idadi ve buna denk okuldan mezun olan ve beş yıl muallim muavinliği görevini yapanların muallim addedilmelerine karar verilmiştir. İki senelik idadi ve orta mektep mezun olanların muallim mektebi meslek derslerinden imtihan vererek il mektep muallimi olabilmeleri aynı şekilde yedi senelik idadi ve lise mezunlarının da meslek derslerinden imtihan vermek şartıyla muallim olabilecekleri kanunda belirtilmiştir. Muallim muavini olabilmek için orta mektep veya yüksek tahsil mezunu olabilmek yeterli görülmüştür⁴⁴⁸. 1927 çıkarılan ek kanunla okullarını bitirmeden silah altına alınan muallim muavinlerinin hizmet süresi beş seneye ulaşmasa da meslek dersleri sınavından başarılı olmaları halinde muallim olmalarına karar verilmiştir⁴⁴⁹.

Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nda muallim muavinliğine ilişkin pek çok belge suretine yer verilmiştir. Yedi senelik idadilerin beşinci sınıfından altıncı sınıfına geçen ve muallim muavini olanların kanun gereğince muallim addedilecekleri belirtilmiştir⁴⁵⁰. Orta mektep statüsünde bulunan imam hatip mektebi mezunlarının sınavsız olarak muallim muavini olmaları müdürler encümeni kararıyla uygun görülmüştür⁴⁵¹. Muallim muavinlerinin muallim addedilecekleri kanunda belirtilmişti bu konuda bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Bazı muallim muavinlerinin, müfettiş raporlarında yeterli görülmeyerek muallim yapılmadıkları kanunun ilanından önce aleyhlerinde rapor veya şikâyet olmayanların

⁴⁴⁶ Reşat Özalp, *age*, s. 91.

⁴⁴⁷ Ayşe Yanardağ, *agm*, s. 523-524.

⁴⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 25, İçtima 104, s. 345-346, 20.5.1926.

⁴⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 33, İçtima 80, s. 495-498, 22.6.1927.

⁴⁵⁰ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 7, İstanbul 1926, s. 14-15.

⁴⁵¹ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 32-33.

muallim addedilmeleri Maarif Vekâleti tarafından uygun görülmüştür⁴⁵². Müdürler encümeninin aldığı diğer bir kararda muallim muavini olmak için asgari 17 azami 20 yaş şartının uygulanmasını uygun görmüştür⁴⁵³.

Maarif Vekâleti muallim muavinlerinin ehliyetname imtihanlarıyla ilgili yayınladığı bir tamimde muavinlik uygulamasındaki mevcut durumu ortaya koymuştur. Muallim muavinlerinin üç farklı zümreden olduğu belirtilmiştir. Buna göre: 1913 geçici ilköğretim kanunundan önce mesleğe girenler, bu kanunun ilanından sonra mesleğe girenler ve son olarak 842 numaralı kanun ile mesleğe girenler olarak tanımlanmıştır. İlk grupta olanların muallimlik sınavına girmek mecburiyetinde oldukları girmezlerse aynı sıfatla istihdam edilecekleri, ikinci grupta yer alanların mesleğe girdikten üç sene sonra sınava tabi tutulmaları, 842 numaralı kanundan sonra mesleğe girenlerin yedinci maddeye tabi tutulması uygun görülmüştür⁴⁵⁴. Maarif Vekâleti köy okullarında öğretmen açığını hızla gidermek için muallim muavinlerinin köy muallim mektebi meslek derslerinden kurs alarak köy muallimi şahadetnamesi alabileceklerini bunun için maarif emirlerinin muallim muavinlerini teşvik etmeleri gerektiğini belirtilmiştir⁴⁵⁵. Köy öğretmeni olmak isteyen öğretmen okulu dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin şehir ve kasabalarda görev yapmak istemeleri halinde muallim değil muavin sıfatını taşımlarına karar verilmiştir⁴⁵⁶. Bu kararların alınmasında 1927 yılında gerçekleştirilen maarif emirleri toplantısı etkili olmuştur. Maarif Vekâletinin köy mektepleri ile ilgili yayınladığı bir tamimde köylerdeki öğretmenlerin çoğunun muavin olduğunu ve bunların mesleki anlamda yetersiz oldukları vurgulanmıştır⁴⁵⁷. 1927 yılında uygulama başlayan B kursu ile mevcut muallim ve muavinlerin mesleki yeterliliklerinin artırılması hedeflenmiştir. Çıkarılan kanun ve talimatnamelerle birlikte mevcut muavinlerin zamanla esas muallimliğe geçmesi sağlanmıştır. Maarif Vekâleti'nde yer alan tayin listelerinde muallim muavinlerinin esas muallim olarak atandıkları görülmüştür.

4.3.6. Orta Öğretmen Okulu

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında orta dereceli okullara öğretmen yetiştirmesi için gerekli adımların atılması kararı verilmiş, bu konuda ilk olarak 1924'te İstanbul Kız Muallim Mektebi bünyesinde Orta Muallimat Mektebi açılmıştır. 1925'te müzik öğretmeni yetiştirmek

⁴⁵² Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 15, İstanbul 1927, s. 7.

⁴⁵³ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 15, İstanbul 1927, s. 9.

⁴⁵⁴ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 137-138.

⁴⁵⁵ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 160.

⁴⁵⁶ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, İstanbul 1927, s. 164; Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, İstanbul 1927, s. 26-27.

⁴⁵⁷ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26, İstanbul 1928, s. 45-48.

amacıyla Musiki Muallim Mektebi açılmıştır⁴⁵⁸. Teşkilat kanununun yedinci maddesinde orta muallim mektepleri, orta mekteplerle, ilk ve köy öğretmen okulu öğretmenlerini ve ilk tedarisat müfettişlerini yetiştiren okullar olarak tanımlanmıştır. Başka okullar bünyesinde ortaöğretime öğretmen yetiştirme girişimlerinin ardından 1926'da Konya'da Orta Muallim Mektebi açılmış, 1927 senesinde Ankara'ya nakledilmiştir⁴⁵⁹. Türkçe öğretmeni yetirmek amacıyla açılan bu okula daha sonra terbiye, ruhiyat ve usul-u tedris dersleri için yeni şubeler eklenmiştir⁴⁶⁰. Bu şubelere girmek isteyen adaylara sınav yapılmış ve sonucunda ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapan on bir öğretmen sınavdan başarılı olmuştur⁴⁶¹. 1927-1928 ders senesinde muallim mekteplerinin vaziyetleri hakkında yayınlanan tamimde Ankara'da Orta Muallim Mektebi açılacağı ve bu kurumun müdürünün Ali Rıza Bey olacağı belirtilmiştir⁴⁶². 1928-1929 ders yılında tarih, coğrafya, riyaaziye, fizik ve tabiiye şubeleri eklenen⁴⁶³ Orta Muallim Mektebi 1927'de projesi Mimar Kemalettin Bey tarafından çizilen yeni okulun inşası bittikten sonra 1930 yılında Gazi Erkek Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü adıyla eğitim vermeye devam etmiştir⁴⁶⁴. Orta Muallim Mektebi'nde 1927-1928 ders senesinde 43, 1928-1929'da 71, 1929-1930'da 76, 1930-1931'de 90, 1931-1932 ders senesinde 101 öğrenci mevcuduna sahip olmuştur⁴⁶⁵.

4.3.7. Yüksek Öğretmen Okulu

İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında Darümuallimin-i Ali şubesi Darülfünun'a bağlanarak Yüksek Muallim Mektebi olarak anılmaya başlanmıştır. Lise mezunlarının alındığı bu okulun eğitim süresi üç yıl olarak belirlenmiş ve yatılı eğitim vermesi planlanmıştır⁴⁶⁶. Açılışı yaşanan aksaklıklar nedeniyle zamanında gerçekleşmeyen yüksek muallim mektebi 1924-1925 yılında eğitim hayatına başlamıştır⁴⁶⁷. 1925 yılında yeni bir talimatname yayınlanmıştır. Buna göre Yüksek Muallim Mektebi'nde edebiyat, felsefe, tarih-coğrafya, riyaziyat, fizik, kimya, tabiat ve sanayi-i nefise şubeleri bulunmaktadır. Dört yıl

⁴⁵⁸ Nejla Günay, *Gazi Terbiye Enstitüsü'nden Gazi Üniversitesine*, Ankara 2017, s. 2.

⁴⁵⁹ Mustafa Eski, *age*, s. 164.

⁴⁶⁰ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul 1927, s. 27-28

⁴⁶¹ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 15, İstanbul 1927, s. 6-7.

⁴⁶² Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 112-114.

⁴⁶³ Cemil Öztürk, *age*, s. 202.

⁴⁶⁴ Nejla Günay, *age*, s. 5-11.

⁴⁶⁵ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 64.

⁴⁶⁶ Sabri Becerikli, Muammer Demirel, "İstanbul Yüksek Öğretme Okulunun Kısa Tarihçesi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Cilt 8 Sayı 1, 2019 s. 609-610.

⁴⁶⁷ Cemil Öztürk, *age* s. 184.

eğitim süresi olan bu okulda son senede öğrencilerin staj yapacakları belirtilmiştir⁴⁶⁸. Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuasında Yüksek Muallim Mektebi'ne ilişkin fazla belge sureti bulunmamaktadır. Bu dönemde Maarif Vekâleti öğretmen yetiştirme konusunda ilköğretime yoğunluk vermiştir. Mecmuada yer alan bir belgede 1927'de Yüksek Muallim Mektebi müdürünün Namık Bey olduğu olmuřtur⁴⁶⁹. Yüksek Muallim Mektebi'nde 1927-1928 ders senesinde 79, 1928-1929'da 88, 1929-1930'da 89, 1930-1931'de 112, 1931-1932 ders senesinde 132 öğrenci mevcudu bulunmuştur. Beş senelik eğitim öğretim döneminde bu okuldaki toplam 86 öğrenci mezun olmuřtur⁴⁷⁰.

---

⁴⁶⁸ Hayrünisa Alp, "Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt 12 Sayı 23, 2013, s. 97.

⁴⁶⁹ Maarif Vekâleti, *Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, İstanbul 1927, s. 112-114.

⁴⁷⁰ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *age*, s. 64.

SONUÇ

Tebliğler Mecmuasının yayınlandığı ilk dönem (1926-1928) ve Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekilliği yılları Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim alanında köklü adımların atıldığı, Osmanlı Devleti ve Millî Mücadele Dönemi'nden kalan sorunların halledilmeye çalışıldığı ve yeni devlet ve rejimin prensiplerine uygun şekilde eğitim-öğretim kurumlarının şekillendirildiği dönem olmuştur.

Bu dönemde milli eğitim sistemini oluşturmak için çeşitli adımlar atılmıştır. Eğitim-öğretim işlerinden sorumlu olan Maarif Vekâleti'nin merkez ve taşra teşkilatında düzenlemeler yapılmıştır. 22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatına Dair Kanun ilan edilmesiyle birlikte Maarif Vekâleti merkez teşkilatında Millî Talim ve Terbiye Heyeti yer almıştır. Heyet-i İlmiye'nin yerini alacak olan Talim ve Terbiye Heyeti'nin öğretim kademelerinde okutulacak programlar, ders kitapları ve ders araç gereçlerinin tespit edilmesi gibi görevleri olmuştur. 1926 yılında faaliyetlerine başlayan bu heyet günümüze kadar Millî Eğitim Bakanlığı teşkilatı içerisinde çalışmalarına devam etmiştir.

Maarif Vekâleti'nin taşra teşkilatına ilişkin bu dönemde atılan en ciddi adım maarif emniyeti sisteminin uygulanması olmuştur. John Dewey'in raporundan hareketle, Maarif Vekâleti Türkiye'yi teşkilat itibarıyla mntikalara ayırmış ve bunların başına maarif eminlerini atamıştır. Vekalet taşrada yetkilerini maarif eminlerine bırakmış, mntikalarda eğitim işlerinin yürütülmesi, denetlenmesi gibi konularda maarif eminlerine yetki vermiştir. Türk eğitim tarihinin özgün örneklerinden biri olan maarif emniyeti uygulaması 1931 yılında kaldırıldıktan sonra bir daha uygulanmamış ve başarısız olmuştur.

İlkokulların masrafları ve bu okullarda görev alan öğretmenlerin maaşlarının genel bütçeden verilmemesine yönelik uygulama özellikle Millî Mücadele Dönemi'nde öğretmenlerin maaşsız kalmalarına ve okulların kapatılacak noktaya gelmesine neden olmuştur. Savaş durumunun sona ermesinden itibaren ilkokul öğretmenlerinin maaş sıkıntısı yaşamadıkları görülmüştür ancak idare-i hususiye bütçesinden ilkokul öğretmenlerinin maaş almaları 1948 yılına kadar devam etmiştir.

İlköğretim eğitimi görmemiş halka bu seviyede eğitim vermek ve halkın irfanını arttırmak amacıyla kurulan Halk Dershaneleri ve Konferansları uygulaması Mustafa Necati Bey'in vekilliği öncesinde öğretmen örgütleri tarafından uygulanmıştır. Mustafa Necati Bey bu faaliyetleri devlet nezdine alarak devam ettirmiştir. Halk Dershaneleri'nde okuyan öğrenci

sayısı zamanla azalmış ve önemini yitirmeye başlamıştır. Halk Dershaneleri 1928 yılında yapılacak olan Harf İnkılabı kapsamında açılan Millet Mektepleri 'ne öncülük etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle şehit çocuklarının eğitimi için açılmış olan Darüleytam/Öksüz Yurtları Mustafa Necati Bey döneminde kaldırılarak şehir ve köy yatı mektepleri kurulmuştur. Bu okullarda sadece fakir ve kimsesiz çocuklar değil bu çocukların diğer öğrencilerle birlikte yatılı eğitim görmeleri amaçlanmıştır. Yatı mekteplerinden mezun olup bir üst tahsil seviyesine geçemeyen öğrencilerin mesleki eğitim almaları amacıyla sanat yurtları açılmıştır. Cumhuriyet'in erken döneminde diğer bir önemli konu mesleki eğitim olmuştur. Mustafa Necati Bey döneminde ilk ve orta ticaret mekteplerine yönelik talimatnameler çıkarılmış ve mesleki yeterliliği olan insan sayısını arttırmak amaçlanmıştır.

Ülkede önceliğin ilköğretim okullarına verilmesi sebebiyle Maarif Vekâleti ilköğretime öğretmen yetiştirme konusunda ayrı önlemler almıştır. Öğretmen okullarının giderlerini karşılamak ve yeni öğretmen okullarının yapılmasını finanse etmek amacıyla çıkarılan kanunda vilayet bütçelerinin yüzde onluk kısmı öğretmen okullarına ayrılmıştır. Bu uygulama sayesinde mevcut öğretmen okulları iyileştirilmiş ve yeni öğretmen okullarının açılmasına imkân sağlanmıştır. Öğretmen okullarının finansmanı için bulunan bu yöntem başarılı olmuştur.

Mevcut öğretmenlerin yeterliliklerini arttırmak, öğretmen okulu mezunu olmayanları öğretmen yapmak amacıyla A ve B kursları açılmış ve öğretmen açığı kapatmak hedeflenmiştir. Köy okullarında görev yapacak öğretmenleri yetiştirmesi için 1927'de köy öğretmen okulları açılmış, beş yıllık öğretmen okulu mevcut öğrencilerinden son iki sınıfta olanlarından istemeleri halinde köy okulu öğretmeni yapılmıştır. Bazı orta mektepler bünyesinden açılan pedagoji sınıflarında öğretmen yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu uygulama fazla sürmemiştir. Osmanlı Devleti'nde başlayan muallim muavinliği uygulaması ile ilgili kanun ve düzenlemeler yapılarak muallim muavinlerinin muallim sıfatıyla istihdam edilmesi sağlanmıştır.

Ortaöğretimde lise ve ortaokullar için 1927 yılında kapsamlı bir talimatname hazırlanmış, öğrencilerin yaparak/yaşayarak öğrenmelerini sağlayacak şekilde bir eğitime geçmeleri hedeflenmiştir. Onlardan bilgileri sadece öğrenmeleri değil aynı zamanda okuldan sonraki hayatlarında da karşılaşacakları problemler karşısında kullanmaları istenmiştir.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın girişimleriyle lise, öğretmen okulları ve diğer ortaöğretim kurumlarında askeri tedrisat verilmesine karar verilmiştir. Uzun savaş dönemlerinden çıkmış ve ulusal bağımsızlığını yeni kazanmış bir devletin olası bir savaş tehdidi ya da durumunda böyle bir uygulamaya gitmesi dönemin şartları düşünüldüğünde olağan karşılanmalıdır. Okullardaki askeri eğitim dersi farklı düzenlemelerle yakın döneme kadar Milli Güvenlik adı altında devam etmiştir.

Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası Mayıs 1928'de yayınlanan 28. sayısından sonra 1939'a kadar bir daha yayınlanmamıştır. Yaklaşık altı ay sonra 1 Ocak 1929'da Maarif Vekili Mustafa Necati Bey 35 yaşında hayatını kaybetmiştir. Tebliğler Mecmuası'nın ilk dönemi ile Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekilliği dönemi hem başlangıç hem de bitiş itibariyle benzerlik göstermiştir. Tebliğler Mecmuası bir bakıma Atatürk Dönemi'nin en etkili Maarif Vekili olan Mustafa Necati Bey dönemini yansıtan bir yayın olma özelliği taşımıştır. Şüphesiz Mustafa Necati Bey, milli eğitim sistemi kurma yolunda en önemli adımların atıldığı dönem olmuştur.

KAYNAKÇA

AKYILDIZ Ali, “Maarif-i Umumiye Nezareti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 27 (2003), s. 273-274.

AKYOL TAHA, “Cedidcilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 7 (1993), s. 211-213.

AKYÜZ Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)* 7. Baskı, Alfa Yayın Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 1999.

AKYÜZ Yahya, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallimin’in İlk Yıllarına Toplu Bakış”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C:20 S: 20 (2006), s. 17-58.

ALP Hayrünisa, “Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C:12 S: 23(2015), s. 95-111.

ARABACI İ. Bakır, “MEB Teftiş Politikaları”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, C: 5 S: 4, (1999), s. 545-586.

ARSLAN Erdal, “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı”, *İlk Öğretim Online*, C: 10 S: 2(2011), s. 717-734.

AYAS Necdet, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948.

BALTACI Cahit, “Mektep”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 29 (2004), Ankara, s. 6-7.

BARAN, Tülay Alim, *Mustafa Necati’nin Söyledikleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1923-32 İstatistikleri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

BATIR Betül, “Türkiye’de Mektep Müzesi’nin Açılışı ve Sergilenen Eşyaların Listesi”, *Erdem İnsan ve Toplu Bilimleri Dergisi*, S:75 (2018), s. 5-34.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 21, Gömlek 2, Sıra 6, 14.01.1926.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 04, Gömlek 20, Sıra 11, 26.05.1926.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 28, Gömlek 40, Sıra 15, 12.03.1927.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 20, Gömlek 20, Sıra 4.

BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 17, Gömlek 86, Sıra 4, 30.1.1926.

BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 4, Gömlek 9, Sıra 8.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 8, Gömlek 31, Sıra 2.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 34, Gömlek 26, Sıra 12.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 23, Gömlek 11, Sıra 9.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 31, Gömlek 11, Sıra 8.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 35, Gömlek 31, Sıra 8.

BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 8, Gömlek 31, Sıra 2.

BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 9, Gömlek 34, Sıra 17.

BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 21, Gömlek 2, Sıra 6.

BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 21, Gömlek 2, Sıra 6

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 14, Gömlek 25, Sıra 19.

BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 32, Gömlek 12, Sıra 13.

BCA, Fon 30-18-1-2, Kutu 1, Gömlek 7, Sıra 7.

BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 18, Gömlek 20, Sıra 14.

BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 18, Gömlek 22, Sıra 16.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 34, Gömlek 15, Sıra 19.

BCA, Fon 31-11-1-0, Kutu 34, Gömlek 22, Sıra 12.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 36, Gömlek 35, Sıra 11.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 5, Gömlek 13, Sıra 11.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 10, Gömlek 6, Sıra 18.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 35, Gömlek 31, Sıra 9.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 24, Gömlek 19, Sıra 7.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 24, Gömlek 20, Sıra 11.

BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 28, Gömlek 24, Sıra 11.

BCA, Fon 30-11-1-0, Kutu 8, Gömlek 31, Sıra 19.

BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 20, Gömlek 55, Sıra 17.

BCA, Fon 30-18-1-1, Kutu 25, Gömlek 39, Sıra 13.

BCA, Fon 30-18-1-2, Kutu 20, Gömlek 33, Sıra 18.

BECERİKLİ Sabri, Demirel Muammer, İstanbul Yüksek Öğretim Okulunun Kısa Tarihçesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2019, C: 8 S: 1(2019) s. 603-631.

BİNBAŞIOĞLU Cavit, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara 2014.

BUDAK Lütfi, BUDAK Çiğdem, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’nde İlkokul Programları”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S: 3 (2014), s. 377-393.

ÇAKAN Işıl, “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S: 2 (2013) s. 85-127.

ÇİLTAŞ Alper, AKILLI Mustafa, “Öğretmenlerin Pedagojik Yeterlilikleri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, S: 4 (2011), s. 64-72.

DEMİR Gönül Türkan, “Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme” , *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S:49, (2017), s. 337-350.

DEMİREL Muammer, DOĞANAY Fatma Kaya, “Osmanlı’da Ziraat Eğitimi: Halkalı Ziraat Mektebi, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 12 (2011), s. 183-189.

DENİZ Muzaffer, “Türk Milli Eğitiminde Bir Yerinden Yönetim Örneği: Maarif Eminlikleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S:22 (2016), s. 109-117.

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 6. Baskı, Aydın Kitapevi, Ankara 1984.

DEWEY John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

DOĞRAMACI İhsan, “Atatürk ve Eğitim”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S: 3 (1985), s. 654-668.

ESKİ Mustafa, *Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

EDİP Ahmet, “Maarifte İstikamet”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 20.12.1922.

ERDOĞDU Teyfur, “Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı I”, *Anakara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C: 51/S:1 (1996), s. 183-247.,

ERGİN Osman Nuri, *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, C. I-II, III-IV, İstanbul 1977.

ERGÜN Mustafa, *Atatürk Dönemi Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

GÜL Osman Kubilay, “Maarif Kongresi, Heyet-i İlmîyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme” *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 10 S: 19 (2018), s. 509-523.

GÜNDÜZ Mustafa, ““Türk Eğitim Sisteminde Aşırı Militarist Uygulamanın Başlaması (1926-1947)”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S: 71-72 (2016-2017), s. 69-90.

GÜNAY Nejla, *Gazi Terbiye Enstitüsü'nden Gazi Üniversitesine*, Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 2017.

H.T. , “Maarifte İnkılap” *Anadolu Terbiye Mecmuası*, S: 1 (1922), s. 22-24.

H.T. , “Maarifte İnkılap” *Anadolu Terbiye Mecmuası*, S: 2(1922), s. 59-64.

Maarif Vekâleti, “Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, C: 3, S:4 (1927), s. 129-136.

“Halk Mektepleri”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 7.7.1921.

“Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, C: 3 S:12 (1927), s. 129-136.

- “İlk Mekteplerin Müfredat Programı”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 19.10.1926.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Enderun Mektebi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 11 (1995), s. 185-187.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Medrese”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 28 (2003), s. 327-333.
- “Maarifin Bir Tamimi”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 28.11.1922.
- “Maarifte Faaliyet”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 20.12.1922.
- “Maarif Eminlikleri İkmal Edildi”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 29.8.1926.
- “Maarif Kongresi”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 17.7.1921.
- “Maarif Vekili Hamdullah Suphi İle Mülakat” , *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 10.3.1921.
- “Maarif Vekili Vasıf Bey İle Mülakat” , *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 13.8.1924.
- “Maarif Vekilimiz”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 25.12.1925.
- Maarif Vekâleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsaiyyat Mecmuası*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.
- “Maarif Vekâleti 39 Senesi Bütçesi” , *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 2.2.1923.
- “Maarif Vekâletinden Bir Tamim”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 5.12.1921.
- Maarif Vekâleti, “Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında Yapılacak Askeri Tedrisat ve Talimler Hakkında Talimatname”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, S: 10 (1926), s. 7-10.
- “Maarif Vekâlet’inde Mıntika Eminlerinin İçtimarı”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 3.6.1927.
- Maarif Vekâleti, “İlk Ticaret Mektepleri Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, S: 21-24 (1928), s. 64-72.
- Maarif Vekâleti, *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340.
- Maarif Vekâleti, *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.
- Maarif Vekâleti, “İlk Tedrisat Muallimleri İçin Meslek Kursları Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, S: 6 (1926), s. 15-18.
- Maarif Vekâleti, *Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı*, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, “Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, S:10 (1926), 33-35.

Maarif Vekâleti, “Lise ve Orta Mektepler ile Muallim Mekteplerine Mahsus Yeni Talimatnamenin İmtihanlara Ait Ahkâmı”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, S: 11 (1926), s. 22-27.

Maarif Vekâleti, *Liselerin İlk Devre Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340.

Maarif Vekâleti, *İlk Liselerin İkinci Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 1, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 4, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 7, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 12, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı 17, Devlet Matbaası, İstanbul 1929.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 1, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 2, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 3, Yeni Gün Matbaası, Ankara 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 4, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 4, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 5, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 6, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 7, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 8, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 9, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 10, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 11, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 12, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 13, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 14, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 15, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 16, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 17, Milli Matbaa, İstanbul 1927

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 18, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 19, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 20, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 21-24, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 25-26, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

Maarif Vekâleti, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Sayı 27-28, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

Maarif Vekâleti, “Ticaret Kursları Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, S: 20 (1927), s. 73-74.

“Maarif-i Umumiye Komisyonu Ne Yapıyor?”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13.8.1924.

“Maarif-i Umumiye Kanunu”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 26.9.1924.

MÜEZZİNOĞLU Erzin, , “I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar”, *History Studies: International Journal of History*, C:4, S: (2012), s. 399-417.

KARAGÖZ Savaş, DUMAN Tayyip, “1908-1928 Yılları Arası Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Öneriler” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 7 S: 35 (2014), s. 579-594.

KAPLUHAN Erol, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 8 (2014), s. 123-134.

KIRANLAR Safiye, AYDEMİR Aynur Soydan, Köyün Modernleştirilmesine Dair Bir Uygulama ve Bir Proje: Kimsesiz Köy Çocuklarının Köyde Eğitimi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S: 8 (2012), s. 93-113.

KÜTÜKOĞLU Mübahat, “İrade-i Seniyye”, TDV İslam Ansiklopedisi C: 22, İstanbul 2000, s. 391-392.

“Liseler ve Orta Mektepler Talimatnamesi”, *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, S: 21-24 (1928), s. 18-57.

ÖZALP Reşat, *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982,

ÖZTÜRK Cemil, *Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Basımevi, Ankara 1996.

SARI Muhammed, “Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Vekâleti” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 54 (2013), s. 169-194.

SAKAOĞLU Necdet, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

ŞENTÜRK Ayşegül, “MUSTAFA NECATİ BEY’İN BİR EĞİTİM PROJESİ: MAARİF EMİNLİĞİ”, *Belgi Dergisi*, S: 6 (2013), s. 743-754.

TANIR Engin Deniz, ASLAN Cengiz, “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C: 52 S: 1 (2019), s. 251-276.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1920-1932)

T.C. Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, Cilt 4 Devlet Matbaası, İstanbul 1929.

T.C. Maarif Vekâleti, *Tebliğler Dergisi*, Sayı 1108, Maarif Vekâleti Yayın Müdürlüğü, Ankara 1960.

TEKİR Süleyman, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 65 (2019), s.407-430.

TORUN Sadık Fatih, “1913 Tarihli İdare-i Hususiye-i Vilayat Talimatnamesine Göre Vilayet Bütçelerinin Yasalaşması” *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 58 S: 1 (2018), s. 59-81.

UNAT Faik Reşit, *Maarif Düsturu*, Cilt 1, Milli Matbaa, İstanbul 1927.

“Vehbi Bey’in Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Verdiği Demeç, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 5.12.1921.

YANARDAĞ Ayşe, “*Milli Mücadelede Milli Eğitim Sistemi Kurma Tartışmaları ve Tevhid-İ Tedrisat’a Gidiş*”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 20 (2018) , s. 263-280.

YANARDAĞ Ayşe, *Milli Eğitim Sistemi Kurma Arayışlarında Türkiye Muallimler/Öğretmenler Birliği’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara 2019.

YANARDAĞ Ayşe, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Medreselerin Islahı Tartışmasından Eğitim Birliğine”, *Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: 2, S: 5 (2016), s. 515-548

YANARDAĞ Ayşe, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İlk Mektepler Talimatnamemeleri (1915-1929)”, *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, S:9 (2020), s. 89-108.

YANARDAĞ Ayşe, “Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet Dönemine Miras Kalan Bir İlköğretim Meselesi; Muallim Muavinleri”, *Türk Tarih Araştırmaları Dergisi*, S: 9 (2020), s. 510-531

YÜCEL M. Serhan, “Yatı Mektepleri” (ed. Muhammed Bilal Çelik), *Türkistan’dan Anadolu’ya Tarihin İzinde- Prof. Dr. Mehmet Alpargu’ya Armağan*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2020.

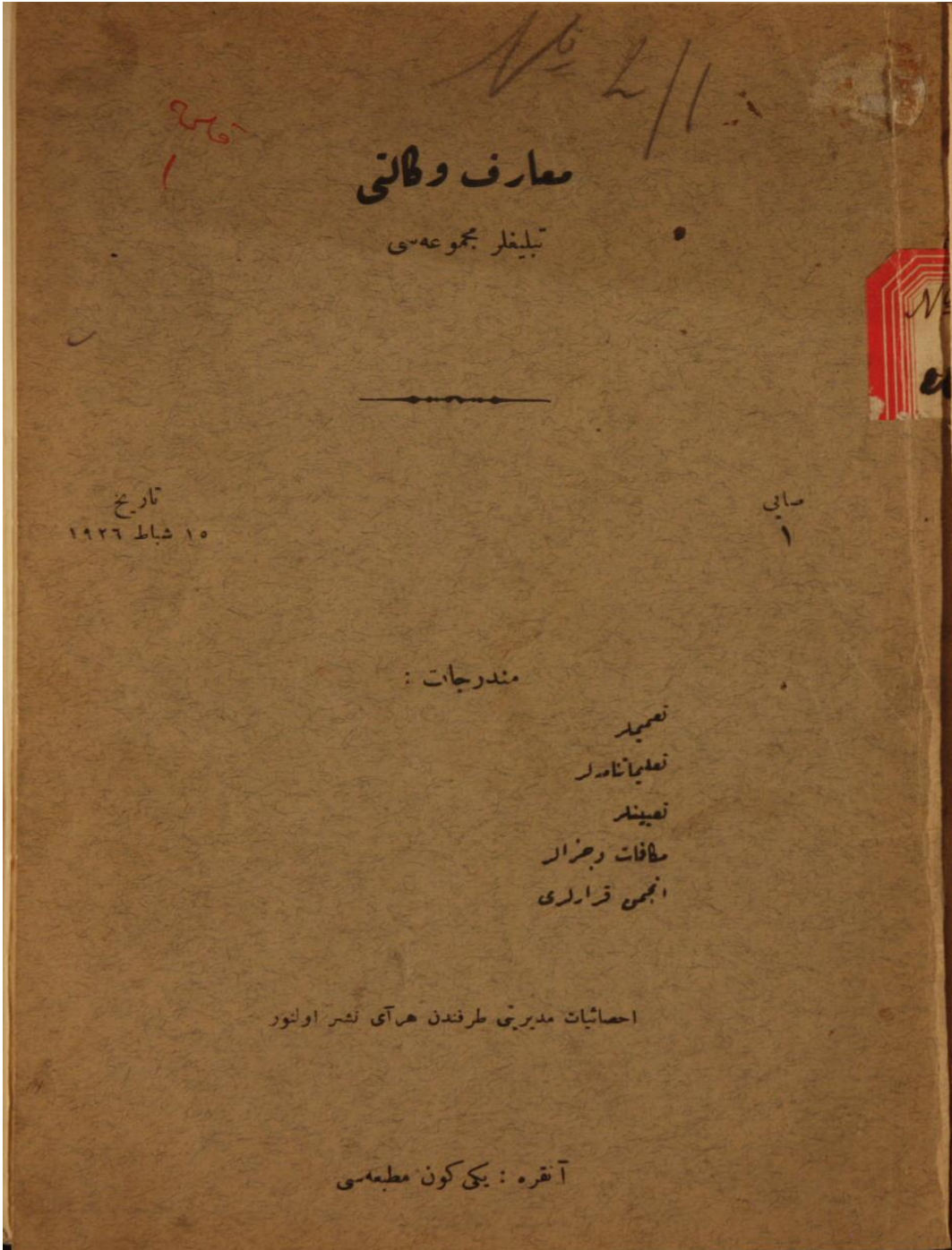
YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye’de Orta Öğretim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

YÜCEL Mustafa Serhan, Türkiye’de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926),
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bilecik 2016.

EKLER

EK 1: Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası'nın ilk sayısının kapağı (Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası, Sayı 1)

معارف وکالتی تبلیغار مجموعہ سی تعلیماتنامہ سی

- مادہ : ۱ معارف وکالتی نامہ نشریات مدیریتی طرفندن ہر ایک اون بشنچی کونی بر - تبلیغار مجموعہ سی نشر اولونور .
- مادہ : ۲ بو مجموعہ نک مندرجاتی شونلردن ترکب ایدہر :
- آ) اولکی آی ظرفندہ بوبوک ملت مجلسنجه قبول اولونان معارفہ عائد قانونلر .
- ب) ہیئت وکیلہجه ویا وکالتجه تصدیق ایدیلن معارفہ متعلق تعلیماتنامہلر .
- ت) مدیرلر انجمننجه اتخاذ اولونان قرارلر .
- د) اولکی آی ظرفندہ یاپیلان تعیینلر و تحویللر و اشخاصه متعلق سائر معاملات رسمیه .
- ه) دائرہ لردن یاپیلان و تعلیماتنامہ مایئندہ احکام وضع ایدہن تعمیملر .
- مادہ : ۳ قلم مخصوص مدیریتی باش و کالتدن کن قانون ، قرار ویا تعلیماتنامہلرک صورت ویا اصللرینی نشریات مدیرلکننه ویرلر .
- مادہ : ۴ ہر دائرہ تلغرافلہ ویا تحریراتلہ یابدینی تعیینلرک بر صورتی کونی کوننه نشریات مدیریتنه تودیع ایدہر .
- مادہ : ۵ ساجل و مأمورین مدیریتی ہر آی ظرفندہ یاپیلان تعیینلری تحویللری و سائر محرم طوتولماسی ایجاب ایدہن ساجل معاملاتی کوسریر لیستہلری متعاقب ایک اوچونجی کوننه قدر نشریات مدیریتنه کوندرلر .
- مادہ : ۶ مدیرلر انجمنی کاتبی اتخاذ اولونان مقررات صورتلرینی تصدیقنی متعاقب نشریات تودیع ایدہر .
- مادہ : ۷ بوتون بو اوراقک اصللرندہ موجود امضالر عیناً محافظہ اولونور .
- مادہ : ۸ مجموعہ نشریات مدیرلکننجه احضار اولونان لیستہ موجبنجه عمومی اوراق قلمی طرفندن توزیع و سوق اولونور .
- مادہ : ۹ تبلیغار مجموعہ سنک بر نسخہ سی کوندریلدیکی مقامہ طائددر . سلفندن خلفہ دور اولونماسی مجبوریدر ، دیگرلری او مقامہ مربوط مؤسسات و مأمویتلردن ایجاب ایدہنلرہ منتظماً تودیع ویا توزیع اولونور .

EK 2: Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası Talimatnamesi (Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası, Sayı 10)

EK 3: 1927 Senesi Maarif Eminleri İçtimana İştirak Eden Zevat (Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı 12)

EK: 4: Mustafa Necati Bey (Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı: 17)